

Disciplin- nämndens arbete

*och bedömning av
disciplinärenden*

Christina Olsen Lundh
mars 2025

SUHF

Sveriges universitets-
& högskoleförbund

Disciplinnämndens arbete och bedömningen av disciplinärenden

Utgiven av: Sveriges universitets- och hög-
skoleförbund (SUHF), www.suhf.se

ISBN: 978-91-989285-8-7

Omslag/original: Premediabatteriet

Tryckeri: AMO-Tryck AB, Solna 2025

Innehåll

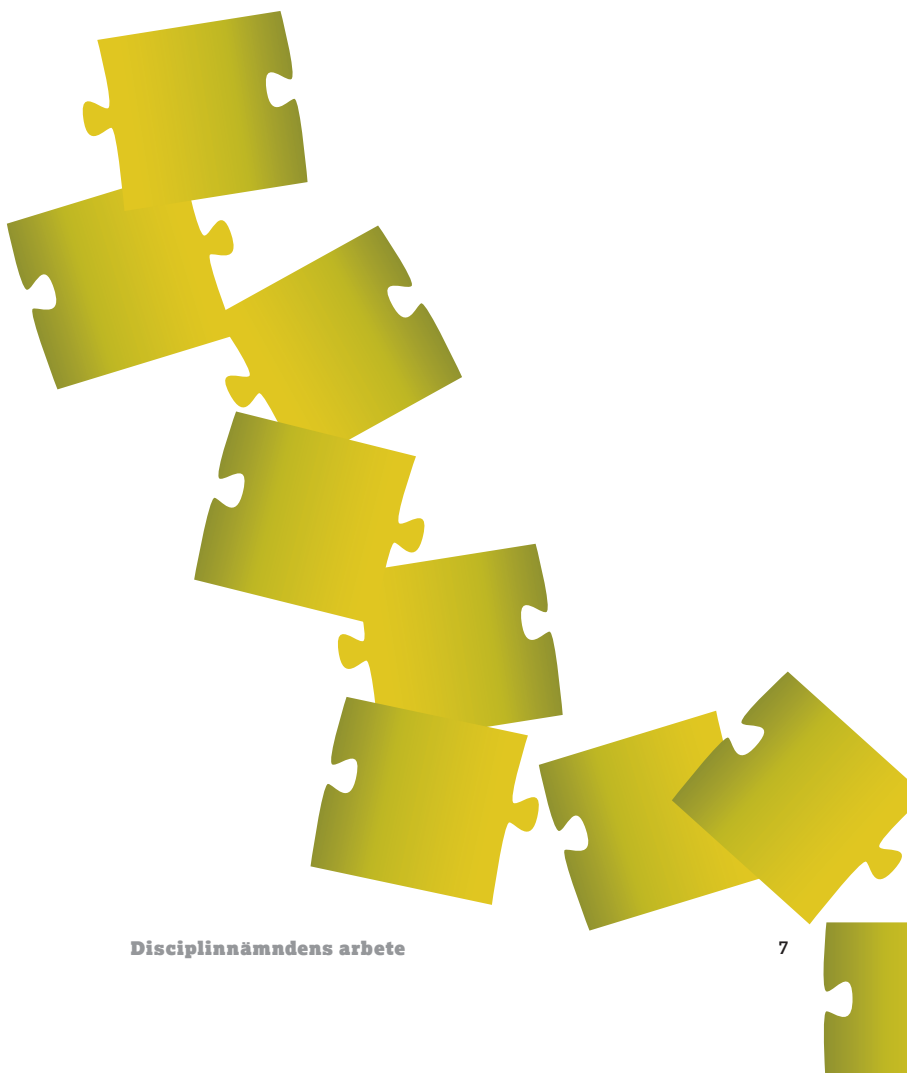
Förord	9
Sammanfattning	11
1. Inledning	15
1.1 Rapportens syfte och målgrupp.....	15
1.2 Rapportens disposition.....	17
2. Disciplinärendenas rättsliga karaktär	19
2.1 Betydelsen av ärendenas rättsliga karaktär.....	19
2.2 En kort historik över disciplinreglerna	20
2.2.1 Nu gällande reglering i korthet: Högskoleförordningen (1993:100)	24
2.3 Disciplinärenden som förvaltningsrättsliga ärenden.....	26
2.3.1 God förvaltningsstandard.....	27
2.3.2 Legalitetsprincipen.....	28
2.3.3 Objektivitetsprincipen.....	28
2.3.4 Proportionalitetsprincipen.....	30
2.3.5 Några fler förvaltningsrättsliga principer	30
2.4 Disciplinärendenas straffrättsliga karaktär.....	31
2.4.1 Innebörden av att en sanktion är av straffrättslig karaktär	36
2.4.2 Oskyldighetspresumtionen.....	36
2.4.3 Opartisk domstol	37
2.4.4 Tillfälle att försvara sig och möjlighet att förbereda sitt försvar	38
2.4.5 Att förutse konsekvenserna av sitt handlande och betydelsen av skuld.....	39
2.4.6 Reformatio in pejus.....	42
2.4.7 Ne bis in idem – brottmålsdomens rättskraft.....	42

3. Allmänt om handläggningen av disciplinära förseelser enligt högskoleförordningen	45
3.1 Högskoleförordningens tillämpningsområde.....	45
3.2 Studenter vid högskola där högskoleförordningen tillämpas	46
3.2.1 Vilseledande vid antagningsprov faller utanför	47
3.3 Aktuella gärningar.....	48
3.4 Möjligheten att omedelbart agera mot en student.....	48
3.5 Anmälan till rektor och vad anmälan avser	49
3.6 Handläggning och utredning	50
3.6.1 Långa handläggningstider.....	51
3.6.2 Preskriptionstid om 2 år	52
3.6.3 Diarieföring m.m.....	52
3.6.4 Service, partsinsyn och kommunikation	53
3.6.5 Översättnings – och tolkbehov i disciplinärenden	56
3.7 Rektors beslut.....	57
3.7.1 Studentens yttrande.....	58
3.7.2 Interimistisk avstängning	58
3.8 Om disciplinförseelsen också är en brottslig gärning	58
3.8.1 Relationen brott – disciplinärenden – avskiljanden	60
3.8.2 Ne bis in idem – domstolens bekymmer.....	61
3.9 Disciplinnämnden	63
3.9.1 Disciplinnämndens utredningsansvar och sammanträde	64
3.9.2 Nämndens bundenhet vid rubricering och påstående om vad som hänt i ljuset av studentens möjlighet att försvara sig	65
3.10 Disciplinära åtgärder: Avstängning eller varning	66
3.10.1 Varning.....	66
3.10.2 Avstängning och avstängningstid.....	67
3.10.3 Beslut om avstängning tillämpas genast.....	69
3.10.4 Avskiljande från högskoleutbildning hanteras av Högskolans avskiljandenämnd.....	69
3.11 Disciplinnämndens beslutfattande.....	70

3.12 Beslutet och beslutsunderrättelsens innehåll.....	72
3.13 Underrättelse till CSN och berörda organ.....	73
3.14 Examinationen.....	74
3.15 Möjlighet att överklaga disciplinnämndens beslut.....	76
3.16 Rättelse av skrivfel och liknande enligt 36 § förvaltningslagen.....	76
4. Allmänt om prövningen	79
4.1 Allmänt om betydelsen av uppsåt i disciplinärendesammanhang	79
4.1.1 Försök förutsätter att man försöker göra något	80
4.1.2 Avsiktsuppsåt.....	81
4.1.3 Insiktsuppsåt.....	82
4.1.4 Likgiltighetsuppsåt.....	82
4.1.5 Likgiltighetsuppsåt eller oaktsamhet	83
4.2 Beviskrav i disciplinärenden	84
5. Vilseledande vid examination	87
5.1 Försök att vilseleda	87
5.1.1 Otillåtet hjälpmedel	88
5.1.2 Annat sätt	95
5.1.3 Vems studieprestation ska bedömas?	96
5.1.4 Prestationen som bedöms.....	98
5.1.5 Tidigare studieresultat m.m.	99
5.1.6 Särskilt om plagiat och vad det kan vara	100
5.1.7 Särskilt om återanvändning av egen text, akademisk textåtervinning eller självplagiat.....	106
5.1.8 Särskilt om AI	116
5.2 Ansvar för andras prestationer.....	125
5.3 Försöket.....	128
5.3.1 När påbörjas försöket?.....	128
5.3.2 Fullbordat vilseledande.....	128
5.3.3 Otjänliga försök.....	131
5.3.4 (Otjänliga) försök och sambandet med vad som examineras..	132

5.4 Sammanfattande slutsatser rörande beviskrav och uppsåt vid vilseledande	134
5.4.1 Det generella beviskravet	134
5.4.2 Själva händelsen, agerandet	134
5.4.3 Otillåtet.....	135
5.4.4 Uppsåt till vilseledande.....	136
5.4.5 Gränsen mot oaktsamhet	138
5.5 Lärandeprocessen, examinationens utformning och risken för vilseledande.....	139
5.6 Val av disciplinär åtgärd vid vilseledande.....	141
6. Att störa eller hindra	143
6.1 Gärningen: att störa eller hindra inom ramen för verksamheten	143
6.1.1 Effekten måste vara att verksamheten hindras eller störs.....	143
6.1.2 Verksamheten avgränsas inte geografiskt	144
6.1.3 Störa genom att bryta mot regler	145
6.1.4 Störa genom digital aktivitet (skicka e-post, skriva på kursforum, skicka sms edyl)	145
6.1.5 Störa genom sitt uppförande i samband med undervisning...	148
6.1.6 Störa genom att utebli från gemensam arbetsprocess	149
6.2 Val av disciplinär åtgärd vid störande	150
6.2.1 Varning vid störande	150
6.2.2 Avstängning vid störande	150
7. Att trakassera	153
7.1 Gärning: utsätta någon för sådana trakasserier som avses i 1 kap. 4 § diskrimineringslagen.....	153
7.1.1 Trakasserier	153
7.1.2 Sexuella trakasserier.....	155
7.1.3 Gränsdragning mellan att störa verksamheten och att trakassera någon.....	158
7.2 Val av disciplinär åtgärd vid trakasserier	159

8. Avslutningsvis.....	161
9. Källförteckning	165
9.1 Offentligt tryck	165
9.2 Avgöranden från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna	165
9.3 Avgöranden från svenska domstolar.....	166
9.3.1 Avgöranden från allmänna domstolar.....	166
9.3.2 Avgöranden från förvaltningsdomstolar	166
9.4 Beslut.....	168
9.5 Litteratur, rapporter, rekommendationer mm.....	168
9.6 Web-baserat material.....	171

Förord

Förord

Sveriges- universitet och högskoleförbund (SUHF) har sedan 2020 en arbetsgrupp för disciplinärenden med uppdrag att inventera processen för disciplinärenden och överväga framtagandet av gemensamma deklARATIONER, rekommendationer eller ramverk vad gäller förebyggande av fusk, anmälan, bedömning och påföljd av disciplinärenden vid landets lärosäten.

Arbetsgruppen har under det senaste året följt och återkommande diskuterat Christina Olsen Lundhs arbete som resulterat i denna rapport om disciplinärenden vid svenska universitet och högskolor.

Min och arbetsgruppens förhoppning är att rapporten kommer fungera som ett stöd för universitetsjurister, lagfarna ledamöter och övriga disciplinnämndsledamöter och även för universitetslärare, både i rollen som lärare och examinator.

Rapporten fyller ett behov som vägledande referensverk vid sidan av tidigare etablerade texter som exempelvis Nils Jareborgs (2002) Disciplinansvar för studenter som fuskar eller stör.

Texten behandlar centrala aspekter av disciplinnämndens handläggning och beslutsfattande samt de olika slagen av disciplinförseelser med fokus på de rättsliga ramarna och utmaningarna. Olsen Lundhs genomgång av exempel från rättspraxis kan tjäna som utgångspunkt för fortsatt diskussion om disciplinära åtgärder samt vikten av att skilja mellan pedagogiska problem och disciplinära problem.

Katrine Riklund

*vikarierande rektor för Umeå universitet och ordförande i
SUHF:s arbetsgrupp för disciplinärenden 2020-2024*

Samman- fattning

Sammanfattning

Disciplinära åtgärder enligt högskoleförordningen kan vidtas vid försök att vilseleda, störa eller trakassera. De disciplinära åtgärderna är varning eller avstängning. Beslut om avstängning innebär att studenten inte får delta i någon verksamhet vid högskolan vilket kan få följder för de fortsatta studiernas bedrivande och påverka exempelvis studiemedel.

Disciplinärendena hanteras i ett förvaltningsrättsligt och därmed utomstraffrättsligt förfarande som regleras av 10 kap. högskoleförordningen och kompletteras med förvaltningslagen. Mot bakgrund av att avstängning innebär en ingripande åtgärd finns goda skäl att förstärka de förvaltningsrättsliga principerna med straffrättsliga principer.

För att disciplinära åtgärder enligt högskoleförordningen ska kunna vidtas krävs att högskoleförordningen är tillämplig vilket i sin tur förutsätter att individen som är aktuell för åtgärd både är antagen till och bedriver högskoleutbildning vid ett lärosäte där högskoleförordningen gäller. Vilseledande vid antagningsprov (t.ex. högskoleprovet) omfattas inte av disciplinreglerna i högskoleförordningen, utan sådana ärenden hanteras av Universitets- och högskolerådet (UHR) med specifika regler och sanktioner.

Grundad misstanke om försök till vilseledande, störa eller hindra av verksamheten eller trakassera skall skyndsamt anmälas till rektor. Sedan en anmälan gjorts beslutar rektor huruvida ärendet ska lämnas utan åtgärd, leda till en varning, eller hänskjutas till disciplinnämnden. Beslutar rektor om varning har studenten rätt att begära att beslutet underställs disciplinnämnden.

Rektor ska låta utreda ärendet. Studenten ska ges möjlighet att yttra sig över den påstådda förseelsen, ha insyn i och kommuniceras det utredningsmaterial som läggs till grund för beslutet. Ett beslut ska vara motiverat och innehålla en tydlig redogörelse för vilka föreskrifter och omständigheter som har varit avgörande. Bristfälliga utredningar bör i nämnden leda till att ärendet lämnas utan åtgärd. Beslut om disciplinär åtgärd kan överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Beslut om att lämna ärendet utan åtgärd kan inte överklagas.

Grundad misstanke om försök till vilseledande, störa eller hindra av verksamheten eller trakassera skall skyndsamt anmälas till rektor.

För att en disciplinär åtgärd ska kunna beslutas måste relevanta omständigheter klart framgå av utredningen. Det är ett högt ställt beviskrav. Om en students förklaring inte framstår som orimlig måste omständigheten gentemot studentens uppgifter vara klarlagd. Alltså måste relevanta omständigheter, när ord står mot ord, klart framgå av utredningen.

Försök till vilseledande innebär att studenten försöker ge en examiner intrycket av att ha presterat något som studenten inte har presterat. Det kan ske

med hjälp av otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt. Relevanta omständigheter rörande vad som hänt (uppsatsen är inte självständigt författad, studenten har haft med sig eller använt ett otillåtet hjälpmedel, studenten har antecknat en medstudent som närvarande

Försök till vilseledande innebär att studenten försöker ge en examiner intrycket av att ha presterat något som studenten inte har presterat.

trots att hen inte var det, etc) måste klart framgå av utredningen. Vilseledandet behöver inte handla om egen prestation, det kan också gälla en annan student.

När det har klarlagts att ett otillåtet hjälpmedel faktiskt har medförts eller använts men studenten invänder att det hände av misstag (hen lämnade exempelvis in fel version av uppsatsen, glömde lappen i boken eller missade att telefonen låg i fickan), måste man först undersöka om studenten hade uppsåt till själva handlingen, dvs. hade minst likgiltighetsuppsåt till att göra det som påstås eller om det faktiskt skett av misstag.

Om det är fråga om ett otillåtet hjälpmedel, måste det också, om det inte på annat sätt är tydligt att uppsåt till vilseledande är för handen, avgöras om studenten hade uppsåt till att hjälpmedlet var "otillåtet". Det måste då klarläggas att studenten åtminstone haft insikt om reglernas existens och förhållit sig likgiltig till dessa samt till risken att göra sig skyldig till vilseledande. Om lärosätets regler anger att studenter har en skyldighet att ta reda på reglerna för en specifik examination, räcker det att klarlägga att studenten anses ha insikt om denna grundläggande regel. Om studenten anses ha insikt om relevanta regler och ändå bryter mot dem innebär det likgiltighet just inför risken att bryta mot reglerna. Likgiltighetsuppsåt till att hjälpmedlen är otillåtna anses därmed föreligga.

Försöket att vilseleda är annars den centrala handlingen för att det ska finnas förutsättning för att vidta disciplinär åtgärd enligt denna punkt. Minst likgiltighetsuppsåt måste föreligga till själva vilseledandet. I praxis har ofta

slutsatsen dragits att vid likgiltighetsuppsåt till att använda otillåtna hjälpmedel, antas studenten också ha haft likgiltighetsuppsåt till själva vilseledandet (en slags presumption). Om det inte finns omständigheter som talar mot detta, kan det härigenom anses utrett att studenten har försökt vilseleda. Notera att det kan finnas omständigheter som talar mot och att dessa kan leda till en annan slutsats.

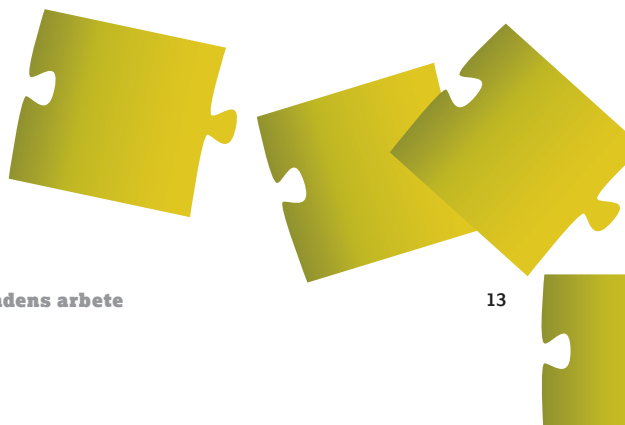
Om studenten borde ha insett, men faktiskt inte har insett, att vad hen gjort skulle kunna vara ett vilseledande, är det fråga om oaktsamhet och därmed föreligger inte ett försök att vilseleda.

SUHF:s arbetsgrupp har föreslagit en rekommendation om sex veckors standardtid vid avstängning för vilseledande vid examination. Inga rekommendationer har beslutats angående justeringar för förmildrande eller försvårande omständigheter.

Disciplinära åtgärder får också vidtas mot studenter som stör eller hindrar högskolans verksamhet. Detta omfattar inte endast undervisning och prov utan även annan studiespecifik verksamhet, inklusive digitala miljöer och fysiska platser som bibliotek och forskningsstationer. Praxis visar att störningar kan ta olika former, från störande beteende under undervisning till digitala aktiviteter som kränkande e-post eller inlägg på sociala plattformar. Notera att det inte räcker att en student brutit mot en ordningsregel; handlingen måste ha stört eller hindrat verksamheten vid högskolan.

Trakasserier, inklusive sexuella trakasserier, definieras i diskrimineringslagen som uppträdanden som kränker någons värdighet och har koppling till någon av diskrimineringsgrunderna eller som är av sexuell natur. Det kan handla om nedsättande kommentarer kopplade till kön eller etnisk tillhörighet, samt oönskade sexuella närmanden. För att kunna leda till disciplinär åtgärd krävs att gärningen varit oönskad och att den trakasserande individen haft någon form av insikt om att beteendet var kränkande.

Kammarrätten har i flera fall beslutat om varning eller avstängning för störande, hotfullt eller trakasserande beteende vid högskolor. Åtgärder har varierat. Från varning vid lindrigare störningar till avstängning på tre till sex månader vid allvarliga incidenter, som hot, fysiskt våld eller återkommande kränkningar. Vid sexuella trakasserier har avstängning i sex veckor bedömts proportionerlig.

1

1. Inledning

1.1 Rapportens syfte och målgrupp

Rapporten har kommit till inom ramen för SUHF:s arbetsgrupp för disciplinären.¹ Syftet är att utifrån författningstext och rättspraxis belysa de rättsliga ramarna för disciplinnämndernas arbete. Tanken är att rapporten ska fungera dels som ett stöd i disciplinnämndernas arbete, dels som ett underlag för diskussion. Rapporten vänder sig främst till rektor, utredaren och ledamöterna i lärosätenas disciplinnämnder och då kanske särskilt den lagfarna ledamoten i den mån disciplinnämnden vänder sig till denne för juridisk vägledning i olika frågor. Förhoppningen är att rapporten även ska läsas av universitetslärare i allmänhet. Ett tungt förebyggande ansvar vilar nämligen på dem som utbildar studenter i akademisk integritet och akademiskt skrivande liksom på dem som utformar examinationsuppgifter.

Ett tungt förebyggande ansvar vilar nämligen på dem som utbildar studenter i akademisk integritet och akademiskt skrivande liksom på dem som utformar examinationsuppgifter.

Att redogöra för tillämpliga författningar och tolka den praxis som utvecklats innebär alltid ställningstaganden. Jag gör härvid inte anspråk på att presentera ett "facit" som anger hur enskilda bestämmelser och rättsfall ska eller bör tolkas. Ambitionen är att lyfta fram vad man bör tänka på; vad som anges i en viss bestämmelse och vilka underliggande principer som kan eller bör beaktas i den egna tolkningen respektive bedömningen. Det som framställs i rapporten är således min tolkning av den rättsliga situationen i december 2024. Perspektivet är juristens; det görs inga anspråk på det pedagogiska perspektivet men det kan likväl finnas spår av det.

1 [Arbetsgruppen för disciplinären, SUHF \(suhf.se\)](#)

Inför Högskoleverkets konferens om disciplinfrågor den 16 oktober 2002 färdigställde Nils Jareborg² och Hans-Heinrich Vogel³ var sitt arbete om disciplinreglerna ur ett straffrättsligt respektive förvaltningsrättsligt perspektiv. Dessa arbeten har tillsammans med minnesanteckningarna från konferensen sammanställts av Högskoleverket i publikationen *Disciplinregler – konferens 16 oktober 2002*.⁴ I *Festskrift till Rune Lavin* gör Hans-Heinrich Vogel år 2006 ytterligare en genomgång av disciplinansvarsreglerna.⁵

Högskoleverket redovisade 2011 ett regeringsuppdrag att kartlägga och analysera hur universitet och högskolor arbetar för att förebygga och upptäcka förseelser som kan leda till disciplinära åtgärder enligt 10 kap. högskoleförordningen (1993:100). Utifrån analysen lämnade verket förslag och rekommendationer för att minska förekomsten av sådana förseelser, bland annat följande.

- Obligatorisk utbildning i akademisk integritet, tydliga regler och instruktioner om examination, samt riktlinjer för citering och referenshantering,
- utformning av examinationsformer som försvårar fusk, användningen av plagiatkontrollverktyg och utveckling av pedagogiska strategier samt riktlinjer för hantering av disciplinärenden,
- stärkt samarbete mellan lärosäten genom nationella konferenser och delning av bästa praxis.⁶

Sedan dess har mycket hänt, såväl vad gäller examinationsformer som på vilka sätt vilseledande kan ske. En god samtida bild av hur arbetet i en disciplinnämnd kan se ut och vilka frågor som idag är relevanta ges av Lena Holmqvist i *Vänbok till Sverker Scheutz*.⁷

Framför allt sedan pandemin har digitalisering ökat⁸, såväl i undervisning och instudering som vid examination, kombinerat med förbättrade möjligheter

2 Jareborg (2002) Disciplinansvar för studenter som fuskar eller stör, i Högskoleverket (2002) *Disciplinregler – konferens 16 oktober 2002*.

3 Vogel (2002) Förfarandet i disciplinärenden enligt högskoleförordningen Några förvaltningsrättsliga frågor, i Högskoleverket (2002).

4 Högskoleverket (2002).

5 Vogel (2006) Om disciplinansvarsreglerna i 1993 års högskoleförordning, i Eliason, Regner och Vogel (red) *Festskrift till Rune Lavin*.

6 Edelman (2011) *Disciplinära åtgärder mot studenter*, Högskoleverkets rapportserie 2011:10 R.

7 Holmqvist (2020) Fusk, i Eklund et al. (red) *Vänbok till Sverker Scheutz Om rätt och att undervisa rätt*.

8 Se Tegler Jerselius (2021) *Omställningen till distansundervisning som följd av coronapandemin. En sammanställning av lärosätenas och studentkårernas egna kartläggningar och analyser UKÄ Rapport 2021:5*.

att ta del av andras material, både med och utan den andres medgivande eller ens medvetande, samt olika former av s.k. artificiell intelligens (AI) och generativ AI. Samtidigt har kontrollinstrument utvecklats, t.ex. Ouriginal. Nya kontrollinstrument har också tillkommit, exempelvis genom utvecklingen av nya AI-textdetektorer, såsom *GPTZero*, *ZeroGPT*, *Sapling*, *Copyleaks* och *Turnitin*, vilka är tänkta som hjälp i att avgöra huruvida en text är skriven av en människa eller av AI (eller båda).⁹ Det är rimligt att tro att även den utvecklingen kommer att gå framåt. Viktigt är att vad dylika instrument kan hjälpa till med är att identifiera misstänkta texter, inte att göra själva bedömningen om det faktiskt har skett ett försök till vilseledande. Oavsett hur bra de blir så kommer de inte att kunna göra den bedömningen, den måste anmälaren, rektor och sedermera disciplinnämnden göra.

Sannolikt ändras även karaktären på störande och trakasserier genom den ökade digitaliseringen och den ökade närvaron i digitala rum, bland annat som en följd av distansundervisning.

Statistik och rapporter om disciplinärenden finns bland annat på UKÄ:s hemsida och inom den högskolepedagogiska litteraturen finns en hel del skrivet, särskilt om plagiat och akademisk integritet ur ett pedagogiskt perspektiv.

1.2 Rapportens disposition

Avsnitt 2 ägnas åt disciplinärendenas rättsliga karaktär.

I avsnitt 3 ligger fokus på processen, på handläggningen av ett disciplinärende, från att anmälan görs till rektor fram till disciplinnämndens beslut, oavsett vilken typ av disciplinförseelse det handlar om.

Avsnitt 4 behandlar vissa gemensamma utgångspunkter i den bedömning, den prövning, som disciplinnämnden har att göra. Framför allt behandlas betydelsen av uppsåt och utgångspunkterna för beviskraven.

Avsnitt 5 tar upp 10 kap. 1 § 1 högskoleförordningen (1993:100), försök till vilseledande vid examination. Relevant rättspraxis diskuteras parallellt med framställningen.

I avsnitt 6 behandlas 10 kap. 1 § 2 och 3, när någon stör eller hindrar verksamheten.

Avsnitt 7 behandlar 10 kap. 1 § 4, de olika formerna av trakasserier.

9 Trust (2023) *AI Text Detectors (aka AI Plagiarism Detectors & AI Content Detectors)* College of Education University of Massachusetts Amherst.

2

2. Disciplinärendenas rättsliga karaktär

2.1 Betydelsen av ärendenas rättsliga karaktär

Disciplinärendas rättsliga karaktär handlar om ur vilket rättsligt perspektiv de huvudsakligen ska betraktas. Med *rättslig* avses här ett förfarande som vilar på rättslig grund. Det handlar inte nödvändigtvis om att förfarandet äger rum inför *rätten* i meningen *domstol*.¹⁰ Enligt svensk rätt innebär ett disciplinförfarande ett utomstraffrättsligt förfarande.¹¹ Innebörden av det är, i korthet, att brottsbalken inte är tillämplig. Det är dock fortfarande ett rättsligt förfarande som äger rum. Eftersom det handlar om ett utomstraffrättsligt ansvarssystem som ska administreras av ett organ (disciplinnämnd) vid en statlig förvaltningsmyndighet (högskola) är det förvaltningsrättslig reglering som ska tillämpas. Handläggningen styrs primärt av 10 kap. högskoleförordningen. Högskoleförordningens bestämmelser om disciplinärenden är emellertid ofullständig när det gäller vilka prövningar och överväganden som behöver göras. Denna ofullständighet behöver fyllas ut genom att hämta regler och principer från annat håll.

I ett förvaltningsärende fyller man ut med hjälp av förvaltningslagen (2017:900). Det finns emellertid goda skäl att även se till andra regler, framför allt till brottsbalken och straffrättsliga principer, vid sådan utfyllnad.¹² De goda skälen kommer av att det är möjligt att argumentera för att den discipli-

10 Se t.ex. 1 kap. 1 § rättegångsbalk (1942:740) som föreskriver att tingsrätten är allmän under rätt [mina kursiveringar] och 1 kap. 3 a § rättegångsbalk som anger när *rätten* [min kursivering] är domför.

11 RÅ 1996 ref. 15.

12 Se Vogel (2006) Om disciplinansvarsreglerna i 1993 års högskoleförordning i Eliason, Regner och Vogel (red) *Festskrift till Rune Lavin*, s.310.

nära åtgärden avstängning kan vara att anse som ett straff i den mening som följer av europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen eller EKMR).¹³

Såväl rektor som disciplinnämnd kan därför finna rättsligt stöd för sin handläggning och bedömning i såväl förvaltningsrättsliga som straffrättsliga principer.¹⁴ Sannolikt innebär det inte något problem eftersom de olika principerna inte motsäger varandra. Såväl förvaltningsrätt som straffrätt syftar i stor utsträckning till att tillvarata och skydda den enskildes intressen. De straffrättsliga principerna går dock ofta längre i att skydda den enskilde mot myndigheters ingripanden.

Inledningsvis görs en kort historisk exposé över disciplinärendenas reglering vid svenska lärosäten. Härefter behandlas disciplinärenden ur förvaltningsrättsligt perspektiv respektive straffrättsligt perspektiv.

2.2 En kort historik över disciplinreglerna

Nedanstående är huvudsakligen hämtat från Vogels redogörelse¹⁵; någon självständig analys av de författningar som det hänvisas till har inte gjorts. Beskrivningen av universiteten under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal härrör i stor utsträckning från Carl Frängsmyrs verk i två volymer om *Uppsala universitet 1852-1916*.¹⁶

Avslutningsvis redogörs, mycket kortfattat och översiktligt, för dagens reglering av disciplinärenden.

Innan 1852

Den akademiska jurisdiktionen som, enligt Frängsmyr, är lika gammal som universiteten, innebar att studenterna hade en juridisk särställning som skiljde dem från övriga medborgare. Sedan 1655 omfattade universitets jurisdiktion samtliga akademiska medborgare och var helt skild från stadens jurisdiktion.¹⁷ Den akademiska jurisdiktionen reglerades genom en rad olika författningar.¹⁸

13 Ibid.

14 En rättslig fråga bör bedömas utifrån de principer som gäller inom respektive rättsområde, därav att såväl de grundläggande förvaltningsrättsliga som straffrättsliga principerna behandlas i rapporten. Jfr Högsta domstolens avgörande i NJA 2020 s. 285.

15 Vogel (2006).

16 Frängsmyr (2010) *Uppsala universitet 1852-1916 [1] och [2]*. Acta Universitatis Upsaliensis.

17 Frängsmyr (2010) [1], s. 135.

18 Ibid.

Universitetsmyndigheterna kunde som straff utdöma böter, fängelse (*carcer*) eller relegation som var tidsbestämd eller evig. Straffbelagda förseelser kunde vara allt mellan tärningsspel och högljutt uppträdande på stadens gator till duellerande, bärande av värja på dagen eller att skjuta och kasta raketer i staden.¹⁹

Fram till mitten av 1800-talet dominerades verksamheten vid universiteten av undervisning. Studenterna förde vid den tiden en fri tillvaro och ansvaret för studierna var helt deras eget. Undervisningen bestod fram till 1870-talet i princip endast av föreläsningar utan närvaroplikt, då närvaroplikt för studenter rentav ansågs strida mot den akademiska friheten.²⁰ Ännu vid mitten av 1800-talet var det inte ovanligt att professorerna, mot betalning, försåg sina studenter med färdiga avhandlingar som dessa sedan fick försvara.²¹

Undervisningen bestod fram till 1870-talet i princip endast av föreläsningar utan närvaroplikt, då närvaroplikt för studenter rentav ansågs strida mot den akademiska friheten.

Universitetens domsrätt upphör och 1852 års disciplinförordning beslutas

Den 2 april 1852 beslutade Kungl. Maj:t dels *förordningen (1852:20 s. 1) angående upphörande av universitetens domsrätt*, dels *nya statuter (1852:20, s. 3) för universiteterna [sic!] i Lund och Uppsala*, dels *förordningen (1852:20, s. 56) angående den universiteterna tillkommande disciplinära myndighet över de studerande (1852 års disciplinförordning)*. Även om universiteten skulle befrias från att handlägga brottmål så skulle rättsskipningen som rörde studenternas universitetsrelaterade ansvar finnas kvar.²²

Enligt 1852 års disciplinförordning skulle alla förbrytelser, större och mindre, hos rektor till åtal anmälas och rektor skulle inför sig kalla bland annat den som gör sig känd för osedligt och förargligt leverne, benägenhet för starka drycker, trätgirighet och illvilja mot kamrater eller försumlighet i studier, visar ohörsamhet mot förmän och lärare eller uppsåtligen överträder akademiska påbud.²³

Domsrätten hanterades av rektor som kunde utdöma föreställning, varning eller avskiljande från universitetet under en eller två terminer. Om rektor inte

19 Frängsmyr (2010) [1], s. 136.

20 Frängsmyr (2010) [2], s. 376.

21 Frängsmyr (2010) [1], s. 14.

22 Vogel (2006) s. 322.

23 Frängsmyr (2010) [1], s. 144.

kunde fälla en dom på egen hand skulle han hänvisa ärendet till mindre konsistoriet som hade fler straff till sitt förfogande. Det strängaste straffet var skiljande från universitetet för alltid men det kunde endast dömas ut när särskilda förhållanden var vid handen. Fängelse kunde dock inte längre dömas ut av universitetet.²⁴ Var alla (inklusive den det gällde) nöjda med rektors ställningstagande togs det till protokollet och beslutet kunde inte överklagas.²⁵ 1852 års disciplinstadga var emellertid en kompromiss och gillades inte av alla. Den lokala ordningsmakten hade svårt att hantera skrålande och stökiga studenter då de var oåtkomliga för polisen.²⁶ Härtill kom problem med att olika rektorer tillämpade olika straffskalor.²⁷

Under 1800-talets andra hälft började forskningen betonas alltmer. Med 1852 års universitetsstatuter blev det obligatoriskt att gradualavhandlingar skulle författas av respondenten själv och avhandlingarna fick formen av vetenskaplig framställning med klara problemställningar, byggd på primärforskning och med krav på källhänvisningar och akribi.²⁸

1908 års stadga angående den disciplinära myndigheten över de studerande

1852 års disciplinförordning gällde fram till 1908 med endast en ändring, 1896, som innebar att tillämpligheten utsträcktes till att även omfatta Karolinska institutet.²⁹ 1908 ersattes 1852 års disciplinförordning med stadgan (1908:153) angående den disciplinära myndigheten över de studerande vid rikets universitet och karolinska mediko-kirurgiska institutet. Den följde till innehållet huvudsakligen 1852 års regler. Beslut att för alltid skilja någon från universitetet skulle underställas universitetskanslerns prövning. Först 1958 ersattes 1908 års stadga.³⁰

1958 års disciplinstadga

Disciplinstadgan (1958:327) för de studerande vid rikets universitet och vissa andra läroanstalter innehöll flera nyheter. Nu kallades det inte längre discipli-

24 Frängsmyr (2010) [1], s. 143 f.

25 Vogel (2006) s. 314 f.

26 Av studenter orsakade s.k. "nattskråll" och "torggruff" tycks ha utgjort ett verkligt problem under 1800-talet, se Frängsmyr (2010) [1], s. 138 ff.

27 Frängsmyr (2010) [1], s. 146.

28 Vilket sannolikt spåddes på av olika släktskaps-, boende- och nationstillhörighetsband, se Frängsmyr (2010) [1], s. 17 ff.

29 Vogel (2006) s. 314 f.

30 Vogel (2006) s. 315 f.

närt *straff* utan disciplinär *påföljd*. Gärningarna som kunde föranleda disciplinär påföljd beskrevs nu i fyra (här något avkortade) punkter som att påföljd kunde åläggas studerande som:

- stör eller hindrar undervisningen eller annan läroanstaltens verksamhet,
- skadar eller tillgriper egendom som tillhör läroanstalten,
- med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt söker vilseleda vid examination eller prov, eller
- eljest överträder läroanstaltens stadgar, ordningsregler eller föreskrifter.

Ifråga om den andra punkten var gränslinjen ofta oklar eller obefintlig mot gärningar som var kriminaliserade i allmän straffrätt. Det var fortfarande en prövning i två steg: rektor och disciplinnämnden (som ersatte konsistoriet). Påföljderna var bland annat varning, avstängning under viss tid, högst tre månader eller relegation, dvs den studerande skiljdes från läroanstalten och fick inte inskrivas vid läroanstalten (inte heller vid andra) utan tillstånd av Universitetskanslern.³¹

1977 års förordning om tillfällig avstängning

1958 års disciplinstadga ersattes av förordningen (1977:826) om tillfällig avstängning av studerande vid högskoleenhet. Antalet förseelser reducerades till två; en studerande fick stängas av om hen med otillåtna hjälpmedel hade försökt vilseleda vid prov eller hade stört eller hindrat undervisningen vid högskoleenheten. Den enda möjliga reaktionen var avstängning i högst tre månader. Tvåstegsprövningen övergavs och rektor skulle anmäla förseelsen till nämnden (där rektor ingick som ordförande) som sedan prövade den.³²

1982 års disciplinförordning

1982 beslutade riksdagen om ett bemyndigande (som tidigare saknats) i högskolelagen för regeringen att i förordning meddela föreskrifter rörande disciplinära förseelser i högskolan. Med stöd av bemyndigandet beslutade regeringen om en ny disciplinförordning, förordningen (1982:976) om disciplinära åtgärder mot studerande i statlig och kommunal högskoleutbildning. Nu infördes termen disciplinära *åtgärder*, som ersättning för det som tidigare var *straff* res-

31 Vogel (2006) s. 316 f.

32 Vogel (2006) s. 318.

pektive *påföljd*. Förseelserna handlade om att med otillåtna hjälpmedel försöka vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars ska bedömas respektive om att störa eller hindra undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildning vid läroanstalten. Varning återinfördes som åtgärds möjlighet och avstängningsmöjligheten utvidgades till sex månader. Relegation återinfördes inte, däremot prövningen i två steg. Efter vederbörlig utredning skulle rektorsämbetet avgöra om ärendet skulle lämnas utan vidare åtgärd, föranleda varning av rektorsämbetet eller rektor, eller hänskjutas till disciplinnämnden för prövning.³³

2.2.1 Nu gällande reglering i korthet: Högskoleförordningen (1993:100)

Ursprungsversionen av bestämmelserna om disciplinärenden i nu gällande högskoleförordning följde nära förebilden i 1982 års förordning. Disciplinära åtgärder behandlas i förordningens 10 kap. Ändringar i 10 kap. högskoleförordningen har gjorts 1998, 2002, 2003, 2004 och 2008. I korthet framgår idag (juni 2024) följande av 10 kap. högskoleförordningen.

*Disciplinära åtgärder får vidtas mot studenter som har vilselett, stört eller trakasserat.*³⁴ Disciplinära åtgärder är *avstängning och varning*.³⁵ Det ska finnas en *disciplinnämnd* vid varje uni-

versitet och högskola och den ska bestå av rektor som ordförande (eller den som rektor delegerat uppgiften till³⁶), en *lagfaren ledamot* som ska vara eller ha varit ordinarie domare samt en *företrädare för lärarna* vid högskolan.

Disciplinära åtgärder får vidtas mot studenter som har vilselett, stört eller trakasserat. Disciplinära åtgärder är avstängning och varning.

Studenterna vid högskolan har rätt att vara representerade i nämnden med två ledamöter. Ledamöterna ska utses på viss tid. När ordföranden har förhinder inträder rektors ställföreträdare eller en annan särskilt utsedd ställföreträdare som ordförande i disciplinnämnden. För var och en av de övriga ledamöterna ska det finnas en ersättare. Ersättaren för den lagfarna ledamoten ska vara eller ha varit ordinarie domare.

33 Vogel (2006) s. 318 f.

34 10 kap. 1 § högskoleförordningen (1993:100).

35 10 kap. 2 § högskoleförordningen.

36 Enligt 2 kap. 13 § högskoleförordningen får rektor delegera sina uppgifter, om inte annat är särskilt föreskrivet.

Disciplinnämnden är beslutför när *minst tre ledamöter* är närvarande, bland dem ordföranden och den lagfarna ledamoten. Om det vid ett ärendes avgörande finns skiljaktiga meningar, ska föreskrifterna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i domstol med endast lagfarna ledamöter tillämpas.³⁷

Grundad misstanke om en disciplinförseelse ska skyndsamt *anmälas till rektor*. Rektor ska sedan låta utreda ärendet och ge studenten tillfälle att yttra sig över anmälan. Rektor ska därefter avgöra om omständigheterna är sådana att ärendet ska lämnas utan vidare åtgärd, föranleda varning av rektor, eller hänskjutas till disciplinnämnden för prövning. Ett beslut av rektor om varning får av studenten underställas disciplinnämnden för prövning och studenten ska underrättas om denna rättighet.³⁸

Om ett ärende hänskjuts till disciplinnämnden, får rektor, efter samråd med den lagfarna ledamoten, med omedelbar verkan interimistiskt avstänga studenten från verksamheten vid högskolan. Ett beslut om *interimistisk avstängning* ska gälla till dess ärendet har prövats av disciplinnämnden, dock längst under en månad.³⁹

Disciplinnämnden ska se till att ett ärende som hänskjuts dit utreds noggrant. Nämnden ska ge den student som berörs av ärendet tillfälle att inför nämnden uttala sig i saken och *studenten har rätt att närvara* när andra uttalar sig inför nämnden, om inte särskilda skäl talar mot det. Disciplinnämnden fattar sedan beslut om någon av de disciplinära åtgärderna *varning* eller *avstängning* eller om att *lämna ärendet utan åtgärd*.

När ett beslut om avstängning har fattats, ska underrättelser om detta genast tillställas Centrala studiestödsnämnden och de organ inom högskolan som berörs.⁴⁰

Ett *beslut om avstängning ska tillämpas genast* om inte annat föreskrivs i beslutet.⁴¹

Disciplinnämndens beslut om varning eller avstängning får överklagas⁴² medan ett beslut om att lämna ärendet utan åtgärd inte kan överklagas, inte heller av anmälände lärare eller dennes institution.

37 10 kap. 3-8 §§ högskoleförordningen.

38 10 kap. 9 och 10 §§ högskoleförordningen.

39 10 kap. 9-14 §§ högskoleförordningen.

40 10 kap. 13 § högskoleförordningen.

41 10 kap. 14 § högskoleförordningen.

42 12 kap. 3 § högskoleförordningen som hänvisar till 40 § förvaltningslagen.

2.3 Disciplinärenden som förvaltningsrättsliga ärenden

Disciplinärendena ska som utgångspunkt hanteras som *förvaltningsrättsliga ärenden*, dvs. med stöd av rättsreglerna för den offentliga förvaltningen. Vid bestämmandet av vad som är offentlig förvaltning måste man ta hänsyn till verksamhetens innebörd.⁴³ Förvaltningsrätten omfattar flera olika typer av regler, t.ex. reglerna om förvaltningsmyndigheternas organisation och verksamhetsformer, regler om den offentliga förvaltningen och regler om förhållandet mellan enskilda och det allmänna.⁴⁴ Om man ser till vilka olika former av administrativa lagstiftningar som ett lärosäte omfattas av i egenskap av myndighet, så är det bland annat följande.

Sveriges grundlagar, dvs regeringsformen, tryckfrihetsförordningen och ytt- randefrihetsgrundlagen; högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100), offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förvaltningslagen (2017:900), språklagen (2009:600), lag (2016:1145) om offentlig upphandling, myndighetsförordningen (2007:515) och diskrimineringslagen (2008:567), som det hänvisas direkt till i de bestämmelser som anger att disciplinära åtgärder får vidtas.⁴⁵ Det finns också en rad myndighetsföreskrifter, t.ex. Universitets- och högskolerådets föreskrifter som finns samlade i Universitets- och högskolerådets författningssamling (UHRFS). Härtill kommer lagstiftning som träffar lärosätet i andra egenskaper, t.ex. som arbetsgivare.⁴⁶ I sammanhanget bör nämnas att det förvaltningsrättsliga författningsmaterialet till sin omfattning är synnerligen stort och uppdelat på författningar som har tillkommit på en rad olika nivåer.⁴⁷

När det gäller hanteringen av disciplinärenden enligt 10 kap. högskoleförordningen, är det i första hand förvaltningslagen som fyller ut där högskoleförordningen inte ger besked. Förvaltningslagen är tillämplig eftersom det handlar om handläggning av ett ärende hos en förvaltningsmyndighet.⁴⁸

43 Strömberg och Lundell (2022) *Allmän förvaltningsrätt*. JUNO version: 28, s. 13 f.

44 Strömberg och Lundell (2022), s. 15.

45 10 kap. 1 § 4 högskoleförordningen anger att disciplinära åtgärder får vidtas mot en student som utsätter en annan student eller en arbetstagare vid högskolan för sådana trakasserier eller sexuella trakasserier som avses i 1 kap. 4 § diskrimineringslagen.

46 För en mer utförlig redogörelse, se t.ex. Abrahamsson och Hallberg (2020) *Rättsliga regler i högskolan Liten handbok för ledamöter i högskoleorgan* (JUNO Version:12).

47 Strömberg och Lundell (2022), s. 22.

48 1 kap. 1 § förvaltningslag (2017:900).

I förvaltningslagen finns ett antal grundläggande regler och principer. Här ges endast en kort översikt, avgränsat till vad som sannolikt har störst betydelse i disciplinärendesammanhang.

Förvaltningslagen är subsidiär i förhållande till annan lag (meddelad av riksdagen) eller förordning (meddelad av regeringen). Det betyder att om en annan lag eller en förordning som reglerar samma ämne som förvaltningslagen innehåller någon bestämmelse som avviker från förvaltningslagen, så är det den andra bestämmelsen som ska tillämpas.⁴⁹ Vissa statliga myndigheter har rätt att besluta om föreskrifter inom sitt verksamhetsområde; sådana föreskrifter måste dock vika till förmån för förvaltningslagen.

Disciplinärendena regleras i *högskoleförordningen* och därför gäller förvaltningslagen i den mån högskoleförordningen inte säger något annat. Nedan redovisas några centrala principer och regler i förvaltningslagen som kan vara relevanta i disciplinförseelseärenden. Mer specifika bestämmelser som direkt träffar hanteringen av disciplinärenden, hanteras i 3 kap. om disciplinärendenas handläggning.

2.3.1 God förvaltningsstandard

En myndighet får endast vidta åtgärder som har stöd i rättsordningen och i sin verksamhet ska myndigheten vara saklig och opartisk. En åtgärd får aldrig vara mer långtgående än vad som behövs och får vidtas endast om det avsedda resultatet står i rimligt förhållande till de olägenheter som kan antas uppstå för den som åtgärden riktas mot.⁵⁰

Åtgärd i disciplinärendekontext handlar primärt om den disciplinära åtgärden. Det *avsedda resultatet* handlar i de flesta fallen om disciplinåtgärdens syfte; att bestraffa och avskräcka men kan, för det fall det handlar om intermistisk avstängning också handla om syftet att omedelbart kunna hindra studenten att vistas i lokalerna. Det som uttrycks är hur legalitets-, objektivitets- och proportionalitetsprinciperna ska förstås och tillämpas inom den offentliga förvaltningen. Tillsammans med regleringen om service- och samverkansskyldigheten bildar principerna grunden för *god svensk förvaltningsstandard*.⁵¹

49 4 § förvaltningslagen.

50 5 § förvaltningslagen.

51 Lundmark och Säfsen (2023) *Förvaltningslagen En kommentar*. JUNO version 1B. Kommentaren till 5 § förvaltningslagen.

2.3.2. Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen brukar framhållas som ett skydd mot en nyckfull och godtycklig maktutövning från det allmännas sida och anses känneteckna en rättsstat. Principen tillmäts avgörande vikt i EU:s rättsordning och är central även

Något förenklat kan sägas att den ska fungera som ett hinder mot att myndigheter agerar helt vid sidan av sina författningsreglerade åligganden och befogenheter.

i Europakonventionen. Ofta hänvisas till principen då man ställer krav på författningsmässigt stöd för myndigheternas beslutanderätt, dvs. när det gäller befogenheten att avgöra ärenden. Något förenklat kan sägas att den ska fungera som ett hinder mot

att myndigheter agerar helt vid sidan av sina författningsreglerade åligganden och befogenheter.⁵² I disciplinärendesammanhang har den framför allt betydelse när det gäller att avgöra huruvida en student eller gärning omfattas av disciplinnämndens beslutsrätt, dvs. om studenten är en student enligt högskoleförordningen och huruvida det handlar om en sådan förseelse som kan avgöras enligt 10 kap. högskoleförordningen, se nedan, avsnitt 3.1 och 3.2.

2.3.3 Objektivitetsprincipen

Objektivitetsprincipen ställer krav på att samhällsorganens handlande ska präglas av saklighet och opartiskhet. Därmed utgör objektivitetsprincipen ett skydd mot godtycklig maktutövning inom ramen för den normbundna rättstillämpningen. Mer konkret innebär den ett förbud för myndigheterna att låta sig vägledas av andra intressen än dem de är satta att tillgodose. Myndigheten får inte heller grunda sina avgöranden på hänsyn till andra omständigheter än sådana som enligt tillämpliga författningar får beaktas vid prövningen av ett ärende.⁵³ För disciplinnämndernas del innebär den att 10 kap. högskoleförordningen och den praxis som utvecklats sätter gränserna för vad som får beaktas i prövningen av ett ärende.

Ett konkret uttryck för objektivitetsprincipen är förvaltningslagens bestämmelser om jäv, vilka givetvis ska tillämpas i disciplinnämnden.⁵⁴ Den som tar

52 Ibid.

53 Ibid.

54 Bestämmelser om jäv och hur jävssituationer ska hanteras finns i 16-18 §§ förvaltningslagen.

del i handläggningen på ett sätt som kan påverka myndighetens beslut i ärendet är jävig om

1. han eller hon eller någon närstående är part i ärendet eller annars kan antas bli påverkad av beslutet i en inte oväsentlig utsträckning,
2. han eller hon eller någon närstående är eller har varit ställföreträdare eller ombud för en part i ärendet eller för någon annan som kan antas bli påverkad av beslutet i en inte oväsentlig utsträckning,
3. han eller hon har medverkat i den slutliga handläggningen av ett ärende hos en annan myndighet och till följd av detta redan har tagit ställning till frågor som myndigheten ska pröva i egenskap av överordnad instans, eller
4. det finns någon annan särskild omständighet som gör att hans eller hennes opartiskhet i ärendet kan ifrågasättas.

Den som är jävig får varken delta i beredningen eller avgörandet av ärendet. Jävsreglerna träffar alltså även den som bereder ärendet utan att vara med om den slutliga handläggningen. Det gäller till exempel den som tar fram ett förslag till beslut i ett ärende men som sedan inte är med vid avgörandet; i disciplinärendefallen typiskt sett *utredaren*. Den som enbart sköter diarieföring, utskrift, expediering eller annat som inte kan tänkas inverka på ärendets utgång träffas dock inte av jävsreglerna. Kanslipersonal kan alltså, normalt sett, inte anses jävig. Att iaktta jävsreglerna är mycket viktigt för att värna allmänhetens förtroende för myndigheterna men om det är uppenbart att frågan saknar betydelse, ska myndigheten bortse från jäv.⁵⁵

Det kan i sammanhanget påpekas att det förhållandet att rektor varit delaktig i handläggningen redan före disciplinnämndens beslut är naturligt med anledning av rektors övergripande ansvar för verksamheten vid universitetet och dennes uppgift att utreda ärendet och avgöra om ärendet ska hänskjutas till disciplinnämnden. Deltagandet i sig, innebär alltså *inte* att rektor sedan är jävig att delta i disciplinnämndens beslut.⁵⁶

55 Se Lundmark och Säfstén (2023). Kommentaren till 16 § förvaltningslagen. Vidare om jäv ur ett universitets- eller högskoleperspektiv, se t.ex. Abrahamsson och Hallberg (2020), s. 20 ff.

56 Se t.ex. Kammarrätten i Sundsvall, dom 2006-07-12 i mål 2754-05.

2.3.4 Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen är central inom Europarätten (inklusive EU-rätten) i vid mening. Den utgör en av de allmänna rättsprinciper som getts en närmast konstitutionell ställning. Något förenklat, kan principen sägas vara uppbyggd på tre olika element:

1. en ingripande åtgärd ska vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet,
2. vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och
3. medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden förorsakar.

Paragrafen gäller i all verksamhet som en myndighet bedriver, dvs. vid såväl handläggning av och beslutsfattande i enskilda ärenden som s.k. faktiskt handlande.⁵⁷ Vad gäller disciplinärenden bör proportionalitetsprincipen beaktas framför allt i samband med bestämmande av avstängningstid vilket ger en viss möjlighet ta hänsyn till på vilket sätt avstängningen i praktiken kommer att drabba den enskilde studenten.

2.3.5. Några fler förvaltningsrättsliga principer

En myndighet får ändra ett beslut som den har meddelat som första instans om den anser att beslutet är felaktigt på grund av att det har tillkommit nya omständigheter eller av någon annan anledning. Ett beslut får dock ändras till den enskildes nackdel endast under vissa förutsättningar.⁵⁸ Det som kommer till uttryck här är den allmänna förvaltningsrättsliga grundsatsen *om gynnande besluts orubblighet*. Principen om gynnande förvaltningsbesluts orubblighet bottnar i hänsyn till den enskildes intresse av trygghet. Den som har beviljats en förmån eller gynnats på annat sätt genom ett beslut av en myndighet i ett enskilt fall måste som regel kunna förlita sig på att beslutet står fast så att det är möjligt att inrätta sin livsföring utifrån beslutet. Termen *rättskraft* används ibland för att beteckna de fall då ett förvaltningsbeslut inte får ändras av myndigheten själv.⁵⁹ Grundsatsen *om gynnande besluts orubblighet* uttrycks även i 6 kap. 24 § högskoleförordningen där det anges att examinator som finner att ett beslut om betyg är uppenbart oriktigt på grund av nya omständigheter el-

57 Lundmark och Säfsen (2023). Kommentaren till 5 § förvaltningslagen.

58 37 § förvaltningslagen.

59 Lundmark och Säfsen (2024). Kommentaren till 37 § förvaltningslagen JUNO Version:1C samt von Essen (2016), s. 68.

ler av någon annan anledning ska ändra beslutet, om det kan ske snabbt och enkelt *och om det inte innebär att betyget sänks*.

Om disciplinnämndens beslut överklagas till förvaltningsrätten är domstolen bunden av yrkandena på så sätt att det föreligger ett förbud mot ändring till klagandes nackdel, *reformatio in pejus*. Medan det finns ett förbud mot *reformatio in pejus* är det tillåtet att utan yrkande göra ändringar till enskilds fördel, *reformatio in melius*.⁶⁰ Förbudet mot *reformatio in pejus* handlar om det som yrkas. Eftersom det endast är studenten som kan klaga så följer begränsningen av att rättens avgörande inte får gå utöver vad som yrkas. Man ska alltså inte låta bli att överklaga ett beslut man tycker är fel av rädsla för att det ska ändras och bli strängare. Bakgrunden är bland annat att domstolarna, till skillnad från förvaltningsmyndigheterna, inte har till uppgift att förverkliga lagstiftningen utan deras roll är rättskipande.⁶¹ Disciplinnämndens beslut kan alltså inte ändras till det sämre. Däremot får rätten besluta till det bättre för den enskilde.

Det är viktigt att hålla ovanstående i minne när man läser rättsfall rörande disciplinärenden. Förvaltningsrätten är bunden av det underliggande beslutet och kan inte skärpa detta, endast fastställa det eller mildra det i enlighet med överklagandet. Se även avsnitt 2.4.6, nedan, om *reformatio in pejus* i brottmål.

Disciplinnämndens beslut kan alltså inte ändras till det sämre. Däremot får rätten besluta till det bättre för den enskilde.

2.4 Disciplinärendenas straffrättsliga karaktär

Avsnittet inleds med ett kortfattat resonemang kring de Europarättsliga kriterierna⁶² för vad som kan karaktärisera en straffrättslig sanktion. Europadomstolen⁶³ har utformat tre kriterier för vad som kan anses utgöra en straffrättslig sanktion (till skillnad från administrativ eller disciplinär sanktion). Europa-

60 29 § förvaltningsprocesslag (1971:291).

61 von Essen (2016) *Processramen i förvaltningsmål Ändring av talan och anslutande frågor*. JUNO Version: 2, s. 22.

62 När det gäller att bedöma huruvida en sanktion är av straffrättslig karaktär är europarättslig praxis (praxis såväl från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i Strasbourg, Europadomstolen, som från Europeiska unionens domstol, EU-domstolen, i Luxembourg) av stor betydelse. Rättigheter som följer av *Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* (EKMR) ska ges full verkan av svenska domstolar.

63 Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i Strasbourg.

domstolen utformade kriterierna i sitt avgörande i målet Engel⁶⁴, varför kriterierna allmänt benämns som Engelskriterierna. Dessa ser ut enligt följande.

1. Det första kriteriet gäller huruvida överträdelsen ifråga räknas som ett brott eller som en disciplinförseelse eller administrativ sanktion enligt nationell rätt.
2. Det andra kriteriet gäller överträdelsens art.
3. Det tredje kriteriet gäller hur allvarlig sanktionen är.

Europadomstolen har betonat att den rättsliga kvalificeringen i nationell rätt inte ensamt kan vara utslagsgivande eftersom detta skulle kunna leda till att lagstiftning utformas för att kringgå syftet med EKMR:s rättigheter.⁶⁵ Administrativa förfaranden och sanktioner kan därför betraktas som straffrättsliga, särskilt om syftet med den tillämpade bestämmelsen har varit att bestraffa och avskräcka. Beträffande de andra och tredje kriterierna har Europadomstolen uttalat att dessa kan vara alternativa. Att kriterierna kan vara alternativa ska emellertid, enligt Europadomstolen, inte utesluta en samlad bedömning av kriterierna när en separat analys av dem inte leder till någon klar slutsats.⁶⁶

Bestämmelserna om disciplinära åtgärder är av generell karaktär och riktar sig till alla som är studenter vid en högskola. Att stängas av från universitetet skulle i och för sig kunna betraktas som indragande av en förmån men en student kan inte påverka indragningen genom att visa sig uppfylla vissa lämplighetskrav. Det är heller inte sociala motiv som ligger till grund för åtgärden.⁶⁷

Utmärkande för straffrättsliga påföljder anses vara att deras främsta syfte är att *bestraffa och avskräcka*.⁶⁸ Att en sanktion framstår som förhållandevis mild innebär därför inte att den faller utanför tillämpningsområdet för artikel 6.⁶⁹ I Sverige är böter och fängelse de brottspåföljder som betecknas som straff.⁷⁰ I EKMR:s mening kan emellertid också sanktioner som inte alls påminner om

64 Europadomstolens avgörande i *Engel*, no. 5100/71, den 8 juli 1976.

65 *Engel* p. 81.

66 Se bl.a. Europadomstolen avgörande i *Zolotukhin*, no. 14939/03, den 10 februari 2009, p. 52-57.

67 Europadomstolen har funnit att återkallelse av ett utskänkningstillstånd eller ett taxitrafiktillstånd inte skulle karaktäriseras som en straffrättslig sanktion, även om återkallelsen kunde betraktas som en kännbar åtgärd (Europadomstolens avgörande i *Tre Traktörer mot Sverige*, no 10873/84 den 7 juli 1989, respektive *Manasson mot Sverige*, no. 41265/98, den 20 juli 2004). Jfr Högsta förvaltningsdomstolens avgörande i HFD 2011 ref. 44 avseende återkallelse av serveringstillstånd där HFD gjorde motsvarande bedömning. Återkallelsen ansågs inte utgöra en form av bestraffning utan en administrativ åtgärd med sociala motiv.

68 Se t.ex. Europadomstolens avgörande i *Zolotukhin* p. 52-57.

69 Jfr Europadomstolens avgörande *Jussila*, no. 73053/01 p. 31, den 23 november 2006.

70 1 kap. 3 § brottsbalk (1962:700).

böter eller fängelse anses vara så ingripande att de betraktas som straff. Administrativa förfaranden och sanktioner kan därför omfattas, särskilt om syftet med den tillämpade bestämmelsen har varit att bestraffa och avskräcka.⁷¹ Således har t.ex. återkallelse av körkort som inte sker av medicinsk orsak ansetts vara av straffrättslig karaktär.⁷² Syftet med högskoleförordningens bestämmelse om disciplinära åtgärder är typiskt sett att *avskräcka* från att försöka vilseleda och störa eller trakassera samt att *bestrafva* försök till vilseledande, störande eller trakasserier. Redan detta talar för att det handlar om en straffrättslig karaktär.

Det är också viktigt att beakta konsekvenserna för den student som drabbas av avstängning. Även om avstängningen endast handlar om några veckor, kan konsekvenserna vara betydande, tex. vad gäller möjligheten att få ut examen och uppbära studiemedel. Eftersom studiemedel betalas ut i förskott kan det också innebära återkrav av redan utbetalt studiemedel eftersom ett beslut om avstängning tillämpas genast.⁷³ I sammanhanget kan det också noteras att termen disciplinära *åtgärder*, som ersättning för det som i tidigare disciplinstadgor/förordningar faktiskt benämndes *straff* (fram till 1958 års disciplinstadga) respektive *påföljd*, införs först genom 1982 års disciplinförordning, se avsnitt 2.2, dock utan att karaktären på vare sig förseelse eller den disciplinära följden ändras i någon större utsträckning.

Försök till vilseledande är en överträdelse som anses vara tämligen allvarlig, vilket visar sig bland annat i den utredning som äger rum vid misstanke om vilseledande. Det anses viktigt att inte besluta om disciplinär åtgärd för någon som är oskyldig. I ett mål som rörde avstängning till följd av försök att vilseleda på högskoleprovet konstaterade Hovrätten för Västra Sverige först att avstängningen, enligt svensk rätt, inte utgör en straffrättslig sanktion men fann sedan, genom tillämpning av Engelskriterierna, att just överträdelsens art talade för att det rör sig om ett straff i EKMR:s mening.⁷⁴ Även om den disciplinära åt-

Även om avstängningen endast handlar om några veckor, kan konsekvenserna vara betydande, tex. vad gäller möjligheten att få ut examen och uppbära studiemedel.

71 Se bl.a. Zolotukhin p. 55.

72 Se Högsta domstolens avgörande NJA 2015 s. 587 där Högsta domstolen hänvisade bland annat till rättsfallen RÅ 2000 ref. 65, Europadomstolens avgörande *Nilsson mot Sverige*, no. 73661/01, den 13 december 2005, Högsta förvaltningsdomstolens avgörande i HFD 2013 ref. 71 och HFD 2014 ref. 80 samt Högsta domstolens avgörande i NJA 2013 s. 502.

73 10 kap. 12 § högskoleförordningen.

74 Hovrätten för västra Sverige i dom 2021-06-10 i mål B 1878-21.

gården skulle stanna vid en varning har studenten riskerat avstängning och syftet med åtgärden är, oaktat vad åtgärden blir, att bestraffa eller avskräcka. Överträdelsens art i kombination med sanktionens allvar talar därmed starkt för att disciplinärenden ska anses vara av straffrättslig karaktär.

Här ska dock Högsta domstolens ställningstagande när det gäller avstängning till följd av att vilseleda under högskoleprovet (alltså inte disciplinär åtgärd enligt högskoleförordningen) noteras. Högsta domstolen konstaterar följande vad gäller sanktionens stränghet och dess betydelse för om det ska anses vara ett straffrättsligt förfarande.

Genom avstängningen hindras provdeltagaren från möjligheten att delta i högskoleprovet under två år från provtillfället, dvs. normalt som mest fyra prov. Ett nytt resultat från högskoleprovet kan i och för sig – beroende på resultatet – ge en större möjlighet till antagning. Avstängningen saknar däremot betydelse för utsikterna att antas till utbildning på grundval av tillhörighet till någon annan urvalsgrupp. Allmänt sett framstår de negativa effekterna av avstängningen som förhållandevis begränsade. Sanktionen kan sammantaget inte ses som så sträng att det i sig medför att den utgör ett straff i Europakonventionens mening.⁷⁵

Här är det emellertid viktigt att framhålla att konsekvenserna av den disciplinära åtgärden avstängning kan vara betydligt mer långtgående än de som följer av en avstängning från att delta i högskoleprovet; även om det handlar om betydligt längre tid när det gäller högskoleprovet.

I rättsfallet RÅ 2010 ref 6 inledde Regeringsrätten⁷⁶ med att konstatera att disciplinära åtgärder får vidtas enligt högskoleförordningen, att det är fråga om ett *utomstraffrättsligt ansvar* samt att brottsbalken inte är tillämplig. Med hänvisning till RÅ 1996 ref 15 poängterade Regeringsrätten hur allvarlig en disciplinär åtgärd i form av avstängning är samt att det, för att ett beslut om avstängning ska få meddelas, därför krävs att det av utredningen klart framgår att studenten gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen.⁷⁷ Redan

⁷⁵ NJA 2022 s. 118, *Avstängningen från högskoleprovet*, p. 24.

⁷⁶ RÅ 2010 ref 6.

⁷⁷ Ibid.

genom Regeringsrättens avgörande från 1996 konstaterades att det handlar om ingripande åtgärder och att det har betydelse för beviskravet (och utredningen).

Följande talar för att disciplinåtgärden avstängning kan vara att anse som straffrättslig. Administrativa förfaranden och sanktioner kan betraktas som straffrättsliga, särskilt om syftet med den tillämpade bestämmelsen har varit att bestraffa och avskräcka. I förarbetena till lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan (numer upphävd) uttalade regeringen att ett disciplinärt förfarande har vissa likheter med ett straffrättsligt förfarande. Den som kommer i fråga för en disciplinär åtgärd drabbas visserligen inte av någon påföljd i straffrättslig mening men studenten drabbas av en ingripande åtgärd som kan få allvariga konsekvenser för honom eller henne.⁷⁸ Bestämmelserna om åtgärder vid disciplinförseelser syftar till att bestraffa och avskräcka. Givet att det handlar om ingripande åtgärder bör man i handläggningen av dem, för att vara på den säkra sidan i fråga om att respektera individens rättigheter, utgå från att det handlar om åtgärder av straffrättslig karaktär. Det understryks om inte annat av att gränsen mellan disciplinförseelse och brottslig gärning i vissa fall är svår att dra, samt att det som nu kallas för åtgärd faktiskt benämndes som straff respektive påföljd i författningen ända fram till 1982.

Det är emellertid också möjligt att argumentera för att avstängning *inte* är att klassificera som en straffrättslig sanktion utan är en åtgärd med tydlig karaktär av att vara just disciplinär. I normalfallet involveras varken polis eller åklagare och de disciplinära åtgärderna kan inte omvandlas till en frihetsberövande påföljd. Det rör sig om en avgränsad krets som består av (snart) högutbildade personer som av fri vilja går utbildningen och därmed underkastar sig den tillsyn som följer med examinationen. Detta kan sägas vara omständigheter som visar att sanktionerna har tydlig karaktär av disciplinärt slag.⁷⁹ Det ska också noteras att Justitiekanslern, JK, uttalat att denna typ av disciplinärenden [enligt högskoleförordningens 10 kap.] enligt JK:s bedömning inte innefattar en "anklagelse om brott" i den mening som avses i artikel 6 i Europakonventionen och att de stränga krav på att låta tvivel komma den anklagade

78 Prop. 2001/02:27, *Likabehandling av studenter i högskolan*, s. 67 f.

79 Argumenten är hämtade från ett helt annat område, nämligen Finansdepartementet (2018) *Tillsyn över och ingripanden mot advokatverksamhet vid tillämpning av penningtvättsregelverket* (Fi2018/02158/B), s. 37.

till godo som följer av oskuldspresumtionen i artikel 6.2 i Europakonventionen alltså inte gäller i dessa disciplinärenden.⁸⁰

Jag anser ändå att det finns goda skäl att se till den straffrättsliga logiken, just på grund av åtgärdernas drag av bestraffande och avskräckande karaktär och då de studenter som påförs disciplinära åtgärder många gånger upplever att det får ingripande och långtgående konsekvenser. Att en disciplinnämnd kan finna stöd för sin bedömning i såväl förvaltningsrättsliga som straffrättsliga principer bör inte innebära något problem eftersom de olika principerna inte motsäger varandra utan syftar till att tillvarata och skydda den enskildes intressen. De straffrättsliga principerna går dock ofta längre i att skydda den enskilde mot ingripanden. Det gör att man kan använda de straffrättsliga principer som allmänna utgångspunkter samtidigt som kraven inte ställs fullt så strängt som om det varit fråga om ett otvetydigt straffrättsligt förfarande.

2.4.1 Innebörden av att en sanktion är av straffrättslig karaktär

Att en sanktion är av straffrättslig karaktär innebär att Europakonventionens bestämmelser rörande rättvis rättegång vid anklagelse för brott blir tillämpliga. Dessa bestämmelser aktualiseras främst i och med överklagandet till domstol (disciplinnämnden är *inte* en domstol) men även disciplinnämnden bör ta viss hänsyn till principerna. Det handlar bl.a. om legalitetsprincipen och den s.k. oskuldspresumtionen samt vissa andra grundläggande principer som följer av dessa. Några (men inte alla) av de mest centrala principerna presenteras nedan. Dessa kan vara bra att tänka på och utgå ifrån om och när oförutsedda situationer och frågor uppstår i det enskilda fallet.

2.4.2 Oskyldighetspresumtionen

Presumtionen är en grundläggande processrättslig princip, som slås fast i artikel 6 EKMR. Av principen följer att var och en som blivit anklagad för brott ska betraktas som oskyldig till dess hens skuld lagligen fastställts. Rätten att betraktas som oskyldig tills något annat är bevisat får effekter för den så kallade bevisbördan. Bevisbördan styr vem som ska bevisa att relevanta omständigheter föreligger.⁸¹ Grundinställningen, "hellre fria en fälla", bygger på

80 JK:s beslut av den 4 april 2022, dnr 2021/6462, Granskning av Göteborgs universitets och Lunds universitets handläggning av disciplinärenden.

81 Här anses alltså *in dubio pro reo*, ingå i oskyldighetspresumtionen. Om olika synsätt, se exempelvis Lindell (2024) *Bevis- och rättstillämpning - en samtidig verksamhet En bok om tvivel och val av beslutsalternativ i mer komplicerade fall*, (JUNO version 1), s. 169.

att det anses mycket värre om en oskyldig fälls till ansvar än om en skyldig går fri. Detta kan sammanfattas under deviserna *favor defensionis* eller *in dubio pro reo*, dvs. att man vid tveksamheter ska tillämpa regler och i övrigt agera till den anklagades (misstänktes) fördel.⁸² Om skälen för och emot att tillämpa ett straffbud på visst sätt väger helt jämnt kan man ytterst falla tillbaka på devisen *in dubio mitius* – vid tvivel till det lindrigare.⁸³ Av oskyldighetspresumptionen följer att den som påstår att någon har begått ett brott ska bevisa det. Det är alltså inte den som misstänks vara skyldig som ska bevisa sin oskuld. En följd av oskyldighetspresumptionen och bevisbördans placering är att en misstänkt inte behöver yttra sig eller på annat sätt själv bidra till utredningen av ett misstänkt brott. Om tillämpning av presumtionsliknande regler i disciplinärenden, se avsnitt 5.4.

Kraven på bevisning för en fällande dom i brottmål är mycket höga (det som påstås ska bevisas *utom rimligt tvivel*). Samtidigt ska det sägas att medan det finns litet utrymme för tvivel i grova brottmål är utrymmet något större i lindriga; det är skillnad mellan att köra mot rött ljus och att mörda någon. Beviskravet *utom rimligt tvivel* innebär därmed, i praktiken, inte samma sak i lindriga respektive grova brottmål eftersom utrymmet för rimliga tvivel är något större i ett lindrigt brottmål än i ett allvarligt sådant.⁸⁴ När det gäller disciplinärenden har beviskravet enligt etablerad praxis formulerats som att det *klart ska framgå av utredningen* att omständigheterna är sådana att en disciplinförseelse har ägt rum, se vidare om beviskrav i disciplinärenden, avsnitt 4.2.

2.4.3 Opartisk domstol

En rätt som följer av artikel 6 i EKMR är att, vid brottsanklagelse, bli ställd inför en opartisk domstol. För att ett organ ska anses vara en domstol måste högt ställda krav på oberoende och opartiskhet uppfyllas. Det är inte nöd-

82 Mellqvist (2020) *Processrätt - grunderna för domstolsprocessen* (JUNO version 4), s. 120. I sammanhanget kan den nog så viktiga kuriositeten begrundas, att grundsatsen *in dubio pro reo* från början inte var avsedd att skydda den tilltalade utan den skulle skydda domaren; att döma en oskyldig tilltalad betraktades i den äldre kristna traditionen som en potentiell dödsynd. *In dubio pro reo* skyddade alltså domaren från fördömelse av den gudomliga rättvisan och från att hamna i den eviga elden. Se Lindell (2024), s. 168, som hänvisar till Whitman (2008) *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*, s. 3.

83 Asp et al. (2013) *Kriminalrättens grunder* (JUNO version 2), s. 70.

84 Annars skulle t.ex. trafiklagstiftningen och lagföring av trafikbrott inte fungera, se Lindell (2024), s. 169 samt JK:s beslut av den 4 april 2022, dnr 2021/6462.

vändigt att organet benämns som just "domstol". Det som avgörande är hur domare (eller motsvarande) utses och under vilka förhållanden de arbetar m.m.⁸⁵ Ibland används uttrycket *domstolsliknande statlig myndighet*, se exempelvis *Överklagandenämnden för studiestöd*, som prövar överklaganden av Centrala studiestödsnämndens (CSN) beslut om bland annat studiehjälp, studiemedel, studiestartsstöd och omställningsstudiestöd samt återkrav av dessa⁸⁶ och *Överklagandenämnden för högskolan* som prövar överklaganden

...disciplinnämnden kan inte anses vara en domstol. Rätten till domstolsprövning, för det fall en sådan rätt konstateras föreligga, tillgodoses genom att det är möjligt att överklaga disciplinnämndens beslut till domstol.

av vissa beslut inom universitetens och högskolornas område; det stora flertalet av ärendena rör antagning till högskolan.⁸⁷ De flesta statliga och kommunala nämnder samt privata nämnder inom olika branscher anses *inte* vara domstolar⁸⁸ och disciplinnämnden kan *inte* anses vara en domstol. Rätten till domstolsprövning, för

det fall en sådan rätt konstateras föreligga, tillgodoses genom att det är möjligt att överklaga disciplinnämndens beslut till domstol.

2.4.4 Tillfälle att försvara sig och möjlighet att förbereda sitt försvar

Den som anklagas för brott har rätt att få tid och möjlighet att förbereda sitt försvar (jfr principen att ingen ska dömas ohörd som återkommer i samband med förvaltningsmyndighetens kommunikationsskyldighet, avsnitt 3.1.4). För att kunna försvara sig måste man känna till brottsmisstanken. Det innebär i sin tur en rätt att underrättas om en anklagelse på ett sätt som den som misstänks kan förstå.

Rätten att försvara sig innefattar också en rätt att få ta del av akten i målet (jämför de förvaltningsrättsliga reglerna om partsinsyn och möjlighet att ta del av handlingar, avsnitt 3.6.4). Rätten omfattar kostnadsfri tolkning och översättning av *de handlingar som behövs* för att den tilltalade ska kunna utföra sitt försvar. Det finns emellertid inte något krav på översättning av samtliga handlingar i ett mål. Den anklagade har också rätt att utan kostnad bistås av

85 Mellqvist (2020), s. 52.

86 [Överklagandenämnden för studiestöd \(ÖKS\) - Välkommen till ÖKS](#), senast besökt 2024-12-15.

87 [Om nämnden - Överklagandenämnden för högskolan](#), senast besökt 2024-12-15.

88 Mellqvist (2020), s. 52.

tolk, om hen inte förstår eller talar det språk som används. Vad detta innebär för disciplinärendenas handläggning diskuteras djupare i avsnitt 3.6.5, nedan.

2.4.5 Att förutse konsekvenserna av sitt handlande och betydelserna av skuld

Legalitetsprincipen inom straffrätten innebär i korthet att straff inte ska dömas ut utan direkt stöd i skriven lag.⁸⁹ Principen har sitt ursprung i upplysningstidens filosofi och kom till uttryck i syfte att begränsa furstarnas och domstolarnas godtycke. Formuleringar som uttrycker principen är *nulla poena sine lege*, *nulla poena sine crime*⁹⁰ respektive *nullum crimen sine poena legali*⁹¹. Legalitetsprincipen fungerar som en garanti för rättssäkerheten genom att ställa vissa krav på lagstiftningen och rättstillämpningen. Principen kan ses som ett uttryck för fyra logiskt fristående men funktionellt sammanhängande krav på straffrättslig lagstiftning och rättstillämpning:

1. **Föreskriftskravet:** för att brott ska föreligga och straff kunna utdömas måste det finnas en föreskrift till stöd för detta.
2. **Retroaktivitetsförbudet:** denna föreskrift får inte införas eller tillämpas retroaktivt (till nackdel för den tilltalade).
3. **Analogiförbudet:** denna föreskrift får inte genom analogisk tillämpning (till nackdel för den tilltalade) utsträckas utöver vad ordalydelsen tillåter.
4. **Obestämdhetsförbudet:** denna föreskrift måste vara i rimlig utsträckning bestämd till sin utformning, dvs. det uppställs vissa krav på begriplighet och precision.

Det måste alltså vara möjligt för var och en att förutse vad som anses straffvärt samtidigt som maktutövningen kontrolleras. De olika delprinciperna förutsätter därmed varandra; särskilt om utgångspunkten är att man ska kunna förutse de rättsliga konsekvenserna av sina handlingar.⁹² Att det är möjligt att förutse konsekvenser och att anpassa sina handlingar utifrån dem är också en förutsättning för straffets avskräckande funktion.

89 Se artikel 7 EKMR, 2 kap. 10 § regeringsformen samt 1 kap. 1 § brottsbalken och 5 § brottsbalkens promulgationslag.

90 Inget straff utan lag, inget straff utan brott.

91 Inget brott utan kriminalisering genom lag.

92 Asp et al. (2013), s. 45 f.

Legalitetsprincipen kan delvis härledas ur *konformitetsprincipen*, som säger att straff eller annan brottspåföljd endast får drabba den som kunnat (dvs. haft förmåga och tillfälle att) rätta sig efter lagen. Konformitetsprincipen ställer fler krav på kriminaliseringens utformning än vad som följer av legalitetsprincipen och vissa av dessa krav kan sammanfattas i den så kallade *skuldprincipen* som bl.a. innebär att endast den som uppvisat någon form av skuld till det inträffade bör drabbas av straffrättsligt ansvar och att straffet inte bör vara strängare än vad som motsvarar måttet av skuld.⁹³

Brottsbegreppets gärningssida och ansvarssida

För att kunna döma till straff eller annan påföljd för en gärning måste det alltså vara föreskrivet. Härutöver måste vissa andra förutsättningar föreligga. Grovt sett kan dessa delas in i två grupper:⁹⁴

- brottsbegreppets gärningssida⁹⁵
- brottsbegreppets ansvarssida⁹⁶.

När man bedömer huruvida ett brott har förövats börjar man alltså med att avgöra huruvida en brottsbeskrivningsenlig gärning har vidtagits, om någon faktiskt har gjort det som är straffbelagt. Därefter bedömer man om gärningsmannen haft någon skuld till det som skett, dvs. om hen ska hållas ansvarig för det.⁹⁷

Den konkreta gärning som man vill bestraffa måste, för att vara straffbar, motsvara det som på ett abstrakt plan beskrivs i en bestämmelse. Här spelar legalitetsprincipen en viktig roll; *nullum crimen sine poena legali* – inget brott utan kriminalisering genom lag. Det räcker alltså inte att tycka att en handling är förkastlig, lagstiftaren måste också ha uttryckt att det är kriminellt att agera på det sättet.

Med gärning avses såväl handling (att göra något visst) som underlåtenhet (att inte göra något visst). Kännetecknande för en *handling* är att det är fråga om ett mänskligt beteende som vanligen är iakttagbart och utspelar sig i yttervärlden. Men en handling behöver inte utspelas i yttervärlden. Också den

93 Asp et al. (2013), s. 48.

94 Martinsson (2016) *Om straffrättsvillfarelse*, avh. Stockholms universitet, s. 61.

95 Uttrycks också som rekvisit för otillåten gärning eller gärningsrekvisit (Asp et al. [2013], s. 58).

96 Rekvisit för personligt ansvar (ansvarsrekvisit) eller brottsbegreppets ansvarssida (Asp et al. [2013], s. 58).

97 Asp och Ulväng (2009) Täckningsprincipens ABC. *Juridisk Publikation 2/2009* s. 265 samt Asp et al. (2013) s. 69.

som till exempel beslutar sig för att göra något kan ha företagit en straffbar handling.⁹⁸

Skuldprincipen innebär i svensk rätt att ansvar endast kan aktualiseras om gärningspersonen agerat uppsåtligt eller oaktsamt i förhållande till den kriminaliserade gärningen. Skuldprincipen brukar i detta avseende benämnas som ett uttryck för *täckningsprincipen*.⁹⁹ Den straffrättsliga utgångspunkten är att om inget finns skrivet i en bestämmelse rörande uppsåt eller oaktsamhet så fordras, för ansvar, att man haft *uppsåt* till gärningen. Inom straffrätten kan ansvar redan för oaktsamhet endast komma ifråga om det anges uttryckligen.¹⁰⁰

Mycket förenklat innebär en *uppsåtlig handling* att man handlar medvetet och med förståelse om vad man gör (man har någon form av *insikt*). Om brottet kräver en effekt måste man också ha någon form av insikt om vad ens handlingar får till följd. *Skälet* till handlingen saknar här betydelse; även den som dödar av barmhärtighet handlar uppsåtligt, trots att skälet är medlidande. I svensk straffrätt skiljer man mellan tre uppsåtsformer; avsiktsuppsåt (syfte), insiktsuppsåt (praktisk visshet om en viss följd av handlingen) och likgiltighetsuppsåt (man har en likgiltig inställning till den riskerade följden av en handling).¹⁰¹ Det behöver sällan avgöras vilken form av uppsåt det handlar om. Det viktiga är att veta på vilken sida man är om gränsen mellan uppsåt och oaktsamhet.

I straffrättslig mening innebär *oaktsamhet* en avvikelse från önskvärd akt-samhet. Formuleringen att någon *borde* ha gjort på något ett visst (annat) sätt eller *borde* ha insett att något skulle bli följden av en handling brukar indikera att det handlar om oaktsamhet.¹⁰²

Mycket förenklat innebär en *uppsåtlig handling* att man handlar medvetet och med förståelse om vad man gör (man har någon form av *insikt*). Om brottet kräver en effekt måste man också ha någon form av insikt om vad ens handlingar får till följd.

98 Ågren (2021) Social adekvans: *Ansvarsfrihet utan lagstöd* (JUNO version 1), s. 72.

99 Ågren (2021), s.106 samt Martinsson (2016), s. 77.

100 Av 1 kap. 2 § första stycket brottsbalken anges att en gärning, om inte annat är särskilt föreskrivet, ska anses som brott endast då den begås uppsåtligt. 1 kap. 2 § första stycket brottsbalken omfattar även den s.k. specialstraffrätten som kriminaliserar vissa handlingar utanför brottsbalken (se Ågren (2023), *Straffansvar* [JUNO version 11], s. 103.)

101 Asp et al. (2013), s. 286 samt Ågren (2023), s. 104 ff.

102 Ågren (2023), s. 112.

För att kunna döma någon för en kriminell handling måste det alltså visas att

- den anklagade har utfört den kriminaliserade gärningen och att ingen ansvarsfrihetsregel (t.ex. nödvärn) är tillämplig samt att
- den anklagade har haft uppsåt (minst likgiltighetsuppsåt) att göra det eller (om det anges i bestämmelsen) har gjort det av oaktsamhet eftersom hen *borde ha* agerat på något annat sätt.

Täckningsprincipens relevans för disciplinärendena diskuteras i samband med att de olika punkterna i 10 kap. 1 § högskoleförordningen behandlas och på ett allmänt plan i avsnitt 4.

2.4.6 *Reformatio in pejus*

När den tilltalade överklagar är överinstansens prövning, också inom straffrättslig logik, begränsad av det ovan nämnda förbudet mot *reformatio in pejus*. Det innebär att det är förbjudet att på endast parts egen klagan ändra domen till hens nackdel. Förbudet handlar i grunden om att man inte ska avskräckas från att klaga (vilket kanske är helt befogat) av rädsla för att överinstansen ska göra en strängare bedömning. Om disciplinärenden betraktas ur ett straffrättsligt perspektiv innebär det att förvaltningsrätten, efter studentens överklagande, inte får ändra en varning till avstängning eller sätta en längre avstängningstid än den som beslutats av disciplinnämnden. Motsvarande förbud finns i förvaltningsprocesslagen, se avsnitt 2.3.5, ovan.

2.4.7 *Ne bis in idem – brottmålsdomens rättskraft*

Principen om *Ne bis in idem*, "inte två gånger i samma sak" återfinns i internationella rättsinstrument, i såväl Europakonventionen¹⁰³ som EU:s rättighetsstadga¹⁰⁴.

Europadomstolen har också förtydligat vad de två centrala begreppen "två gånger" (*bis*) och "samma sak" (*idem*) innebär. *Idem*, "samma sak", definieras som *en och samma gärning*, det vill säga de faktiska omständigheter som

103 Av artikel 4 i sjunde tilläggsprotokollet till Europakonventionen framgår att ingen får lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket hen redan har blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat.

104 Av artikel 50 i rättighetsstadgan framgår att ingen får lagföras eller straffas på nytt för en lagöverträdelse för vilken hen redan har blivit frikänd eller dömd i unionen genom en lagkraftvunnen brottmålsdom i enlighet med lagen.

åberopas mot den enskilde. Fokus ska ligga på konkreta fakta som berör samma svaranden och som är oupplösligt förbundna i tid och rum. Det ska inte handla om olika rättsliga kvalifikationer.¹⁰⁵

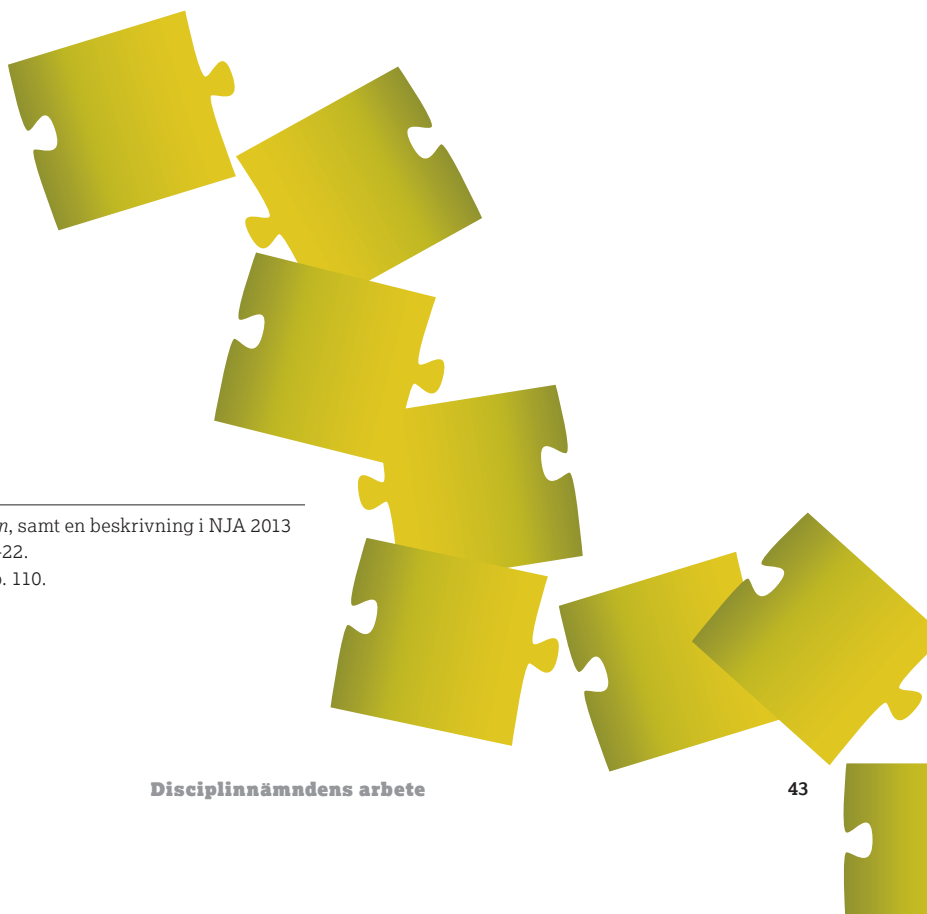
”Inte två gånger”, *ne bis*, innebär att rättigheten skyddar mot möjligheten att åtalas på nytt, faktiskt åtal och förnyad bestraffning för tidigare avgjort brott.¹⁰⁶ Rättigheten skyddar således mot *dubbel lagföring*.

Det finns undantag från denna huvudregel i fall där det finns ett tillräckligt nära sakligt och tidsmässigt samband mellan de rättsliga förfarandena så att de kan anses utgöra en integrerad helhet som därmed anses falla utanför rättighetens tillämpningsområde. Ett exempel är att en myndighets återkallelse av körkort efter en domstols dom om grovt rattfylleri har ansetts utgöra en sådan förutsebar sanktion att det sammantagna förfarandet anses falla utanför tillämpningsområdet för *ne bis in idem* eftersom det inte sker en förnyad prövning av gärningen i det andra förfarandet.¹⁰⁷

105 Se Zolotukhin, samt en beskrivning i NJA 2013 s. 502, p. 20-22.

106 Zolotukhin, p. 110.

107 Se Engel.

3

3. Allmänt om handläggningen av disciplinära förseelser enligt högskoleförordningen

I kapitlet redogörs för själva handläggningen av disciplinärenden, huvudsakligen utifrån ett kronologiskt flöde. Från det att en student (som således måste identifieras som en student i högskoleförordningens mening) misstänks ha gjort sig skyldig till en disciplinförseelse till att disciplinnämnden fattar sitt beslut.

3.1 Högskoleförordningens tillämpningsområde

Högskoleförordningen, som antagits i anslutning till högskolelagen (1992:1434), innehåller bestämmelser om universitet och högskolor som staten är huvudman för¹⁰⁸. Vilka universitet och högskolor det handlar om, samt deras benämning anges i högskoleförordningens bilaga 1.¹⁰⁹ Begreppet högskolor omfattar, såvitt inte annat anges, såväl högskolor som universitet.¹¹⁰

108 Nämligen: Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet (universitet), Kungl. Tekniska högskolan (universitet), Luleå tekniska universitet, Karlstads universitet, Linnéuniversitetet, Örebro universitet, Mittuniversitetet, Malmö universitet, Mälardalens universitet, Sveriges lantbruksuniversitet, Blekinge tekniska högskola, Försvarshögskolan, Gymnastik- och idrottshögskolan, Högskolan i Borås, Högskolan Dalarna, Högskolan i Gävle, Högskolan i Halmstad, Högskolan Kristianstad, Högskolan i Skövde, Högskolan Väst, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm, Stockholms konstnärliga högskola och Södertörns högskola

109 1 kap. 1 § högskoleförordningen.

110 1 kap. 2 § högskoleförordningen.

3.2 Studenter vid högskola där högskoleförordningen tillämpas

Enligt 10 kap. 1 § högskoleförordningen får disciplinära åtgärder vidtas mot studenter. Vad som är en student definieras i 1 kap. 4 § högskoleförordningen. Med student avses *den som är antagen till och bedriver högskoleutbildning*, och med *doktorand* en *student som är antagen till och bedriver utbildning på forskarnivå*. Man måste alltså både vara antagen och faktiskt studera (bedriva utbildning) vid en högskola där högskoleförordningen ska tillämpas, för att disciplinreglerna ska vara tillämpliga med stöd av högskoleförordningen. Disciplinära åtgärder enligt bestämmelserna i 10 kap. högskoleförordningen får också vidtas mot studenter vid Lantbruksuniversitetet.¹¹¹

Även om det inte finns stöd för att tillämpa högskoleförordningen finns oftast motsvarande disciplinregler även hos utbildningsanordnare som inte staten är huvudman för. Som exempel kan nämnas Chalmers tekniska högskola som har en disciplinstadga¹¹² samt Handelshögskolan i Stockholm¹¹³.

Antagen och bedriva högskoleutbildning

Vad det innebär att vara "antagen" har behandlats tämligen utförligt i ett mål som gällde disciplinåtgärd mot en avstängd student som på grund av avstängningen inte kunde registrera sig på någon kurs. I målet ifrågasattes det huruvida en person som redan var avstängd kunde anses bedriva högskoleutbildning trots att hen inte var registrerad på någon kurs vid aktuellt lärosäte vid denna tidpunkt. Personen hade tidigare varit registrerad på flera kurser vid högskolan, det fanns kurser som hen inte hade avslutat och som hen, till följd av avstängning (tidigare avstängning än den som var aktuell i målet) varit hindrad från att registrera sig på.

Kammarrätten konstaterade att ett beslut om avstängning avser *avstängning från själva deltagandet* i utbildningsverksamheten men innebär inte att den avstängde förlorar sin plats vid den utbildning hen är antagen till. Att vara antagen till en utbildning innebär att man har en plats på utbildningen. Att vara registrerad på en kurs är en annan sak.¹¹⁴

111 5 kap. 4 § förordningen (1993:221) för Sveriges lantbruksuniversitet.

112 Disciplinstadga för studenter vid Chalmers tekniska högskola AB, föreskrift C 2018-1825, fastställd 20190114.

113 Disciplinstadga fastställd av Styrelsen den 4 oktober 2012.

114 Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20.

I fallet som prövades hade personen förvisso redan en examen, men tycktes ändå ha haft för avsikt att läsa ytterligare kurser vid högskolan. Det visade sig bland annat genom att studenten, trots avstängningen, skickat e-postmeddelanden till högskolan och kammarrätten där hen återkommande ifrågasatt varför hen inte tillåtits att söka programkurser. Det framgick också av antagningsbesked att hen antagits till kurser vid lärosätet. Under dessa förhållanden ansåg kammarrätten att frånvaron av registrering på en kurs inte kan innebära att personen inte bedrev högskoleutbildning vid tiden för avstängningsbeslutet. Personen var därmed att anse som student och kunde bli föremål för disciplinära åtgärder enligt högskoleförordningen.¹¹⁵

I sammanhanget kan nämnas att en uppdragsutbildning inte är en högskoleutbildning och att disciplinnämnden därmed, som utgångspunkt, inte kan fatta beslut om avstängning med stöd av bestämmelserna i den förordningen.¹¹⁶

Samma förhållande torde gälla utbytesstudenter som inte är formellt antagna till högskoleutbildning vid det lärosäte de bedriver sina utbytesstudier till skillnad från en utbytesstudent som är *formellt antagen till och bedriver utbildning* vid ett svenskt lärosäte.

...en uppdragsutbildning inte är en högskoleutbildning och att disciplinnämnden därmed, som utgångspunkt, inte kan fatta beslut om avstängning med stöd av bestämmelserna i den förordningen.

3.2.1 Vilseledande vid antagningsprov faller utanför

Eftersom disciplinära åtgärder inte får vidtas mot den som inte är student kan disciplinära åtgärder med stöd av högskoleförordningen inte vidtas vid vilseledande i samband med antagningsprov (högskoleprov) till högskolan.¹¹⁷ I 7 kap. 21 § högskoleförordningen finns dock en motsvarande regel som anger att den som genom användning av otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid högskoleprov inte ska få något resultat på provet, samt stängas av från deltagande i provet under en period av två år från tidpunkten för försöket. Det är Universitets- och högskolerådet, UHR, som fattar beslut om att ogiltigförklara provresultat och avstängning deltagande i högskoleprovet.

115 Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20.

116 Kammarrätten i Jönköping, dom 2024-05-24 i mål 1218-23.

117 Jareborg (2002), s. 4.

3.3 Aktuella gärningar

De *gärningar* mot vilka disciplinära åtgärder enligt 10 kap. 1 § högskoleförordningen kan vidtas är följande.

1. Att med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöka vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars ska bedömas.
2. Att störa eller hindra undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan.
3. Att störa verksamheten vid högskolans bibliotek eller annan särskild inrättning inom högskolan.
4. Att utsätta en annan student eller en arbetstagare vid högskolan för sådana trakasserier eller sexuella trakasserier som avses i 1 kap. 4 § diskrimineringslagen.

En fördjupande diskussion kring dessa gärningar och vad som framgår av praxis rörande bedömningen av dem redovisas i kapitel 5-7, nedan.

3.4 Möjligheten att omedelbart agera mot en student

Högskoleförordningen innehåller inga bestämmelser om vilka omedelbara åtgärder som kan vidtas i direkt anslutning till att studenten uppför sig på ett sätt som gör att man hen behöver avlägsnas, fysiskt, från lokalerna omedelbart. Det finns förvisso en möjlighet till interimistiska beslut, se avsnitt 3.7.2, men sådana beslut fattas inte på plats och innebär i sig inte ett fysiskt ingripande.

Om det finns skäl att omedelbart avlägsna studenten från lokalen kan en lärare eller skrivningsvakt eller liknande uppmana studenten att lämna lokalen. Om studenten då vägrar att följa uppmaningen, kan studenten göra sig skyldig till en form av olaga intrång som innebär att man obehörigen *stannar kvar* i en byggnad eller ett fartyg, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats.¹¹⁸ En uppmaning till en student att lämna lokalen bör emellertid inte fattas utan moget övervägande och faktiskt vara nödvändigt¹¹⁹; för det fall studenten inte följer uppmaningen, bör man överväga att tillkalla polis. Det är viktigt att notera att nödvärnssituation *inte* föreligger endast på grund av att en student inte

118 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken. En första förutsättning för att olaga intrång ska ha begåtts är att gärningen avser en relevant lokal eller plats, dvs en plats som inte är öppen för allmänheten. Om en lokal är öppen för allmänheten men därefter stängs bör stängning normalt anses ha skett när ett beslut om detta har fattats och de som befinner sig i lokalen informerats om detta. För att ett olaga intrång ska ha begåtts fordras vidare, att personen har stannat kvar i lokalen eller på platsen sedan den stängts och personen som befinner där har getts skälig tid för att lämna den. Se tex. NJA 2023 s. 1057 *Demonstranten som stannade kvar*.

119 Jareborg (2002), s. 27.

följer uppmaningen att lämna lokalen (även om detta skulle kunna vara ett hemfridsbrott). Detta eftersom det endast är vägran att *lämna bostad* som kan innebära en nödvärnssituation.¹²⁰

Beroende på om studentens beteende på annat sätt innebär ett brottsligt angrepp på person eller egendom kan det ändå vara fråga om en nödvärnssituation som innebär att det handlar om att *avvärja* ett sådant brottsligt angrepp. I sådana fall får våld eller tvång utövas om gärningen inte är uppenbart oförsvarlig. Det skulle också kunna vara relevant med *envarsgripande*.¹²¹ Envarsgripande innebär att envar får gripa den som begått brott, varpå fängelse kan följa, om det sker på "bar gärning", dvs. på brottsplatsen eller under ett kontinuerligt förföljande därför. Den gripne ska då skyndsamt överlämnas till polisman.

3.5 Anmälan till rektor och vad anmälan avser

Den som har en grundad misstanke om att en student har gjort sig skyldig till en förseelse enligt 10 kap. 1 § högskoleförordningen ska skyndsamt anmäla detta till rektor. JK har ansett att upp till två månader (men helst snabbare) är acceptabel tid för att konstatera att grundad misstanke föreligger men att fem månader inte kan anses skyndsamt.¹²²

Innan anmälan till rektor räcker det alltså med en "grundad misstanke". Termen indikerar en låg tröskel, men det måste finnas någon form av objektiv grund. Notera ska-formuleringen. Vid grundad misstanke *ska* anmälan göras till rektor.¹²³ Någon egentlig utredning ska inte vidtas här utan utredningen sker sedan på uppdrag av rektor.

Av 10 kap. 9 § högskoleförordningen framgår att anmälan till rektor ska gälla grundad misstanke om sådan förseelse som anges i 1 §, nämligen

1. att med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försökt vilseleda...
2. att ha stört eller hindrat undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan...
3. att ha stört verksamheten vid högskolans bibliotek eller annan särskild inrättning inom högskolan, eller
4. att ha utsatt en annan student eller en arbetstagare vid högskolan för trakasserier eller sexuella trakasserier...

120 24 kap. 1 § andra stycket 4 brottsbalken.

121 24 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken.

122 JK dnr 2021/6462.

123 Se Vogel (2002), s. 3 f.

Anmälan bör därmed ansluta till dessa begrepp eftersom det framgår direkt av 10 kap. 9 § högskoleförordningen. Anmälaren ska också förklara grunden för misstanken och om hen gör det utifrån dessa begrepp är det också sannolikt tydligare för såväl student som rektor och utredare vad den misstänkta förseelsen handlar om.

Det är av stor vikt att anmälaren tänker igenom vad det är man misstänker studenten för (själva ”handlingen”) respektive vad som gör att man misstänker detta (”bevisen”). Om det handlar om försök till vilseledande så måste

anmälaren formulera vari försöket till vilseledande ligger; vad är det studenten har försökt göra? Och varför tror man att studenten har försökt göra detta? Misstänker man att en student inte har varit så självständig i sitt arbete som uppgiften kräver? Vad är det som gör att anmälaren miss-

tänker att det inte är ett självständigt arbete? Misstänker man att studenten har använt ett otillåtet hjälpmedel? Vad är det som gör att man misstänker det? Vad har studenten gjort och på vilket sätt har det inneburit att studenten stört verksamheten?

Det är viktigt, dels för att rektor ska kunna fatta ett riktigt beslut, dels för att ge studenten en rimlig möjlighet att yttra sig över anmälan, se nedan.

3.6 Handläggning och utredning

Rektor ska låta utreda ärendet och ge studenten tillfälle att yttra sig över anmälan.¹²⁴ Det innebär vanligtvis att universitetets eller högskolans jurister eller andra utredare genomför utredningen under rektors överinseende.¹²⁵

Disciplinärenden ska handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts. Enligt förvaltningslagens huvudregel ska handläggningen vara skriftlig. Myndigheten får dock besluta att handläggningen helt eller delvis ska vara muntlig, om det inte är olämpligt.¹²⁶

124 10 kap. 9 § högskoleförordningen.

125 Vogel (2002), s. 3.

126 9 § förvaltningslagen.

Det är myndigheten som har det yttersta ansvaret för val av handläggning.¹²⁷ Det är också den myndighet som handlägger ett ärende som har det yttersta ansvaret för att underlaget i ärendet är sådant att det leder till ett materiellt riktigt beslut; en myndighet ska se till att ett ärende blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver.¹²⁸

Syftet med utredningen är att klarlägga de för ärendet relevanta faktiska förhållandena. *Utredningen ska genomföras på ett objektivt sätt* och ska alltså inte inriktas enbart mot omständigheter som är till fördel för det allmänna (jfr objektivitetsprincipen, ovan, och kravet på saklighet och opartiskhet i 1 kap. 9 § regeringsformen). Myndighetens utredningsplikt sträcker sig i allmänhet längre när det är myndigheten som tar initiativet till ett ingripande mot en enskild, till exempel ingriper mot olämpliga eller olagliga förfaranden från enskildas sida, vilket är fallet ifråga om disciplinärenden, när den vidtar åtgärder i allmänt intresse.¹²⁹

3.6.1 Långa handläggningstider

Rörande handläggningstider (tiden från anmälan till beslut) kan följande generella aspekter på tiden utläsas från JK:s beslut¹³⁰:

- mellan fem och sex månader är godtagbart,
- mellan nio och elva månader framstår som i längsta laget,
- över tolv månader är med hänsyn till berörda studenters intressen för lång tid.

Det är viktigt att notera att universiteten är ansvariga för att driva handläggningen av ärendena framåt och ska agera på sådant sätt att handläggningen inte i onödan drar ut på tiden.¹³¹ Det är t.ex. viktigt att diarieföra kontaktförsök med studenter och att registrera dokument på rätt sätt, se nedan, avsnitt 3.6.3, om diarieföring mm.

Om ärenden, av någon anledning, vilandeförklaras måste beslut härom fattas och noteras i diariebladet. Det är också viktigt att ha regelbundna ärendeuppföljningar både för att undvika perioder av inaktivitet och för att uppmärksamma ärenden som är redo att avslutas.¹³²

127 Ahlström, *Förvaltningslag* (2017:900) 9 § Karnov, 2024-12-14 (JUNO).

128 23 § förvaltningslagen.

129 Lundmark och Säfsen (2023). Kommentaren till 23 § förvaltningslagen.

130 JK dnr 2021/6462.

131 Jfr 9 § förvaltningslagen och JK dnr 2021/6462.

132 Se JK dnr 2021/6462.

Ärendena behöver *skrivas av om tvåårsgränsen passeras*¹³³, se vidare om preskription, nedan.

3.6.2 Preskriptionstid om 2 år

Det följer av 10 kap. 1 § högskoleförordningen, andra stycket, att disciplinära åtgärder inte får vidtas senare än två år efter det att förseelsen har begåtts. Det innebär att *själva beslutet om disciplinär åtgärd måste fattas före preskriptionstidens utgång*.¹³⁴

Notera att ärendet ska avskrivas från vidare handläggning om preskriptionstiden gått ut. En viss prövning sker i ärendet, nämligen *av tiden som gått* sedan den påstådda förseelsen fullbordades, vilket, beroende på vilken typ av förseelse det handlar om, inte alltid är helt självklart. När preskriptionstiden löpt ut finns inte längre något skäl att fatta beslut i sakfrågan (nämligen huruvida den påstådda förseelsen ska föranleda disciplinär åtgärd eller lämnas utan åtgärd) och man avskriver ärendet.

Om försöket till vilseledande upptäcks först efter det att prestationen har bedömts, eller till och med efter att examen utfärdats, kan det få konsekvenser för studenten vad gäller besluten om examination eller examen, även om själva disciplinförseelsen är preskriberad.¹³⁵ Se vidare om detta i avsnitt 3.14 om examinationen.

3.6.3 Diarieföring m.m.

Syftet med att reglera myndigheters skyldighet att registrera allmänna handlingar samt vad registren ska innehålla är bland annat att säkerställa allmänhetens rätt till insyn och tillgång till allmänna handlingar.¹³⁶

En handling är allmän om den förvaras hos en myndighet och är att anse som inkommen till eller upprättad hos myndighet.¹³⁷ En handling anses inkommen till en myndighet när den har anlänt till myndigheten eller kommit behörig befattningshavare tillhanda.¹³⁸

133 10 kap. 1 § högskoleförordningen.

134 Jareborg (2002), s. 18.

135 Holmqvist (2020), s. 276.

136 Se t.ex. prop. 1979/80:2 med förslag till sekretesslag m.m., s. 354 f. och Justitieombudsmannens uttalanden (JO 2007/08 s. 565).

137 2 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

138 2 kap. 9 § tryckfrihetsförordningen.

En handling som hänför sig till ett visst ärende anses upprättad hos myndigheten när den har expedierats, eller, om den inte har expedierats, när det ärende till vilket den hänför sig har slutbehandlats hos myndigheten.¹³⁹

Allmänna handlingar ska som huvudregel registreras så snart de har *kommit in till* eller har *upprättats* hos en myndighet.¹⁴⁰ Det finns ingen exakt tidsgräns men JO har i flera beslut uttalat att registrering i normalfallet bör ske påföljande vardag, eller åtminstone så snart det är praktiskt möjligt.¹⁴¹

Lagen uppställer inte något krav på att en myndighet har en central registrering, men om en myndighet har bestämt sig för att använda ett sådant system förutsätts att det används konsekvent.¹⁴² Det innebär att handlingar av betydelse för verksamheten inte får hanteras vid sidan av myndighetens system för registrering.¹⁴³ Viktigt är att *diarieföringen korrekt återspeglar ärendenas handläggning*.¹⁴⁴ Såväl släpande diarieföring (handlingar registreras inte i anslutning till att de inkommit eller upprättats) som uppsamlad registrering (flera handlingar registreras samtidigt, trots att de inkommit eller upprättats vid olika tidpunkter) kan resultera i avsaknad av kronologisk ordning och underminera diarieföringens funktion och transparens.¹⁴⁵

3.6.4 Service, partsinsyn och kommunikation

Den som anklagas för en disciplinförseelse, oavsett vad den handlar om, har rätt att få veta vad det gäller samt tid och möjlighet att förbereda sitt försvar. Det gäller dels som en följd av straffrättsliga principer men kan i princip också anses vara följden av förvaltningslagens regler om partsinsyn, möjlighet att ta del av handlingarna och kommunikation

En myndighet ska se till att kontakterna med enskilda blir smidiga och enkla. En myndighet ska vara tillgänglig för kontakter med enskilda och informera allmänheten om hur och när kontakt kan tas. Viktigt är också att en myndighet ska vidta de åtgärder i fråga om tillgänglighet som behövs vad gäller rätten att ta del av allmänna handlingar.¹⁴⁶

139 2 kap. 10 § tryckfrihetsförordningen.

140 5 kap. 1 § första stycket Offentlighets- och sekretesslag (2009:400).

141 Se bl.a. JO 2007/08 s. 565, JO 2009/10 s. 462 och JO 2017/18 s. 197.

142 Jfr JO 2007/08 s. 565.

143 Se bl.a. JO 2018/19 s. 337.

144 JK:s beslut av den 4 april 2022 Dnr. 2021/6462.

145 Ibid.

146 6 och 7 § förvaltningslagen.

För att studenten ska kunna tillvarata sina intressen i ett disciplinärende är det viktigt att hen får kännedom om det utredningsmaterial som kommer att ligga till grund för ärendets avgörande. Det är nödvändigt för att studenten ska kunna argumentera för sin sak, för att veta att ärendet handläggs på ett korrekt sätt

För att studenten ska kunna ta till vara sina intressen i ett disciplinärende är viktigt att hen får kännedom om det utredningsmaterial som kommer att ligga till grund för ärendets avgörande.

och för att hen ska kunna bedöma om ett överklagande lönar sig eller inte.

Studentens behov av information tillgodoses *dels* genom hen har rätt att *på egen begäran* ta del av utredningsmaterial (partsinsyn), *dels* genom regler om universitetets skyldighet att *ex officio* underrätta studenten om utred-

ningsmaterialet och ge studenten tillfälle att yttra sig över det (kommunikation). Den principiella skillnaden mellan partsinsyn och kommunikation är vem som tar initiativet. Initiativet till partsinsyn tillkommer den enskilde studenten, medan det ankommer på universitetet att ta initiativ till kommunikation.

Partsinsyn

Partsinsyn anses vara en grundläggande rättsprincip.¹⁴⁷ Partsinsyn innebär att den som är part i ett ärende har rätt att ta del av allt material som har tillförts ärendet (med de begränsningar som följer av offentlighets- och sekretesslagen).¹⁴⁸ Partsinsynen kan sägas vara bredare än kommunikations-skyldigheten.¹⁴⁹ Se nästa sida om kommunikation.

Partsinsynen omfattar allt det som har *tillförts ärendet*. Det spelar ingen roll vilket slags material det rör sig om.¹⁵⁰ Partsinsyn omfattar även handlingar som ännu inte nått det stadium i handläggningen då de blir att anse som allmänna, t.ex. uppteckningar som verkställts inom myndigheten under ärendets beredning. I princip omfattar de även hemliga handlingar (om än med vissa begränsningar, tex. enligt 10 kap. 3 § lagen om offentlighet och sekretess). Dessutom avser de utredningsmaterial av annat slag än handlingar, såsom föremål, iakttagelser vid syn och muntliga upplysningar.¹⁵¹ Det avgörande är huruvida handlingen *tillförts ärendet*.

147 Strömberg och Lundell (2022), s. 115 f.

148 10 § förvaltningslagen.

149 Lundmark och Säfsen (2023). Kommentaren till 10 § förvaltningslagen.

150 Ibid.

151 Strömberg och Lundell (2022), s. 116.

Ordet *tillförts* ska emellertid inte uppfattas så att varje handling som faktiskt ligger i ett ärendes akt ska anses tillförd ärendet. När det gäller material som har tillkommit inom en myndighet (anteckningar, arbetsmaterial mm) har denna viss möjlighet att bestämma vad som ska *tillföras ärendet*. Det väsentliga är att *alla uppgifter som har betydelse för avgörandet tillförs ärendet*. Däremot kan myndigheten undanta arbetspromemorior och liknande som inte innehåller några sakuppgifter utöver dem som finns i det övriga utredningsmaterialet.¹⁵²

Om studenten begär att få ta del av akten kan hen således inte göra anspråk på att allt som förvaras i denna utan vidare ska visas upp. Det kan därför vara en fördel om de handlingar som faktiskt *tillförs* ärendet ligger i akten medan annat rent arbetsmaterial, t.ex. utkast och minnesanteckningar läggs i en separat mapp.¹⁵³ Det gäller oavsett huruvida akten eller mappen är analog eller digital.

Kommunikation

Av 25 § förvaltningslagen framgår att innan en myndighet fattar ett beslut i ett ärende ska den, som huvudregel, underrätta den som är part om allt material av betydelse för beslutet och ge parten tillfälle att inom en bestämd tid yttra sig över materialet. Det är myndigheten som bestämmer hur underrättelsen ska ske.¹⁵⁴

Bestämmelsen ger uttryck för principen att ingen ska dömas ohörd, som utgör ett av rättsstatens fundament, se avsnitt 2.4.4. Den innebär i korthet att en myndighet, som utgångspunkt, inte får fatta ett beslut utan att den som beslutet riktas till fått tillfälle att framföra sina synpunkter i ärendet.¹⁵⁵ Det material som parten ska underrättas om, omfattar inte bara skriftliga handlingar utan också annat utredningsmaterial som kommer att läggas till grund för beslutet.

Kommunikationen består av två led:

1. Underrättelse om utredningsmaterialet
2. Ett meddelande om partens rätt att yttra sig över detta.

Kommunikationen innebär alltså inte bara en underrättelse om materialets existens utan också en underrättelse om dess *innehåll*.

152 Ibid.

153 Lundmark och Säfsten (2023) Kommentaren till 10 § förvaltningslagen.

154 25 § förvaltningslagen.

155 Lundmark och Säfsten (2023). Kommentaren till 25 § förvaltningslagen.

Det är myndigheten som bestämmer hur kommunikationen ska ske. Den kan ske muntligen eller skriftligen. Om det sker skriftligen kan myndigheten använda vanligt brev, delgivning enligt delgivningslagens regler eller göra på något annat sätt. Om skriftlig kommunikation används ska en viss tid för parten att yttra sig anges samt upplysning om att för det fall parten inte yttrar sig så kan ärendet ändå komma att avgöras.¹⁵⁶

Kommunikationen har, förutom att den tillgodoser principen att ingen ska dömas ohörd, också den fördelen att det blir lättare att kontrollera att uppgifterna är korrekta och fullständiga. Kommunikationen utgör därför ett viktigt verktyg för att myndigheten ska kunna fullgöra sitt utredningsansvar.¹⁵⁷

3.6.5 Översättnings- och tolkbehov i disciplinärenden

En myndighet ska använda tolk och översätta handlingar om det behövs för att en enskild ska kunna ta till vara sin rätt. Detta gäller när myndigheten har kontakt med någon som inte behärskar svenska eller någon med en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala.¹⁵⁸ Även om svenska ska användas i svenska förvaltningsmyndigheter¹⁵⁹ är det helt enkelt inte möjligt att säkerställa ett effektivt och rättssäkert förfarande och bidra till god service, om den enskilda personen inte förstår myndighetens anvisningar eller kan göra sig själv förstådd vid ärendehandläggningen.¹⁶⁰ Det grundläggande syftet med regleringen om tolk och översättning av handlingar är att säkerställa att den enskilde som påverkas av myndighetens beslut ska kunna förstå ärendets innehåll och själv göra sig förstådd så att allt relevant material kan beaktas när ett beslut ska fattas.¹⁶¹ Det anses självklart att det allmänna ska stå för kostnaderna för detta, även om det inte särskilt reglerats.¹⁶²

Nyckelbegreppet i bestämmelsen är *ta till vara sin rätt*. Av förarbetena framgår nämligen att det måste vara möjligt att avstå från tolkning eller översättning, om ärendet är av mindre vikt för den enskilde och kostnaderna för åtgärden framstår som oproportionerliga i förhållande till den enskildes möjlighet att ta till vara sin rätt.¹⁶³ Ett disciplinärende är sannolikt aldrig av mindre vikt

156 Strömberg och Lundell (2022), s. 118.

157 Lundmark och Säfsen (2023). Kommentaren till 25 § förvaltningslagen.

158 13 § förvaltningslagen.

159 Se 10 § språklagen (2009:600).

160 Lundmark och Säfsen (2023) Kommentaren till 13 § förvaltningslagen.

161 Ibid.

162 Ahlström, *Förvaltningslag* (2017:900) 13 § Karnov, 2024-12-14 (JUNO).

163 Se prop. 2016/17:180. *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag*, s 84 f.

men genom att behovskriteriet tar sikte på den enskildes möjligheter att ta till vara sin rätt, finns utrymme att anpassa omfattningen av åtgärderna efter förutsättningarna i det enskilda fallet.

Om en student inte förstår eller talar svenska men däremot engelska, finns det sannolikt inte något som hindrar att engelska (eller något annat språk som såväl utredare och nämnd som student behärskar), används. Det gäller såväl under utredningen som vid nämndens sammanträde. Skulle det, av någon anledning, inte finnas något lämpligt gemensamt språk bör användning av tolk övervägas.

I sammanhanget bör reglerna som finns i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, som innehåller territoriellt avgränsade särbestämmelser, uppmärksammas. Enligt lagen har enskilda, under vissa förutsättningar, rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet.

...genom att behovskriteriet tar sikte på den enskildes möjligheter att ta till vara sin rätt, finns utrymme att anpassa omfattningen av åtgärderna efter förutsättningarna i det enskilda fallet.

3.7 Rektors beslut

Efter att rektor låtit utreda ärendet och gett studenten tillfälle att yttra sig, ska rektor avgöra om omständigheterna är sådana att ärendet skall

1. lämnas utan vidare åtgärd,
2. föranleda varning av rektor, eller
3. hänskjutas till disciplinnämnden för prövning.

Rektor ges i bestämmelsen möjlighet att inför dessa beslut samråda med den lagfarna ledamoten i disciplinnämnden. Den kontakten bör skötas muntligen om man vill undvika att handlingar kan komma att anses expedierade från universitet respektive inkomna till domstolen, vilket innebär att de blir allmänna handlingar.¹⁶⁴

Om rektor beslutar om varning får studenten underställa disciplinnämnden det beslutet för prövning. Studenten ska underrättas om den rättigheten i samband med att ett sådant beslut om varning meddelas.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Se dock Vogel som menar att om rektor låter den lagfarne ledamoten, som ett led i samrådet, få handlingarna i ärendet "på delning" till domstolen så innebär det normalt inte att handlingarna anses som expedierade respektive inkomna utan de behåller sin karaktär av internt arbetsmaterial, se Vogel (2002), s. 6.

¹⁶⁵ 10 kap. 10 § högskoleförordningen.

3.7.1 *Studentens yttrande*

Notera att studenten *ska* ges tillfälle att yttra sig innan beslut fattas. Så kort tid för yttrande som bara tre dagar innan rektor beslutade hänskjuta ärendet har (med viss tveksamhet) godtagits i praxis.¹⁶⁶

3.7.2 *Interimistisk avstängning*

Ibland finns det skäl att besluta om interimistisk avstängning enligt 10 kap 14 § högskoleförordningen. Om ett ärende hänskjuts till disciplinnämnden får rektor, efter samråd med den lagfarna ledamoten, interimistiskt avstänga studenten från verksamheten vid högskolan. Ett sådant beslut har omedelbar verkan. Notera att i sådana fall är *samrådet med lagfaren ledamot obligatoriskt*.

Grunden för interimistisk avstängning är att det av någon anledning finns skäl att stänga av studenten med omedelbar verkan. Normalt fattas beslut i disciplinnämnden först efter någon eller några månader och därför är det nödvändigt med interimistisk avstängning i vissa situationer. Sannolikt gäller är det främst aktuellt i fall av allvarligt störande eller trakasserier. Ett beslut om interimistisk avstängning skall gälla till dess ärendet har prövats av disciplinnämnden, dock *längst under en månad*. Beslutet om interimistisk avstängning är i sig överklagbart. Det interimistiska beslutet är överklagningsbart. Det slutliga disciplinnämndsbeslutet innebär inte någon slags överprövning eller omprövning av det interimistiska beslutet. Om någon är avstängd interimistiskt och disciplinnämnden sedermera meddelar ett "vanligt" avstängningsbeslut, räknas tiden som studenten är avstängd från den dag då det interimistiska avstängningsbeslutet började gälla.

3.8 **Om disciplinförseelsen också är en brottslig gärning**

Disciplinförseelser kan också innefatta en brottslig gärning.

Vad gäller brott som kan aktualiseras i samband med vilseledande nämner Jareborg bland annat urkundsförfalskning (14 kap. 1 § brottsbalken), brukande

166 Se Kammarrätten i Stockholm, dom 2005-04-12 i mål 1247-05 där länsrätten konstaterade att rektorsämbetet inför beslutet att hänskjuta kontaktade studenten och ombad denne att snabbt avge sin inställning i frågan, dock utan att ange någon specificerad tid inom vilken yttrande skulle inkomma. Tre dagar senare beslutade rektor hänskjuta ärendet till disciplinnämnden. Domstolen ansåg att tiden varit mycket kort men att det vid en samlad bedömning, och med särskilt beaktande av att rektors beslut att hänskjuta ärendet till disciplinnämnden inte innebär ett slutligt avgörande av frågan om disciplinpåföljd och att studenten bereds tillfälle att yttra sig innan disciplinnämnden fattar sitt slutliga beslut, inte utgjorde ett sådant formellt fel att disciplinnämndens beslut skulle upphävas på den grunden.

av något förfalskat (14 kap. 9 § brottsbalken), osant intygande eller brukande av osann urkund (15 kap. 11 § brottsbalken), olaga intrång (4 kap. 6 § brottsbalken), intrång i förvar (4 kap. 9 § brottsbalken), egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 § brottsbalken) och skadegörelse (12 kap. 1 § brottsbalken) samt olika typer av brott mot upphovsrättslagstiftningen.¹⁶⁷

Vad gäller brott som kan aktualiseras i samband med störande räknar Jareborg upp en rad exempel, från de mer extrema fallen av störande; mord, olaga frihetsberövande, våldtäkt och mordbrand till de mer realistiska brotten som utgörs av integritetskränkande eller skadegörande handlingar av mer måttlig svårhetsgrad; misshandel (3 kap. 5 § brottsbalken), olaga tvång (4 kap. 4 § brottsbalken), olaga hot (4 kap. 5 § brottsbalken), hemfridsbrott eller olaga intrång (4 kap. 6 § brottsbalken), ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken), dataintrång (4 kap. 9 c § BrB), egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 §), skadegörelse (12 kap. 1 § brottsbalken), våld eller hot mot tjänsteman (17 kap. 1 § brottsbalken), förgripelse mot tjänsteman (17 kap. 2 § brottsbalken). Det kan också handla om störande av allmän sammankomst (16 kap. 4 §), förargelseväckande beteende (16 kap. 16 § brottsbalken), våldsam motstånd (17 kap. 4 § brottsbalken) eller brott mot narkotikastrafflagen eller alkohollagstiftningen.

Även mindre uppseendeväckande handlingar kan utgöra brott. Beroende på omständigheterna kan den som bereder sig tillgång till skrivningssvar före ett prov till exempel göra sig skyldig till olaga intrång eller intrång i förvar, det kan också handla om egenmäktigt förfarande, dataintrång och till och med skadegörelse.¹⁶⁸ En vägran att på uppmaning av en lärare eller en skrivningsvakt lämna ifrågavarande undervisnings- eller skrivningslokal är i regel att bedöma som olaga intrång.

...kan den som bereder sig tillgång till skrivningssvar före ett prov till exempel göra sig skyldig till olaga intrång eller intrång i förvar, det kan också handla om egenmäktigt förfarande, dataintrång och till och med skadegörelse.

Om man lyckas gå in och ändra skrivningssvaren eller poängen sedan provet avslutats kan det bli fråga om urkundsförfalskning och sannolikt även dataintrång.¹⁶⁹ Osann försäkran kan aktualiseras i fall där en student i samband med examination undertecknar en försäkran på heder och samvete om att lämna

167 Jareborg (2002), s. 30.

168 Jareborg (2002), s. 30.

169 Jareborg (2002), s. 27 ff.

provsvar utan att använda otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt vilseleda.¹⁷⁰ Osant intygande kan bli fallet t.ex. när någon på en närvarolista antecknar en frånvarande kompis som närvarande vid obligatorisk undervisning. Plagiat i doktorsavhandlingar eller andra skrifter som görs tillgängliga för allmänheten kan innebära brott mot upphovsrättslagstiftningen. Detsamma gäller bland annat otillåten användning av dataprogram.¹⁷¹ Det kan även hända att en student inom utbildningens ram begår brott som inte är obetydliga men som heller inte utgör en förseelse mot förordningen (t.ex. en urkundsförfalskning som inte sker i samband med bedömning av en studieprestation).¹⁷²

Ovanstående är inte någon form av uttömmande uppräkningslista utan endast mer och mindre sannolika exempel.

3.8.1 Relationen brott – disciplinärenden -avskiljanden

Om rektor anser att det är fråga om brott bör alltid en polisanmälan göras. Det finns förvisso inte någon anmälningsplikt för rektor men vid vålds- eller skadegörelsebrott som inte är ringa brott bör rättsväsendet under alla omständigheter kopplas in. Det kan underlätta om det finns en policy för när anmälan bör ske.¹⁷³ Härvid ska *inte* lärosätet på något sätt försöka bedriva någon form av brottsutredning. Att utreda brott ligger på polis/åklagare.

Som huvudregel bör ett disciplinärende hänskjutas till disciplinnämnden, även om en polisanmälan har gjorts. Det går inte att förutse vad som händer med brottsutredningen; åklagaren kan av olika skäl lägga ned utredningen eller så hinner kanske brottet preskriberas.¹⁷⁴ Om det är fråga om våld, hot eller skadegörelse kan det också vara angeläget att besluta om interimistisk avstängning enligt 10 kap. 14 § högskoleförordningen, se avsnitt 3.7.2.

En disciplinnämnds beslut om avstängning fattas normalt långt innan en eventuell brottslig förseelse kan leda till en straffrättslig påföljd. Åklagaren (vid strafföreläggande) eller domstolen (vid dom i brottmål) ska enligt 29 kap. 5 § brottsbalken respektive 30 kap. 4 § brottsbalken, vid bestämningen av påföljd beakta det men som en avstängning har inneburit.¹⁷⁵

170 Från Högsta domstolen finns prejudikat rörande detta som gäller högskoleprovet där en sådan försäkran lämnas i samband med att provet skrivs, se t.ex. NJA 2021 s. 56 *Högskoleprovet* och NJA 2022 s. 118 *Avstängningen från högskoleprovet*.

171 Jareborg (2002), s. 30.

172 Jareborg (2002), s. 31.

173 Jareborg (2002), s. 31.

174 Jareborg (2002), s. 31 f.

175 Jareborg (2002), s. 32.

Om en student *har dömts för brott* och härvid gjort sig skyldig till allvarlig brottlighet och det bedöms föreligga en påtaglig risk att studenten kan komma att *skada annan person eller värdefull egendom* under utbildningen kan studenten *avskiljas från utbildningen* med stöd av förordningen (1987:915) om avskiljande av studenter från högskoleutbildning. Det innebär att en student som tex. gör skyldig till sådana trakasserier att hen därmed också har gjort sig skyldig till allvarlig brottlighet, och om det till följd av brottet bedöms föreligga en påtaglig risk för att studenten kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen, kan komma att avskiljas.¹⁷⁶ Frågor om avskiljande prövas av *Högskolans avskiljandenämnd* som tar upp ärenden efter skriftlig anmälan från rektor, alltså *inte* av disciplinnämnden. Om avskiljande, se avsnitt 3.10.4.

3.8.2 *Ne bis in idem – domstolens bekymmer*

Om brottmålet handlar om *exakt samma sak* som disciplinförseelsen finns risk för att domstolen avvisar brottmålet med hänvisning *till ne bis in idem*, se avsnitt 2.4.7. Det är i slutänden domstolen som har att ta ställning till frågan och i normalfallet är det inte något som vare sig rektor eller disciplinnämnd behöver fundera över.

Här redogörs kort för innebörden endast i syfte att skapa förståelse för de beslut som kan tänkas fattas av en domstol i frågan. Ett belysande exempel kan ses i rättsfallet NJA 2022 s. 118 som *inte* handlade om disciplinär åtgärd enligt 10 kap. 1 § högskoleförordningen, utan om försök att vilseleda på högskoleprovet.¹⁷⁷ En provdeltagare hade försökt vilseleda vid högskoleprovet och därför stängts av från att skriva högskoleprovet under viss tid. Provdeltagaren hade även anmälts för brottet *osann försäkran* i och med att hen skrivit under en försäkran om att inte använda otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöka vilseleda på provet.

En provdeltagare hade försökt vilseleda vid högskoleprovet och därför stängts av från att skriva högskoleprovet under viss tid. Provdeltagaren hade även anmälts för brottet *osann försäkran* i och med att hen skrivit under en försäkran om att inte använda otillåtna hjälpmedel...

¹⁷⁶ Prop. 2001/02:27, *Likabehandling av studenter i högskolan*, s. 67 f.

¹⁷⁷ NJA 2022 s. 118, *Avstängningen från högskoleprovet*.

Hovrätten ansåg att osann försäkran och försök till vilseledande gäller samma sak och menade att målet skulle avvisas. Högsta domstolen gjorde dock en helt annan bedömning (även vad avser huruvida avstängning från att skriva högskoleprov alls är en straffliknande påföljd).

Högsta domstolen konstaterade bland annat följande.

Ett beslut om återkallelse och avstängning grundas på att den enskilde har använt *otillåtna hjälpmedel eller annars försökt vilseleda* på högskoleprovet

Ett beslut om återkallelse och avstängning grundas på att den enskilde har använt otillåtna hjälpmedel eller annars försökt vilseleda på högskoleprovet medan ett åtal för osann försäkran bygger på att den enskilde agerat i strid med den skriftliga försäkran som avgetts i samband med provtillfället.

medan ett åtal för osann försäkran bygger på att den enskilde *agerat i strid med den skriftliga försäkran som avgetts i samband med provtillfället*. Skyddssyftet för brottet osann försäkran är att en viss uppgift ska kunna godtas med stöd av den försäkran som ges under straffrättsligt ansvar. Ett åtal för osann försäkran förutsätter alltså att det – utöver de faktiska omständigheter som utgör grunden för ett beslut om återkallel-

se eller avstängning – har lämnats en skriftlig försäkran. Omständigheterna kan visserligen sägas vara sammanflätade framför allt genom att oriktigheten av försäkran tar sikte på frånvaron av otillåtna hjälpmedel, men det är *oriktigheten av försäkran som konstituerar brottet*. Det är därmed *inte* fråga om samma gärning.¹⁷⁸

Överfört på disciplinärendena måste man alltså noga överväga exakt vilken gärning det handlar om i disciplinärendet för att sedan avgöra om det är samma gärning i ett eventuellt brottmål, vilket är något som inte enkelt låter sig göras.

Det är därför viktigt att åter poängtera att funderingar kring ovanstående inte bör föranleda att rektor avstår från att anmäla brott, inte heller att rektor avstår från att ta ärendet vidare till disciplinnämnden.

178 NJA 2022 s. 118, *Avstängningen från högskoleprovet*, p. 26 f. Högsta domstolen hänvisar här till Bäcklund m.fl., *Brottsbalken*, 1 december 2021, JUNO, version 19, kommentaren till 15 kap. 10 §.

3.9 Disciplinnämnden

En disciplinnämnd ska finnas vid varje högskola.¹⁷⁹ Den ska bestå av:

- **Rektor**, eller den som rektor delegerat uppgiften till¹⁸⁰, som ordförande.¹⁸¹ När ordföranden har förhinder ska rektors ställföreträdare eller en annan särskilt utsedd ställföreträdare träda in som ordförande i disciplinnämnden.¹⁸²
- En **lagfaren ledamot** som *ska vara* eller *ha varit* ordinarie domare.¹⁸³ Även dennes ersättare ska vara eller ha varit ordinarie domare.¹⁸⁴ Som ordinarie domare räknas justitieråd tillika ordförande, justitieråd tillika avdelningsordförande och övriga justitieråd i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen, president, lagman samt råd tillika vice ordförande på avdelning och övriga råd i hovrätt och kammar rätt, lagman, chefsrådman och rådman i tingsrätt och förvaltningsrätt samt ordförande tillika chef och övriga ordförande i Arbetsdomstolen och ordförande i Försvarsunderrättsedomstolen.¹⁸⁵
- En **företrädare för lärarna** vid högskolan.
- **Studenterna vid högskolan** har rätt att vara representerade i nämnden med **två ledamöter**.¹⁸⁶

Den lagfarne ledamoten och den ledamot som företräder lärarna ska utses för tre år av högskolan.¹⁸⁷ De ledamöter i nämnden som representerar studenterna utses för ett år.¹⁸⁸

För var och en av de övriga (utöver rektor) ledamöterna ska det finnas en ersättare. Ersättarna ska utses i samma ordning och för samma tid som ledamöterna.¹⁸⁹ Disciplinnämnden är beslutsför när minst tre ledamöter är när-

Den lagfarne ledamoten och den ledamot som företräder lärarna ska utses för tre år av högskolan.

179 10 kap. 3 § högskoleförordningen.

180 Enligt 2 kap. 13 § högskoleförordningen får rektor delegera sina uppgifter, om inte annat är särskilt föreskrivet.

181 10 kap. 4 § högskoleförordningen.

182 10 kap. 7 § högskoleförordningen.

183 10 kap. 4 § högskoleförordningen.

184 10 kap. 7 § högskoleförordningen.

185 Se 1 § Lag (2010:1390) om utnämning av ordinarie domare.

186 10 kap. 4 § högskoleförordningen.

187 10 kap. 5 § högskoleförordningen.

188 10 kap. 6 § högskoleförordningen.

189 10 kap. 7 § högskoleförordningen.

varande, bland dem ordföranden och den lagfarna ledamoten.¹⁹⁰ Ledamöter ska som huvudregel delta i sammanträden och frånvaro kräver laga förfall.¹⁹¹

3.9.1 *Disciplinnämndens utredningsansvar och sammanträde*

Disciplinnämnden ska se till att ett ärende som hänskjuts dit utreds noggrant. Nämnden skall också ge den student som berörs av ärendet tillfälle att inför nämnden uttala sig i saken. Studenten har även rätt att närvara när andra uttalar sig inför nämnden, om inte särskilda skäl talar mot det.¹⁹² Det innebär att i samband med att ärendet hänskjuts till disciplinnämnden så förflyttas också utredningsansvaret dit. För disciplinnämnden innebär utredningsansvaret att nämnden ska se till att den har ett fullständigt beslutsunderlag framför sig. Den ska t.ex. ha tillgång till anmälan, studenten ska ges möjlighet att vara med vid sammanträdet och att det bör finnas möjlighet att kontakta anmälände lärare eller annan som kan berätta om vad som har hänt. Vissa brister innebär att det kan finnas skäl att bordlägga ärendet, t.ex. om man inte meddelat studenten tiden för sammanträdet.

Förutom att det är fråga om ett nämndsammanträde där nämnden fattar beslut med stöd i utredningen så syftar sammanträdet till att ge den student som berörs av ärendet tillfälle att inför nämnden uttala sig i saken samt att närvara när andra uttalar sig inför nämnden.¹⁹³ Det är viktigt att beakta att studentens roll *inte* är den tilltalades, inte heller har utredaren (eller den som annars föredrar ärendet) rollen som åklagare. Disciplinnämnden avgör ärendet som förvaltningsmyndighet, inte som domstol.¹⁹⁴

Om utredningen vid nämndsammanträdet visar sig vara för dålig, måste följden vara att det inte kan anses utrett att en disciplinförseelse är för handen. Då ska ärendet lämnas utan åtgärd. Det sagda innebär att nämnden genom bestämmelsen om utredningsansvar har stöd för att säkerställa att studenten fått möjlighet att svara på anmälan, yttra sig över den samt uttala sig inför nämnden och närvara när andra uttalar sig (här finns dock undantag). Däremot har nämnden inte stöd för att vidta åtgärder i syfte att stärka misstanken mot studenten.

190 10 kap. 8 § högskoleförordningen.

191 Laga förfall enligt 32 kap. 8 § rättegångsbalken är avbrott i allmänna samfärdseln, sjukdom eller annan omständighet, som han ej bort förutse eller rätten eljest finner utgöra giltig ursäkt. Om skyldighet att delta och andra rättigheter och skyldigheter för ledamöter, se t.ex. Abrahamsson och Hallberg (2020), s. 19 ff.

192 10 kap. 11 § högskoleförordningen.

193 10 kap. 11 § högskoleförordningen.

194 Vogel (2002), s. 7.

3.9.2 Nämndens bundenhet vid rubricering och påståenden om vad som hänt i ljuset av studentens möjlighet att försvara sig

Universitetskanslersämbetet har delat upp disciplinärendena i sex kategorier¹⁹⁵:

1. fuskklappar och otillåtna hjälpmedel
2. otillåtet samarbete
3. plagiat och fabrikation
4. förfalskning av dokument
5. störande av undervisningen eller verksamheten i övrigt
6. sexuella eller etniska trakasserier.

Inte sällan är det svårt att i det enskilda fallet och redan i anmälningsstadiet avgöra vilken av dessa rubriker som det är fråga om. Om två studenter, oberoende av varandra använt en text som en tredje student framställt med hjälp av AI är det svårt (i princip omöjligt) att redan i och med utslaget i Ouriginal veta huruvida det är fråga om plagiat, fabrikation, otillåtet samarbete, otillåtet hjälpmedel eller något annat, liksom att fastställa vem som gjort sig skyldig till vad.

Inte sällan är det svårt att i det enskilda fallet och redan i anmälningsstadiet avgöra vilken av dessa rubriker som det är fråga om.

Anmälan till rektor ska, enligt 10 kap. 8 § högskoleförordningen avse någon av de punkter som anges i 1 §, se ovan avsnitt 3.5. Sannolikt kommer studentens yttrande och utredningen i övrigt att ge mer information om vad som faktiskt hänt jämfört med vad anmälaren kände till.

Det är emellertid endast det som framgår av utredningen och som studenten har haft möjlighet att försvara sig mot som man kan besluta om disciplinär åtgärd för. Allt som tillförs målet ska kommuniceras med studenten och studenten bör ges viss tid och skäligt rådrum att svara.¹⁹⁶ Det innebär att även det som framkommer först under sammanträdet kan beaktas, förutsatt att studenten får just skäligt rådrum och en möjlighet att bemöta uppgifter-

¹⁹⁵ Kyrk et al. (2024) *Disciplinärenden 2023 vid universitet och högskolor*, Rapport 2024:4, s.5. I rapporten används kategorierna för statistiska ändamål.

¹⁹⁶ Se JO:s beslut av den 15 december 2021, dnr 4310-2019, där lärosätet förklarade att dröjsmålet mellan överläggningen vid vilken beslut fattades och färdigt protokoll bl.a. berodde på att lärosätet behövde säkerställa att den omfattande korrespondensen från studenten hade beaktats. JO hade förståelse för att det tog tid att gå igenom underlaget och studentens invändningar, och framhöll att detta självklart måste göras innan beslutet fattas. Att först efter att beslutet meddelats säkerställa att invändningarna beaktats tyder, enligt JO, på en bristande förståelse för syftet med kommunikering.

na.¹⁹⁷ Beroende på de nya uppgifternas karaktär och omfattning kan skäligt rådrum innebära att ärendet måste bordläggas.

3.10 Disciplinära åtgärder: Avstängning eller varning

Av 10 kap. 2 § högskoleförordningen framgår att de disciplinära åtgärderna är varning och avstängning. Om disciplinnämnden finner att det inte klart framgår av utredningen att aktuell disciplinförseelse är en sådan som ska leda till disciplinär åtgärd är det just det som blir beslutet; ärendet *lämnas utan åtgärd*. Om det klart framgår av utredningen att en disciplinförseelse är för handen ska disciplinnämnden ta ställning till vilken av åtgärderna, varning eller avstängning, som ska följa på förseelsen. Det handlar alltså om *disciplinära åtgärder*. Inte om påföljder. Inte om straff.¹⁹⁸

Vad val av åtgärd för olika disciplinförseelser, se avsnitt 5.6 som handlar om val av disciplinär åtgärd vid vilseledande, avsnitt 6.2 som handlar om val av disciplinär åtgärd vid störande och avsnitt 7.2 som handlar om val av disciplinär åtgärd vid trakasserier.

3.10.1 Varning

Enligt 10 kap. 9 § högskoleförordningen kan rektor, sedan denne låtit utreda ärendet och studenten haft tillfälle att yttra sig över anmälningen avgöra om omständigheterna är sådana att ärendet ska föranleda varning av rektor. Rektor *får* inför ett sådant beslut samråda med nämndens lagfarna ledamot. Samrådet är inte obligatoriskt, utan förordningen ger rektor en möjlighet att

197 I sammanhanget kan NJA 2004 s. 757 *Bilderna i skolan*, nämnas. Här konstaterade Högsta domstolen att ansvar för annat brott (förtal) än det för vilket åtal väckts (sexuellt ofredande) kan provas om domstolen dessförinnan berett den tilltalade tillfälle att yttra sig över den nya brottsrubriceringen. Utgångspunkten är att den tilltalade får dömas enligt en viss straffbestämmelse endast om han eller hon i förväg har fått reda på att bestämmelsen skulle kunna bli tillämplig och har fått möjlighet att anpassa sitt försvar efter detta. Det finns inga särskilda krav på i vilken form den tilltalade ska få reda på hur den gärning som åtalet avser kan kvalificeras rättsligt och vilken bestämmelse som kan vara tillämplig men informationen ska lämnas på sådant sätt att den tilltalade ges möjlighet att anpassa sitt försvar efter denna (Se NJA 2023 s. 460 *Mordet i hissen*). Jfr även NJA 2023 s. 869 där åklagaren yrkade ansvar för två fall av våldtäkt mot barn men hovrätten kom fram till att den tilltalade skulle frikännas från åtalet för våldtäkt mot barn. Samtidigt, menade Högsta domstolen, måste det ha varit uppenbart för hovrätten, utifrån den styrkta gärningsbeskrivningen, att den tilltalade begått ett annat brott samt att åklagarens underlåtenhet att framställa ett yrkande i andra hand inte var att se som ett uttryckligt ställningstagande utan i stället som ett förbiseende. Högsta domstolen drog härav slutsatsen att hovrätten därmed varit skyldig att pröva om en annan rättslig beteckning skulle tillämpas på den tilltalades bevisade agerande.

198 Jämför 10 kap. 2 § högskoleförordningen: De *disciplinära åtgärderna är varning och avstängning* med 1 kap. 3 § brottsbalken: Med *påföljd* för brott förstås i denna balk *straffen böter och fängelse samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård*.

samråda inför beslutet. Om varning utdelas får studenten begära att beslutet ska underställas disciplinnämnden för prövning. Studenten ska i samband med beslutet underrättas om denna rättighet.¹⁹⁹

Varning kan också meddelas som disciplinär åtgärd av disciplinnämnden.²⁰⁰ Det är viktigt att påpeka att varning *inte* får användas som åtgärd när disciplinnämnden anser att studenten gjort något otillbörligt men samtidigt inte finner det klart utrett att uppsåt föreligger. Det måste klart framgå av utredningen att en disciplinförseelse är för handen för att en disciplinåtgärd ska kunna beslutas – och varning är en disciplinåtgärd.

3.10.2 Avstängning och avstängningstid

Ett beslut om avstängning innebär att studenten inte får delta i undervisning, prov, praktik eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan. Studenten får heller inte använda biblioteket. Beslutet får också begränsas till att avse tillträde till vissa lokaler inom högskolan.

Ett beslut om avstängning innebär inte att den avstängde förlorar sin plats vid den utbildning hen är antagen till, utan avser avstängning från själva deltagandet i utbildningsverksamheten.²⁰¹ Även om en disciplinär åtgärd om avstängning innebär att en student inte får delta i undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid lärosätet och inte heller vistas på lärosätets område under avstängningen, så ger lydelsen i 10 kap. 2 § högskoleförordningen inte rättsligt stöd för ett lärosäte att inte pröva en ansökan till en annan utbildning vid lärosätet under avstängningsperioden. Även om en student enligt ett avstängningsbeslut inte får vistas på lärosätets område under avstängningen så kan vistelseförbudet endast kopplas till den verksamhet som avses med avstängningsbeslutet och kan därmed inte utgöra hinder för att delta i en urvalsprocess som innefattar intervju, oaktat att intervjun äger rum inom lärosätets område.²⁰²

Det finns inget som hindrar en student som är avstängd från en högskola att under denna period studera på annan högskola. Frågan är hur man ska ställa sig till en eventuell begäran om tillgodoräknande av moment som genomförs vid annan högskola under tiden för avstängning.²⁰³

199 10 kap. 10 § högskoleförordningen.

200 10 kap. 3 § högskoleförordningen.

201 Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20.

202 Kammarrätten i Stockholm, dom 2009-04-22 i mål 2544-08.

203 Se Holmqvist (2020), s. 276.

Av 10 kap. 2 § högskoleförordningen framgår att ett beslut om avstängning ska avse en eller flera perioder, dock sammanlagt högst sex månader. Det är omständigheterna i det enskilda fallet som måste vara avgörande för hur länge en student ska stängas av. Förseelsens art och allvar är av stor betydelse. Vilka konsekvenser avstängningen får är också av intresse. Att ett beslut om avstängning kan få större konsekvenser än de veckor som föreskrivs i beslutet ligger i sakens natur.²⁰⁴ För en student kan det handla om sista kursen på programmet vilket kan innebära att examen kan tas ut först en termin senare om nästa möjlighet till omexamination ges först då, det samma kan bli följden om det handlar om obligatoriska moment. För andra studenter handlar det om att vara avstängda den tid som avstängningen gäller och inte något mer.²⁰⁵

Det ligger också i sakens natur att det är högskolan och i förlängningen disciplinnämnden som normalt har bäst underlag och erfarenhet för att bestämma avstängningstiden.²⁰⁶

Som i alla beslut som innefattar allvarliga ingrepp mot person ska en proportionalitetsbedömning göras i det enskilda fallet. I samband med att avstängningstiden som är möjlig att besluta om ökades från tre till sex månader infördes så uttalades det i förarbetena att för synnerligen grova fall som

t. ex. plagierande av uppsats eller upprepade förseelser torde en längre avstängningsperiod än tre månader behövas för att vara tillräckligt avskräckande.²⁰⁷ Kammarrätten i Göteborg fann i dom av den 7 juli 2016 i mål 5795-15 att det var befogat att stänga av en student i sex månader

efter att studenten vid upprepade tillfällen uppträtt störande, hotfullt eller kränkande mot såväl lärare som andra studenter och vid några tillfällen även hade utövat fysiskt våld mot sin omgivning på universitetet.

” ...för synnerligen grova fall som t. ex. plagierande av uppsats eller upprepade förseelser torde en längre avstängningsperiod än tre månader behövas för att vara tillräckligt avskräckande.

204 Kammarrätten i Jönköping, dom 2021-05-27 i mål nr 757-21.

205 För en beskrivning av olika konsekvenser av avstängningsbeslut, se t.ex. Holmqvist (2020), s. 277 f.

206 Kammarrätten i Jönköping, dom 2021-09-21 i mål nr 659-21.

207 Prop. 1981/82:193 om en övre åldersgräns för antagning till läkarlinjen m. m., s. 7. Samtidigt erinrades om att 1958 års disciplinstadga medgav möjlighet till relegation vilket innebar att den studerande avskildes från läroanstalten och att han under högst två år inte utan tillstånd av universitetskanslern fick inskrivas vid denna eller annan läroanstalt.

3.10.3 Beslut om avstängning tillämpas genast

Enligt 10 kap. 12 § högskoleförordningen (1993:100) tillämpas ett beslut om avstängning genast, om annat inte föreskrivs i beslutet. Att ett beslut ska tillämpas genast innebär att beslutet gäller omedelbart efter att det *meddelats*. Att en eller flera beslutsfattare bestämt sig för ett beslut under överläggning innebär inte att beslutet meddelats. Det finns inga särskilda bestämmelser som reglerar hur högskolornas disciplinnämnders beslut ska meddelas men det normala verkar vara att nämnden avkunnar beslut, direkt efter sammanträdet, varefter protokoll skickas så snart som möjligt. När underrättelsen expedierats är beslutet meddelat och kan därmed börja tillämpas.²⁰⁸ Det kan finnas skäl att föreskriva en annan tid i beslutet, t.ex. att avstängningen ska gälla från och med dagen efter nämndens beslut²⁰⁹ eller en vecka efter nämndens beslut²¹⁰ eller något annat senare tillfälle. Skäl för att vänta kan vara att man inte vill avbryta något som pågår (exempelvis en annan examination) eller helt enkelt att kunna färdigställa protokoll och beslutsmotivering. Om avstängningsperioden skulle infalla under sommaruppehållet vore den verkningslös.²¹¹

3.10.4 Avskiljande från högskoleutbildning hanteras av Högskolans avskiljandenämnd

Observera att det *inte* är möjligt att med stöd av 10 kap. högskoleförordningen *avskilja studenter från utbildningen tills vidare*. Sådant avskiljande regleras i förordning (2007:989) om avskiljande av studenter från högskoleutbildning och frågor om avskiljande prövas av Högskolans avskiljandenämnd som tar upp ärenden efter skriftlig anmälan från rektor. En student får avskiljas från högskoleutbildning i fall då studenten lider av psykisk störning, missbrukar alkohol eller narkotika, eller har gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet och det till följd av ett sådant förhållande finns en påtaglig risk att studenten kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen. Avskiljande sker på obestämd tid.

208 Se t.ex. RÅ 2004 ref. 105.

209 Holmqvist (2020), s. 277.

210 Så är t.ex. fallet vid Högskolan Väst.

211 Holmqvist (2020), s. 277.

3.11 Disciplinnämndens beslutfattande

En disciplinnämnd är beslutför när minst tre ledamöter är närvarande, bland dem ordföranden och den lagfarne ledamoten.²¹² Huvudregeln är att ledamöter ska delta i beslut, såvida inte jäv föreligger (se avsnitt 2.3.3 om objektivitetsprincipen).²¹³ Detta gäller även för de ersättare som har trätt in i frånvarande ledamöters ställe och följer av 29 § förvaltningslagen.²¹⁴

Oftast kan nämndens ledamöter resonera sig fram till ett gemensamt beslut men om det inte är möjligt, blir det nödvändigt med *omröstning*. Det kan gälla

- oenighet kring huruvida disciplinär åtgärd ska meddelas eller om ärendet ska lämnas utan åtgärd,
- oenighet om vilken disciplinär åtgärd (avstängning eller varning) som ska vidtas, eller
- oenighet om tiden för avstängning.

Vid sådan oenighet ska föreskrifterna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning med endast lagfarna ledamöter tillämpas.²¹⁵ Härav följer att vid omröstningen ska den yngste ledamoten först säga sin mening. Ordföranden

ska säga sin mening sist. Om en av ledamöterna har berett målet ska hen alltid säga sin mening först.²¹⁶ *Säga sin mening* betyder här att man *röstar* för ett visst ställningstagande. Givetvis kan man även innan själva omröstningen, om en sådan behövs, säga sin mening enligt helt vanligt språkbruk, det vill säga diskutera hur man ser på ärendet och de olika frågorna. Det inte är säkert att det

”...vid omröstningen ska den yngste ledamoten först säga sin mening. Ordföranden ska säga sin mening sist. Om en av ledamöterna har berett målet ska hen alltid säga sin mening först. *Säga sin mening* betyder här att man röstar för ett visst ställningstagande.

ens krävs några omröstningar efter det. Nämnden kan ju faktiskt ha resonerat sig fram till att vara enig om vilken åtgärd som ska beslutas eller att ärendet ska lämnas utan åtgärd och grunderna för detta.

212 10 kap. 8 § högskoleförordningen.

213 Abrahamsson och Hallberg (2020), s. 20.

214 Ahlström, *Förvaltningslag (2017:900)* 29 § Karnov, 2024-12-14 (JUNO).

215 10 kap. 8 § högskoleförordningen.

216 29 kap. 1 § rättegångsbalken.

Om det sedermera blir omröstning röstar man om de olika frågorna i viss följd.

1. Först röstar man i frågan huruvida det av *utredningen klart framgår* att studenten gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen eller om ärendet ska lämnas utan åtgärd.
2. Därefter, om majoriteten stannar för att disciplinär åtgärd ska meddelas, följer omröstning av vilken åtgärd (varning eller avstängning) som är lämplig.
3. Om det finns olika syn på tiden för avstängning får man slutligen rösta om den.²¹⁷

I det här läget är det alltså inte fråga om skälen för beslutet. Den yngste ledamoten (sannolikt någon av studentrepresentanterna) ska inleda med sin mening, dvs rösta först. Ordföranden, i normalfallet rektor, ska rösta sist. Notera här att den som i disciplinnämnd har berett målet ofta är universitetsjuristen eller en utsedd "utredare" och normalt ingår inte dessa i nämnden och ska således *inte* säga sin mening, alltså rösta, vid en omröstning.²¹⁸

Den mening som omfattas av mer än hälften av ledamöterna ska gälla. Om det blir lika röstetal måste man se till studentens situation: då ska den mening gälla som är lindrigast eller minst ingripande för studenten.²¹⁹ Om en ledamot menar att ärendet ska lämnas utan åtgärd, men som blir överröstad, anses i eventuella senare omröstningar rörande vilken åtgärd som ska väljas, genom sitt tidigare ställningstagande, rösta för den lindrigaste meningen.²²⁰

Det förekommer att universitetsjuristen eller utredaren eller annan handläggare närvarar men det måste poängteras att dessa inte deltar i beslutet, det gör endast disciplinnämndens ledamöter. Emellertid har den som medverkar vid den slutliga handläggningen av ett ärende utan att delta i avgörandet alltid rätt att få en avvikande mening antecknad.²²¹

För varje skriftligt beslut ska finnas en handling som visar dagen för beslutet, vad beslutet innehåller, vem eller vilka som har fattat beslutet, vem eller vilka som har varit föredragande, och vem eller vilka som har medver-

217 Jfr 29 kap. 2 § rättegångsbalken.

218 Jfr Thornefors (2024) *Rättegångsbalk* (1942:740) 16 kap. 1 §, Karnov (JUNO). 16 kap. 1 § rättegångsbalken har i detta avseende samma innehåll som 29 kap. 1 § rättegångsbalken. Notera att den som medverkar vid den slutliga handläggningen av ett ärende utan att delta i avgörandet alltid har rätt att få en avvikande mening antecknad (30 § förvaltningslagen).

219 29 kap. 3 § rättegångsbalken.

220 29 kap. 4 § rättegångsbalken.

221 30 § förvaltningslagen.

kat vid den slutliga handläggningen utan att delta i avgörandet.²²² Beslutet behöver inte sättas upp särskilt utan kan framgå av protokollet; i kravet på dokumentation ligger dock att det ska ske på ett sätt som är bestående för framtiden. Eftersom beslut i disciplinnämnden fattas kollektivt måste det tydligt framgå vilka som deltar i avgörandet. Det behöver också framgå vilka som varit med utan att delta i avgörandet, t.ex. utredaren eller annan handläggare.

3.12 Beslutet och beslutsunderrättelsens innehåll

Beslutet ska innehålla en klargörande *motivering* med uppgifter om vilka föreskrifter som har tillämpats och vilka omständigheter som har varit avgörande för nämndens ställningstagande.²²³ Det räcker inte att beslutet innehåller en redogörelse för anmälan samt för studentens uppfattning i frågan. Det behövs en uttrycklig motivering ifråga om vilken förseelse studenten anses ha gjort sig skyldig till, varför disciplinnämnden anser att studenten gjort sig skyldig till påstådd förseelse samt en motivering till valet av disciplinåtgärd.²²⁴

En motivering får under vissa förutsättningar helt eller delvis utelämnas, bl.a. om ett väsentligt allmänt eller enskilt intresse kräver att beslutet meddelas omedelbart. Om motivering har utelämnats på den grunden, ska en motivering ges i efterhand, om någon enskild begär det och det behövs för att han eller hon ska kunna ta till vara sin rätt. Det är viktigt att notera att bestämmelsen är tillämplig på likartat sätt i fråga om såväl skriftliga som muntliga beslut.²²⁵

Så snart som möjligt efter att beslutet har meddelats ska disciplinnämnden underrätta berörd eller berörda om det fullständiga innehållet i beslutet.²²⁶ Det ska framgå om det har funnits *avvikande meningar* i nämnden som har antecknats i ärendet. Notera att den som inte reserverar sig mot

222 31 § förvaltningslagen. Jfr 21 § myndighetsförordningen (2007:515) som anger att för varje beslut i ett ärende skall det upprättas en handling som visar dagen för beslutet, beslutets innehåll, vem som har fattat beslutet, vem som har varit föredragande, och vem som har varit med vid den slutliga handläggningen utan att delta i avgörandet.

223 32 § förvaltningslagen.

224 Jfr Kammarrätten i Jönköpings dom 2024-07-19 i mål nr 1675-24 där Kammarrätten trots brister i dessa avseenden ansåg att beslutet kunde förstås på visst sätt. Det är svårt att förstå Kammarrättens ställningstagande i det avseendet eftersom beslutet ifråga inte innehöll någon motivering alls.

225 Se prop. 2016/17:180, *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag*, s. 191.

226 33 § förvaltningslagen.

beslutet genom att få en avvikande mening antecknad anses ha ställt sig bakom beslutet.²²⁷

En fullföljdshänvisning, det vill säga en anvisning om huruvida beslutet kan överklagas, och om det kan det; hur det går till, måste också finnas.²²⁸ Det innebär att underrättelsen ska ange vilka krav som ställs på överklagandets form och innehåll samt vad som gäller i fråga om ingivande och överklagandetid. Underrättelsen ska lämnas utan kostnad för parten; beslut får alltså inte skickas i en försändelse som är lösenpliktig.²²⁹

Det är inte tillräckligt att underrätta om beslutets innebörd i sammandrag, utan underrättelsen ska avse *hela beslutet*.²³⁰ Att skicka en kortfattad beslutsunderrättelse till studenten med endast själva beslutet och, om åtgärd beslutats, en överklagandehänvisning är alltså inte tillräckligt, även om fullständiga beslut med protokoll och beslutsmotivering skickas senare. Orsaken är att *beslutet anses meddelat genom den första beslutsunderrättelsen när denna innehåller uppgifter om beslutets innebörd*. En sådan formell beslutsunderrättelse måste uppfylla samtliga förvaltningslagens krav på beslutsinnehåll.²³¹

Om beslutet avkunnas, vilket tycks vara det allra vanligaste i disciplinnämnder, ska det fullständiga beslutet tillhandahållas senast en vecka efter avkunnandet, och i andra fall så snart som möjligt.²³² Att beslutet tillhandahålls så snart som möjligt är särskilt angeläget eftersom beslut om avstängning tillämpas genast, om annat inte föreskrivs i beslutet²³³ samtidigt som överklagandetiden börjar löpa från dagen för beslutet.²³⁴

3.13 Underrättelse till CSN och berörda organ

När ett beslut om avstängning har fattats, ska underrättelser om detta genast tillställas Centrala studiestödsnämnden och de organ inom högskolan som berörs.²³⁵ Eftersom studier inte får bedrivas under avstängningen kan inte heller studiestöd betalas ut för avstängningsperioden. För många studenter

227 30 § förvaltningslagen.

228 33 § förvaltningslagen.

229 Lundmark och Säfsen (2023) Kommentaren till 33 § förvaltningslagen.

230 Prop. 2016/17:180 *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag*, s. 206 och 323.

231 Se JO:s beslut av den 15 december 2021, dnr 4310-2019 och JK dnr 2021/6462.

232 9 och 33 §§ förvaltningslagen samt 7 § förordningen (2003:234) om tiden för tillhandahållande av domar och beslut, m.m.

233 10 kap. 12 § högskoleförordningen.

234 Se prop. 2016/17:180, *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag*, s. 207.

235 10 kap. 13 § högskoleförordningen.

kan de uteblivna betalningarna uppfattas som den värsta konsekvensen av den disciplinära åtgärden.²³⁶

Givet myndighetens serviceskyldighet²³⁷ kan det finnas anledning för disciplinnämnden eller universitetsförvaltningen att i samband med beslut om avstängning också påpeka för studenten att denne själv bör meddela CSN eftersom det handlar om en förändrad studiesituation, till undvikande av senare problem som till exempel återkrav.²³⁸ En student som är avstängd från en utbildning kan inte anses bedriva studiestödsberättigande studier vid den utbildningen, och eftersom studiemedel betalas ut i förskott kan CSN komma att kräva tillbaka redan utbetalda studiemedel.²³⁹ En sådan anmälan om ändrade förhållanden ska ha kommit in till CSN senast inom en vecka efter det att förändringen har inträffat. Om anmälan kommer in senare ska den studerande anses ha fullgjort sin anmälningsskyldighet endast om det finns särskilda skäl.²⁴⁰

3.14 Examinationen

Utöver CSN ska underrättelse om avstängningsbeslutet genast tillställas de organ inom högskolan som berörs.²⁴¹

Mest pragmatiskt är att skjuta upp den aktuella examinationen tills det är avgjort om en disciplinförseelse har begåtts eller inte. Om studenten har gjort sig skyldig till förseelse anses det inte föreligga någon skyldighet för examinator att examinera ett prov; provet är i sådana fall att betrakta som ogiltigt.²⁴² Det vanligaste är att prestationen inte alls bedöms utan studenten får göra om den.²⁴³ Även om examination skjuts upp eller ogiltigförklaras synes det inte finnas något som hindrar studenten att delta vid omexamination, förutsatt att den inte äger rum under tid som studenten är avstängd. Så kan bli fallet t.ex. om en anmälan om otillåtna hjälpmedel inte hinner behandlas före omtentan; i sådana fall är det inget som hindrar att studenten går på om-

236 Holmqvist (2020), s. 278.

237 6 § förvaltningslagen.

238 3 kap. 27 § studiestödslagen (1999:1395): En studerande som har beviljats studiemedel skall till Centrala studiestödsnämnden anmäla sådan ändring av sina förhållanden som har betydelse för rätten till studiemedel eller för studiemedlens storlek.

239 Se t.ex. Överklagandenämnden för studiestöds beslut 2010-03-15, dnr. 2009-04535.

240 14 kap. 3 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd (CSNFS 2001:1) om beviljning av studiemedel, senaste lydelse ändrat tom SNFS 2020:5.

241 10 kap. 13 § högskoleförordningen.

242 Jareborg (2002), s. 11.

243 Holmqvist (2020), s. 278.

tentan och även godkänns på den.²⁴⁴ Disciplinärendet avseende den första examinationen påverkas inte av det.

Om disciplinärendet lämnas utan åtgärd kan en examination ske (om det är görligt). Det är upp till examinatorn att göra en självständig examination. Studenten kan ha t.ex. gjort fullständigt undermåliga hänvisningar men saknat uppsåt till vilseledande; då föreligger inte någon disciplinförseelse men arbetet kan sannolikt inte godkännas eftersom lärandemålen inte uppfylls. Det är viktigt att understryka att alltför dåliga kunskaper (i t.ex. källhantering) bör leda till underkänt men inte till disciplinåtgärd. Endast försök att vilseleda ska leda till disciplinåtgärd. Det är således av vikt att examinator i sådana fall examinerar självständigt utifrån kursens lärandemål, precis som vanligt. Att disciplinnämnden lämnar ett ärende utan åtgärd betyder alltså *inte* att en prestation ska godkännas per automatik utan det måste prövas av examinator.

Vad ska då gälla om en student redan blivit godkänd och därtill underrettats om det, när misstanken om vilseledande uppkommer? Så länge preskriptionstiden inte gått ut föreligger inget hinder för disciplinförandet. Frågan är vad som händer med den godkända examinationen om försök till vilseledande anses utrett och det beslutas om disciplinåtgärd.²⁴⁵

Medan principen om gynnande besluts orubblighet²⁴⁶ vad gäller betyg finns uttryckt i högskoleförordningen²⁴⁷ så saknas de undantag som framgår av förvaltningslagen. Eftersom det inte finns någon specialregel i högskoleförordningen får man i sådana fall (om)pröva examinationen med stöd av förvaltningslagen.²⁴⁸

37 § andra stycket 3 förvaltningslagen medger nämligen att ett gynnande beslut ändras i negativ riktning, om beslutet blivit felaktigt på grund av ett en part lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter.²⁴⁹ Bestämmelsen ger ett uttryckligt lagstöd för att ändra godkänt betyg till underkänt betyg vid fusk på prov.²⁵⁰

244 Ibid.

245 Se Vogel (2002), s. 12 samt det utlåtande av den 20 november 1993, till Stockholms universitet som Vogel skrev rörande förnyad prövning av beslut om godkännande av doktorsavhandling, vilket finns bifogat till Vogels skrift (a.a.). Se också Warnling-Nerep, W (1993) Om rättelse av förvaltningsbeslut, särskilt högskolebetyg, *Förvaltningsrättslig tidskrift*, Nummer 1993 4-5 samt RÅ 1968 ref. 78 I och II. Notera vid läsning av dessa äldre artiklar och rättsfall att någon bestämmelse som motsvarar nuvarande 37 § förvaltningslagen inte fanns i tidigare förvaltningslag (som gällde före 1 juli 2018).

246 Som uttrycks i 37 § förvaltningslagen.

247 6 kap. 24 § högskoleförordningen.

248 Bejstam (2025) Högskoleförordning (1993:100) 6 kap. 24 § Karnov (JUNO).

249 37 § andra stycket 3 förvaltningslagen.

250 Herjevik (2020) *Rättssäker examination* Fjärde upplagan, UKÄ Vägledning, s. 90. Se även Holmqvist (2020), s. 283.

En förutsättning är dock att det finns ett orsakssamband mellan felaktigheten i beslutet och vilseledandet.²⁵¹ Det sagda innebär att även om preskriptionstiden gått ut, så att det inte längre är möjligt att besluta om disciplinär åtgärd, så finns det ändå möjlighet att ändra beslut om examination eller examen.²⁵²

3.15 Möjlighet att överklaga disciplinnämndens beslut

Överklagande ska ske till allmän förvaltningsdomstol, dvs till förvaltningsrätten. Det är endast disciplinnämndens beslut om varning eller avstängning som får överklagas.²⁵³ Det innebär att ett beslut om att lämna ärendet utan åtgärd inte kan överklagas, inte heller av anmälade lärare eller dennes institution.

Ett beslut överklagas skriftligt och skrivelsen ska ges in till den myndighet som har meddelat beslutet.²⁵⁴ Vid eventuellt överklagande av förvaltningsrättens dom, till kammarrätt, krävs prövningstillstånd.²⁵⁵

3.16 Rättelse av skrivfel och liknande enligt 36 § förvaltningslagen

Enligt 36 § förvaltningslagen får ett beslut som innehåller en uppenbar felaktighet till följd av myndighetens eller någon annans skrivfel, räknefel eller något annat liknande förbiseende rättas av den myndighet som har meddelat beslutet. Det handlar här om att rätta *uppenbara* felaktigheter i ett meddelat beslut till följd av någons förbiseende. Det handlar t.ex. om felstavade namn, om att man skriver en siffra fel i ett årtal eller att man helt enkelt räknar fel eller rårkar ut för ett tekniskt missöde. Felaktigheten måste vara uppenbar. Var och en med normal iakttagelseförmåga borde ha kunnat upptäcka det och det måste utan minsta tvivel måste stå klart vad myndigheten egentligen har avsett.²⁵⁶

Myndigheten *får* rätta och *kan* fatta beslut om rättelse på eget initiativ eller efter påpekande av part eller någon annan. Rättelse bör ske främst i fall när ett fel kan förutses få praktisk betydelse för parten i något avseende. Rättelse av bagatellartade fel, t.ex. stavningen av ett namn, kan i allmänhet

251 Lundmark och Säfssten (2024). Kommentaren till 37 § förvaltningslagen.

252 Se t.ex. Holmqvist (2020), s. 283.

253 12 kap. 3 § högskoleförordningen som hänvisar till 40 § förvaltningslagen.

254 43 § förvaltningslagen.

255 40 § förvaltningslagen.

256 JO:s beslut 2006-05-29, dnr 384-2005, gällde att länsstyrelsen i efterhand kompletterat sitt beslut med skriftliga uttalanden om hur beslutet skulle tolkas. JO ansåg att uttalandena i praktiken innebar en förändring av beslutsinnehållet och att handläggningen därför var felaktig.

underlåtas om inte parten uttryckligen begär det. Det är normalt inte möjligt att rätta ett fel till nackdel för en part som säger sig ha varit i god tro i fråga om innebörden av beslutet, om han eller hon har fog för sin ståndpunkt. Bristfällig utredning, felaktig faktabedömning eller oriktig rättstillämpning omfattas inte av rättelsemöjligheten.

Någon tidsspärr för rättelser finns inte.²⁵⁷ Om det inte är uppenbart obehövt ska myndigheten innan den fattar beslut om rättelse, underrätta den som är part och ge henne eller honom tillfälle att yttra sig. Det är oftast bäst att höra parten.²⁵⁸ Om parten har påtalat felet är det sannolikt uppenbart obehövt att höra densamme, detsamma gäller om rättelsen är till parts fördel.²⁵⁹

Rättelsen ska dokumenteras i protokollet eller på originalhandling. Det är viktigt att den äldre lydelsen tydligt anges så att ändringen är spårbar. Rättelser får inte göras på ett sätt som försvårar förståelsen av tidigare lydelse eller gör rättelsen otydlig.²⁶⁰

Vid kollektiva beslut, som i nämnder, bör rättelsen beslutas av nämnden vid ett nytt sammanträde, särskilt om den påverkar beslutets innehåll. Det är inte godtagbart att en tjänsteman ensam gör rättelsen, om inte behörighet för detta delegerats enligt gällande delegationsordning. Anteckningen bör dateras och undertecknas. Justering av rättelser ska bestyrkas av de ursprungliga justerarna, om beslutet inte fattas vid ett sammanträde.²⁶¹

I högskoleförordningen finns en bestämmelse om rättelse som gäller betyg: rättelse av skrivfel och liknande i fråga om ett betyg ska fattas av en examinerator.²⁶² Vad gäller beslut i disciplinnämnden saknas specialregel.

257 Jfr rättsfallet RÅ 1975 ref. 105 där rättelse skedde tre år efter beskattningsmyndighetens beslut.

258 25 § förvaltningslagen.

259 Se t.ex. JO 2000/01 s. 434 som gällde rättelse av högskolebetyg. JO ansåg att studenterna borde ha getts tillfälle att yttra sig innan högskolebetyg rättades på grund av namnförväxlingar. I JO 2003/04 s. 159 hade en länsrätt förlängt vårdtiden till högst sex månader räknat från "dagen för beslutet om intagning" och hänvisade till ett lagrum som gav domstolen möjlighet att förlänga tiden till högst sex månader räknat från "provningstillfället", dvs. från dagen för domen. Domstolen rättade senare domarna så att tiden skulle räknas från dagen för domen. JO delade domstolens uppfattning att rättelserna gällde förbiseendefel som var uppenbara men kritiserade domstolen för att den inte lämnade de berörda patienterna tillfälle att yttra sig innan den tog ställning till om rättelse skulle göras.

260 I JO 2015/16 s. 582 hade ordföranden i en utbildningsnämnd gjort en rättelsen genom att en ny sida ersatt den sida som innehöll de felaktiga uppgifterna. På den nya sidan framgick inte att rättelseåtgärden hade vidtagits eller hur uppgifterna kompletterats. JO framhöll att det av den handling som innehåller ett rättat beslut ska framgå att en rättelse har gjorts och vad som har ändrats.

261 JO 2002/03 s. 397.

262 6 kap. 23 § högskoleförordningen.

4

4. Allmänt om prövningen

Det som ska provas är om studenten gjort vad som påstås och om hen hade uppsåt. Dels till handlingen, dels till vilseledande. Med *gärningssidan*²⁶³ menas den faktiska gärningen, vad som hänt. Hade studenten en mobiltelefon eller såg vaken fel? Har studenten självständigt, utan hjälp av annan students arbete eller AI, författat sin uppsats? Skrev X alla de där mejlen som upplevdes som hotfulla? När man sedan försöker utröna huruvida den som gör något, gjorde det med uppsåt eller av oaktsamhet handlar det om *ansvarssidan*.²⁶⁴ Begreppen diskuterades översiktligt ovan, avsnitt 2.4.5. Sedan återstår att pröva om studenten försökt vilseleda.

I kapitel 4 redogörs för frågor kring gärning, uppsåt och beviskrav som typiskt sett är gemensamma för disciplinärendena, oaktat vilken förseelse i 10 kap. 1 § högskoleförordningen som misstanken gäller.

4.1 Allmänt om betydelsen av uppsåt i disciplinärendesammanhang

I brottsbalken finns ett uttryckligt krav på uppsåt om inte annat är särskilt föreskrivet.²⁶⁵ Även om disciplinärenden handläggs inom ett utomstraffrättsligt förfarande och brottsbalken således inte är tillämplig²⁶⁶ ger Regerings-

263 Inom straffrätten benämns det som *brottsbegreppets gärningssida*, men också som rekvisit för *otillåten gärning* eller *gärningsrekvisit* (Asp et al. [2013], s. 58).

264 Brottsbegreppets *ansvarssida* benämns även som *rekvisit för personligt ansvar* eller *ansvarsrekvisit* (Asp et al. [2013], s. 58).

265 1 kap. 2 § brottsbalken.

266 En direkt tillämpning av 1 kap. 2 § brottsbalken förutsätter att de gärningar som beskrivs i 10 kap. 1 § högskoleförordningen är brott enligt definitionen i 1 kap. 1 § brottsbalken. Disciplinförseelser är inte brott, eftersom brott enligt brottsbalken är gärning som är beskriven i brottsbalken eller annan författning och för vilken straff är föreskrivet. *Straff* är, enligt 1 kap. 3 § brottsbalken, böter och fängelse och det är inte aktuellt i disciplinärendesammanhang.

rättens avgörande i RÅ 1996 ref 5 och efterföljande praxis ett visst stöd för någon form av analog tillämpning av detta straffrättsligt stadgande.²⁶⁷

Jareborg ser det som möjligt att man ursprungligen tänkte sig att även fall av (främst grov) oaktsamhet skulle kunna föranleda disciplinär åtgärd. Särskilt efter Regeringsrättens dom i RÅ 1996 ref. 15, måste det emellertid anses vara klarlagt att författningen ska läsas så att uppsåt faktiskt krävs. Det gäller i vart fall försök till vilseledande eftersom varken straffrätten eller allmänt språkbruk känner till "oaktsamma försök".²⁶⁸

4.1.1 Försök förutsätter att man försöker göra något

Försök kännetecknas inte bara av vad man gör utan framför allt av *vad man har för avsikt att göra, vad man försöker göra*. Ansvar för försök förutsätter att man försöker göra något och därmed har uppsåt att göra det otillåtna.²⁶⁹ Ibland försöker man göra något utan att lyckas. Det kan bero på att man försöker på ett sätt som är dömt att misslyckas men det kan också bero på att man har otur och att något oförutsett inträffar som gör att försöket inte lyckas. Då har man i alla fall försökt. Ibland lyckas försöket och då är det inte längre ett försök utan en fullbordad handling. Men om man inte ens tänker att man ska göra något, då försöker man heller inte göra det. Det innebär att en student måste ha haft *någon form av uppsåt att vilseleda* för att kunna fällas till ansvar, däremot behöver hen inte ha lyckats med försöket.

I dagligt tal innebär ett *försök* att göra något att man verkligen har för avsikt (avsiktsuppsåt) att göra det. Det straffrättsliga uppsåtsbegreppet omfattar emellertid även likgiltighetsuppsåt. Det alltså inte möjligt att dra slutsatser om vad som kan utgöra försök (i rättslig mening) endast utifrån en språklig analys av försöksbegreppet.²⁷⁰ Här tydliggörs vikten av att upprätthålla skillnaden mellan likgiltighetsuppsåt och oaktsamhet. Man kan ha likgiltighetsuppsåt till försöket, men att göra ett oaktsamt försök går inte. Det går inte ens med ett grovt oaktsamt försök.²⁷¹

267 Se Vogel (2006), s. 327.

268 Jareborg (2002), s. 10.

269 Se Asp et al. (2013), s. 397.

270 Asp et al. (2013), s. 398.

271 Intressant i sammanhanget, vilket påpekas av Holmqvist, är att det tidigare ordvalet i högskoleförordningen var "söka" och inte "försöka" vilseleda. I straffrättslig terminologi är orden inte synonyma eftersom "söka" innebär ett avsiktsuppsåt, se Holmqvist (2020), s. 283.

Alltså måste disciplinnämnden, i sin bedömning, tydligt ta ställning till hurvida det handlar om oaktsamhet eller likgiltighetsuppsåt i de fall gränsdragningsproblem aktualiseras. Om det handlar om oaktsamhet, även grov oaktsamhet, får disciplinära åtgärder inte vidtas eftersom det då inte är möjligt att påstå att studenten *försökt* vilseleda. Om det framgår av utredningen att det handlar om oaktsamhet, även om den är grov, så ska disciplinnämnden alltså lämna ärendet utan åtgärd.

Även om varken störandefallen eller trakasserifallen handlar om försök, bör det fordras någon form av uppsåt. Jareborg exemplifierar med att en utmattad student vid ett skriftligt prov faller i sömn och stör genom ljudliga snarkningar. Om den snarkande studenten insisterar på att få stanna kvar och använda skrivningslokalen som sovrum stör hen verksamheten uppsåtligt (dvs det fordras åtminstone någon form av insikt om att man genom sitt beteende riskerar att störa men man förhåller sig likgiltig till detta).²⁷²

Som nämndes ovan, avsnitt 2.4.5, skiljer man i svensk straffrätt mellan tre uppsåtsformer: avsiktsuppsåt (syfte), insiktsuppsåt (praktisk visshet om en viss följd av handlingen) och likgiltighetsuppsåt (man har en likgiltig inställning till den riskerade följden av en handling).²⁷³ Samtidigt som det kan vara bra att känna till de olika formerna saknar det i disciplinsammanhangen helt betydelse vilken form det handlar om. *Det viktiga är att upprätthålla gränsen mellan uppsåt och oaktsamhet.*

4.1.2 Avsiktsuppsåt

Avsiktsuppsåt kan endast föreligga i relation till ett visst tillstånd, den effekt som utgör själva syftet med gärningen. Det handlar om gärningspersonens *viljeinriktning*, det vill säga den *attityd* gärningspersonen ger uttryck för. I disciplinärendesammanhang kan avsiktsuppsåtet till exempel innebära att en student, i akt och mening att vilseleda examinatorn, har tagit med sig material som hen vet är förbjudet i syfte att använda det för att framstå som en mer kunnig student än vad som är fallet. Det kan också innebära att en student, i syfte att inte bli underkänd på

...Avsiktsuppsåt kan endast föreligga i relation till ett visst tillstånd, den effekt som utgör själva syftet med gärningen. Det handlar om gärningspersonens viljeinriktning...

²⁷² Se också Jareborg (2002), s. 16.

²⁷³ Asp et al. (2013), s. 286 samt Ågren et al. (2018), s. 94.

uppsatsen, har kopierat en befintlig uppsats, väl medveten om att det inte är tillåtet. Syftet med handlingen är att bli godkänd, trots att man rätteligen inte borde bli det. Avsikten är att *vilseleda* examinator så att man blir godkänd (eller får högre betyg än vad man annars skulle ha fått).

4.1.3 *Insiktsuppsåt*

Insiktsuppsåt är en *kognitiv inställning*, den har med förståelse (insikt) att göra. Det innebär att gärningspersonen *känner till* något eller i vart fall har upp-

fattat det som praktiskt taget säkert (hen har praktisk visshet). Personen har för avsikt att göra A och förstår och vet att om hen gör A, så händer även B.²⁷⁴ Som exempel i disciplin-sammanhang kan man tänka sig en student som vill hjälpa sin kompis (händelsen A). Avsikten är att hjälpa. För att hjälpa kompiserna skickar studenten därför över sina svar, trots vetskap om att kompiserna kommer att försöka vilseleda examinator (händelsen B) att tro att kompiserna är duktigare än vad som är fallet. försöka vilseleda examinator (händel-

” ...en student som vill hjälpa sin kompis (händelsen A), helst utan att vilseleda examinator. För att hjälpa kompiserna skickar studenten därför över sina svar, trots vetskap om att kompiserna kommer att försöka vilseleda examinator (händelsen B) att tro att kompiserna är duktigare än vad som är fallet.

sen B) att tro att kompiserna är duktigare än vad som är fallet. I sådana fall är det rimligt att anse att studenten har insiktsuppsåt i relation till vilseledandet. Att vilseleda är inte det omedelbara syftet med handlingen men studenten har insikt om att det faktiskt blir en följd.

4.1.4 *Likgiltighetsuppsåt*

För att *likgiltighetsuppsåt* ska föreligga krävs en prövning i två led där

1. gärningspersonens *kognitiva inställning* (insikt om risk) prövas varefter
2. *gärningspersonens attityd* (likgiltighet) prövas.²⁷⁵

Det sagda innebär att gärningspersonen dels ska ha insett risken för att en viss omständighet förelegat, dels ska ha varit likgiltig till förverkligandet av risken.

²⁷⁴ Ågren et al. (2018), s. 94.

²⁷⁵ Ågren et al. (2018), s. 94 f.

I disciplinärendefallen skulle det kunna översättas till att en student inser risken för att en viss handling riskerar innebära ett vilseledande *och* är likgiltig inför detta. Exempel:

1. Studenten vet inte säkert men inser att det finns en risk för att ett visst hjälpmedel är otillåtet *och*
2. studenten är *likgiltig till* att det kanske innebär ett vilseledande att *använda sig av hjälpmedlet*. Likgiltigheten måste alltså föreligga till själva vilseledandet.

Normalt sett är man inte likgiltig till en effekt om man utför handlingen i tron att effekten faktiskt inte ska inträda. En student som *inte* tror att hens handling kan innebära ett vilseledande är normalt sett heller inte likgiltig till vilseledandet. Den student som tror att samarbetet eller hjälpmedlet kan innebära ett vilseledande men som ändå utför handlingen är i allmänhet likgiltig till effekten.²⁷⁶

4.1.5 Likgiltighetsuppsåt eller oaktsamhet

Som påpekats så är det gränsen mellan likgiltighetsuppsåt och oaktsamhet som är den verkligt viktiga gränsen.

Formuleringen att någon *borde* ha gjort på något ett visst (annat) sätt eller *borde ha insett* att något skulle bli följderna av en handling brukar indikera att det handlar om oaktsamhet.

Om studenten förvisso *borde* ha insett att det var fråga om ett otillåtet hjälpmedel eller otillåtet samarbete men ändå *inte insåg risken* för att det inte skulle vara tillåtet – då handlar det sannolikt om *oaktsamhet*. Detsamma gäller övriga fall av vilseledande. Utan någon form av insikt är det fråga om oaktsamhet och därmed inte ett uppsåtligt vilseledande.

Om studenten förvisso *borde* ha insett att det var fråga om ett otillåtet hjälpmedel eller otillåtet samarbete men ändå *inte insåg risken* för att det inte skulle vara tillåtet – då handlar det sannolikt om *oaktsamhet*. Detsamma gäller övriga fall av vilseledande.

276 Jfr vad som anförs av Borgeke (2017), Slutreplik till Suzanne Wennberg om likgiltighetsuppsåtet, SvJT 2017 s. 441 ff.

Gränsen mellan oaktsamhet och likgiltighetsuppsåt är ofta mycket svår att dra eftersom det i princip fordrar insyn i studentens tankeverksamhet rörande vilka insikter hen har och vad hen är likgiltig inför. En insyn som disciplinnämnden inte har. Mycket handlar därför om att fastställa vad studenten *måste ha insett* eller om att studenten *insåg att det fanns en risk* för något men var likgiltig till risken – det räcker inte att hen var allmänt slarvig. Svårigheten aktualiserar de grundläggande straffrättsliga deviserna *in favor defensionis*, *in dubio pro reo* respektive *in dubio mitius* (se ovan, avsnitt 2.4.2²⁷⁷). Vid tvivel bör man således stanna vid att det är fråga om oaktsamhet.

När det gäller att försöka vilseleda med otillåtna hjälpmedel kan en form av presumption skönjas i praxis, som till viss del underlättar uppsåtsbedömningen, se nedan avsnitt 5.4.

4.2 Beviskrav i disciplinärenden

Det som styr beviskravet är karaktären på disciplinförfarandet; att en disciplinär åtgärd i form av avstängning utgör ett allvarligt ingrepp mot den enskilde studenten. För att ett beslut om avstängning skall få meddelas krävs därför att det av utredningen klart framgår att studenten gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen.²⁷⁸ Om en students förklaring inte framstår som osannolik måste omständigheten gentemot studentens uppgifter vara klarlagd. På samma sätt måste relevanta omständigheter, när ord står mot ord, *klart framgå av utredningen*.²⁷⁹

277 JK har dock i beslut 2022-04-04, dnr 2021/6462, uttalat att eftersom det inte handlar om en "anklagelse om brott" gäller inte de stränga krav på att låta tvivel komma den anklagade till godo som följer av oskuldspresumtionen i artikel 6.2 i Europakonventionen.

278 RÅ 1996 ref 15. Jareborg (2002) uttrycker det som att det, med hänsyn till den straffrättsliga karaktären hos disciplinärenden, ska vara fullt styrkt (bortom rimligt tvivel) att vederbörande har gjort sig skyldig till en förseelse. Notera här att Justitiekanslern, i fall där en disciplinnämnd beslutat att inte vidta åtgärder med motiveringen att en viss omständighet inte varit ställd "utom rimligt tvivel" påminde om att uttryckssättet vanligen används i brottmål och att Högsta förvaltningsdomstolen uttalat att det i disciplinärenden krävs att "det av utredningen klart framgår att studenten gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen." (JK:s beslut dnr 2021/6462).

279 RÅ 1996 ref 15 och RÅ 2010 ref 6.

Samma beviskrav gäller ifråga om störningar.²⁸⁰ I ett fall där råde delade meningar om flera av de omständigheter som legat till grund för ett avstängningsbeslut fann Kammarrätten det *inte visat*, att omständigheterna var sådana att de kunde ligga till grund för ett avstängningsbeslut: händelseförloppet var *inte heller tillräckligt klarlagt*.²⁸¹

Det är viktigt att notera att tvivel *inte* kan kompenseras med mildhet vid bestämmande av disciplinåtgärd.²⁸² För att kunna bestämma disciplinåtgärd måste det klart framgå av utredningen att studenten gjort sig skyldig till någon av disciplinförseelserna i 10 kap. 1 § högskoleförordningen. Enligt en undersökning gjord av Glendinning anses krav på uppsåt i disciplinärenden vara ett problem i vissa europeiska länder (bl.a. Sverige) då det vållar just bevisvärigheter.²⁸³

280 Se t.ex. Kammarrätten i Sundsvall, dom 2006-07-12 i mål 2754-05 och Kammarrätten i Stockholm, dom 2009-04-23 i mål 5878-08.

281 Kammarrätten i Stockholm, dom 2009-04-23 i mål 5878-08.

282 Jareborg (2002), s. 25.

283 Glendinning (2015) *European Perspectives of Academic Integrity* i Bretag (red), *Handbook of Academic Integrity*, 55-75.

5

5. Vilseledande vid examination

5.1 Försök att vilseleda

Disciplinära åtgärder får vidtas mot studenter som med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars ska bedömas.²⁸⁴

Det går att hitta olika typer av exemplifierande listor över vad som omfattas²⁸⁵ men det centrala i prövningen är huruvida studenten *försökt vilseleda* vid prov eller när en studieprestation annars ska bedömas. Med otillåtet hjälpmedel eller på annat sätt.

Ett vilseledande innebär att *någon inges en felaktig uppfattning*. Det måste alltså föreligga någon form av försök till *orsakande* från studentens sida.²⁸⁶

I kapitlet diskuteras olika slags gärningar som kan innebära ett *försök att vilseleda*. Det görs också en rättsfallsgenomgång. Flera av rättsfallen förekommer under flera avsnitt men redovisas mer utförligt endast en gång, i övrigt hänvisas. Det är endast mål från överrätter (Kammarrätterna och Högsta Förvaltningsdomstolen) som hanteras nedan och endast mål som i något avseende hanterar ansvarssidan. Mål som uteslutande handlar om t.ex. avstängningstid har inte tagits med.²⁸⁷

När det gäller återanvändning av egen text (s.k. självplagiat) saknas i skrivande stund överrättspraxis varför samtliga rättsfall är hämtade från förvaltningsrätterna.

284 10 kap. 1 § 1 högskoleförordning.

285 Se t.ex. Jareborg (2002), s. 6.

286 Jareborg (2002), s. 5.

287 UKÄ har 2019 publicerat en rättsfallssamling, Se Kyrk (2019) *Rättsfallssamling för disciplinärenden vid universitet och högskolor 2009 – 2019*, UKÄ, Rapport 2019:15. I bilagan till UKÄ:s årliga rapporter *Disciplinärenden vid universitet och högskolor*, för 2021, 2022 och 2024 finns ytterligare domar rörande disciplinärenden redovisade.

Avslutningsvis diskuteras vikten av att man redan i samband med examinationen funderar över examinationsformer och examinationsmoment som varken inbjuder till icke önskvärt beteende eller beteende som kan uppfattas som försök att vilseleda trots att det inte är fråga om det.

5.1.1 Otillåtet hjälpmedel

Redogörelsen begränsar sig här till att studenten *med otillåtet hjälpmedel försöker vilseleda*. Det kan finnas andra aspekter på rättsfallen, men de diskuteras inte i det här avsnittet. Rättsfallen handlar alltså om hjälpmedel, t.ex. anteckningar, böcker, miniräknare och mobiltelefoner. Följande resonemang kan, i olika utsträckning, följas i rättsfallen.

Vad gäller gärningssidan: Det måste klart framgå av utredningen att studenten faktiskt haft med sig ett hjälpmedel till tentamen, exempelvis anteckningar i en bok, en miniräknare eller en mobiltelefon i fickan.

Vad gäller ansvarssidan: Om studenten oavsiktligt tagit med sig hjälpmedlet, exempelvis glömt anteckningar i en bok, anses inte uppsåt föreligga.

Ansvarssidan i relation till det otillåtna: Studenten måste också ha uppsåt till att hjälpmedlet är *otillåtet*. Så kan vara fallet om studenten är likgiltig inför risken att hjälpmedlet är otillåtet. För att ett hjälpmedel ska anses som otillåtet krävs ofta specifik information från lärosätet eller att studenten anses ha haft insikt om detta utifrån sin erfarenhet och allmänna regler.

Försök att vilseleda: Det krävs också att klart framgår att studenten haft uppsåt att försöka påverka examinationens resultat. Om regeln är tydlig och studenten känner till den förutsätts ofta likgiltighetsuppsåt.

RA 1996 ref 15: oavsiktligt medhavda papper som inte är till någon större hjälp
En studerande anmälades för att ha medfört ett otillåtet hjälpmedel vid skriftlig tentamen. En skrivningsvakt uppmärksammade vid rutinkontroll att studenten medfört en sammanfattande översikt av två för ämnet betydelsefulla rättsfall. Ansvarig lärare anmälde saken till disciplinnämnden.

Studenten uppgav i huvudsak att hen, som inlärningshjälpmedel, brukar göra sammanfattningar av rättsfall på sin personator och att hen vid detta tillfälle glömt sammanfattningen i sitt rättsfallshäfte. Hen hade således inte med avsikt haft med sig sammanfattningen vid tentamenstillfället. Vidare framhöll

Hen hade således inte med avsikt haft med sig sammanfattningen vid tentamenstillfället. Vidare framhöll studenten att sammanfattningen som fusklapp betraktad saknade allt värde...

studenten att sammanfattningen som fusklapp betraktad saknade allt värde då innehållet i allt väsentligt stod att läsa i rättsfallssamlingen och att samma effekt hade kunnat uppnås genom att markera med överstrykningspennor i olika färger.

Medförande av hjälpmedel, gärningssidan: Studenten hade med sig otillåtna anteckningar till tentan. Detta var ostridigt i ärendet.

Medförande av hjälpmedel, ansvarssidan: Studentens förklaring till hur det har gått till framstod enligt Regeringsrätten inte som osannolik; hen brukade göra rättsfallssammanställningar i inlärande syfte och hade glömt denna sammanställning i lagboken. Det var alltså inte visat att studenten *haft uppsåt att ha med sig* det otillåtna hjälpmedlet. Eftersom det inte kunde styrkas att studenten har haft uppsåt *att ta med sig materialet i syfte att använda det* konstaterade Regeringsrätten det inte kunde anses klarlagt att hen försökt vilseleda vid tentamen.

Försök att vilseleda: Studentens kännedom om reglerna diskuteras inte, vilket är helt rimligt givet att det saknades uppsåt redan i relation till handlingen, att ha med sig pappren. Domstolen behövde därför inte gå vidare och pröva huruvida studenten försökt (haft uppsåt att) vilseleda genom aktuell handling. Inte heller huruvida uppsåt förelåg i förhållande till att det handlade om otillåtet material.

Beviskrav som de framgår av domskälen: När studentens förklaring till hur det har gått till inte framstår som osannolik måste det gentemot studentens uppgifter vara klarlagt att studenten försökt vilseleda vid tentamen.

Kammarrätten i Sundsvall, dom av den 8 juli 2009 i mål nr 3723-08:

otillåtet material vid salstentamen, bok och lösa blad

Vid tentamenstillfället hade studenten tagit upp en bok och några lösa blad och lagt dessa på skrivbordet. Varken boken eller de lösa bladen var tillåtet

Vid tentamenstillfället hade studenten tagit upp en bok och några lösa blad och lagt dessa på skrivbordet. Varken boken eller de lösa bladen var tillåtet material. Studenten tog inget initiativ till att kontakta tentamensvakten och själv söka information om vilket material som var tillåtet...

material. Studenten tog inget initiativ till att kontakta tentamensvakten och själv söka information om vilket material som var tillåtet att använda under tentamen.

Studenten själv anförde följande. Anmälade examensvakt hade inte informerat om vilket material som var tillåtet innan tentamens början. Hade tentamensvakten gjort det hade studenten blivit uppmärksam på det

otillåtna material som hen av misstag råkat plocka upp på bordet. Hen hade då plockat bort det innan tentan började. När tentamensvakten upptäckte det otillåtna materialet hade studenten inte tänkt på dem, än mindre använt dem som hjälpmedel vid tentamen. Eftersom hen inte var medveten om att hen lagt upp materialet var det inte aktuellt för hen att söka information om huruvida materialet var tillåtet. Hen har aldrig av likgiltighetsskäl underlåtit att ta reda på gällande regler och har aldrig haft minsta avsikt att fuska sig till bättre resultat.

Medförandet av hjälpmedel, gärningssidan: Det är ostridigt att studenten haft med sig hjälpmedel i form av en bok och några lösa blad som studenten tagit upp och lagt på bänken framför sig.

Medförandet av hjälpmedel, ansvarssidan: Kammarrätten uttalade att det till att börja med finns ett krav på uppsåt vad gäller *själva medförandet av materialet*.

Att materialet medförts av misstag håller Kammarrätten för uteslutet eftersom studenten måste blivit medveten om materialet i alla fall när hen tog upp det ur väskan; det utgjordes bl.a. av en hel bok [till skillnad från pappren som studenten i RÅ 1996 ref 15 råkat glömma kvar i ett häfte].

Medförandet av otillåtet hjälpmedel, ansvarssidan: Kravet på uppsåt omfattar att materialet är *otillåtet* vid tentamen. Det innebär att det måste föreligga minst likgiltighetsuppsåt till att det är otillåtet.

Kammarrätten konstaterar först att det *förefaller sannolikt* att studenten *känt till* att materialet var otillåtet. Härfter konstaterar den att utredningen i målet dock *inte visar*, med en tillräcklig grad av säkerhet, att studenten *rent faktiskt kände till* vilka hjälpmedel som var tillåtna vid den aktuella tentamen. Uttalandet får förstås som att kammarrätten utesluter ett direkt avsiktsuppsåt. Annorlunda uttryckt: om jag gör något utan att veta att det är förbjudet så har jag inte någon direkt avsikt att göra något förbjudet.²⁸⁸

Härfter noterar Kammarrätten att det av utredningen framgår att studenten, efter ett års studier, måste ha varit *väl informerad* om de allmänna regler som gäller för tentamina. Det framgår också att det hade *tillhandahållits fullödlig information* gällande reglerna vid den nu aktuella tentamen.

Studenten ansågs vid dessa förhållanden ha visat sådan likgiltighet inför frågan om något av materialet varit tillåtet eller inte, att det i vart fall kan hållas för visst att det för studentens agerande saknat betydelse om materialet var tillåtet eller inte.

Således ett typiskt likgiltighetsuppsåt; studenten måste mot bakgrund av sin studieerfarenhet, ha *insett risken* för att det kan handla om otillåtet material och genom att underlåta att ta reda på hur det förhöll sig så har hen visat sig *likgiltig* till förverkligandet av den risken, dvs. att det faktiskt är otillåtet.²⁸⁹

Det förelåg alltså ett likgiltighetsuppsåt till att materialet var otillåtet – och således *ett likgiltighetsuppsåt till att materialet som togs med var otillåtet*.

Försök att vilseleda: I och med att studenten tagit upp materialet och lagt det på bordet kan det enligt kammarrättens uppfattning inte finnas någon annan rimlig förklaring än att studenten också ha haft för avsikt att eventuellt använda materialet vid tentamen.

288 Det kan jämföras med att jag kör i 50 på en 30-väg, helt enkelt för att jag missade 30-skylden. Min uttalade avsikt är inte att bryta mot hastighetsbegränsningen eftersom jag inte känner till begränsningen.

289 Eftersom jag känner till att det finns hastighetsbegränsningar på vägarna så innebär det att jag faktiskt måste hålla mig informerad om vad det står på skyltarna. Att inte göra det innebär att jag är likgiltig till förverkligandet av risken att jag faktiskt kör för fort. Observera att det handlar om ett förklarande exempel; att överskrida hastigheten är ett brott enligt 3 kap. 17§ trafikförordningen, där det för ansvar räcker med oaktsamhet, se 14 kap. 3§ trafikförordningen, vilket gör att jämförelsen haltar något.

Kammarrätten gjorde mot den bakgrunden bedömningen att studenten har haft uppsåt i handlingen att ha med sig materialet samt uppsåt att vid behov använda det [i syfte att vilseleda kring den egna prestationen].

Beviskrav som de framgår av domskälen: För att likgiltighetsuppsåt ska föreligga tycks Kammarrätten stanna vid att det räcker att det gjorts sannolikt att studenten (genom att ha varit student under ett år samt då fullödlig information tillhandahållits) har insikt om att det föreligger en risk för att materialet är otillåtet för att kravet på att närmare informera sig ska aktualiseras – informerar sig inte studenten här blir det ett uttryck för likgiltighet.

RÅ 2010 ref. 6, otillåtet hjälpmedel i form av räknare vid salstentamen

Omständigheterna var följande.

En student hade med sig och använde otillåtet hjälpmedel i form av en miniräknare. Tentamensvakten hade registrerat ett pipande ljud som kom från studentens miniräknare. Miniräknaren togs i beslag och studenten tilläts fortsätta tentera.

Studenten uppgav att hen inte hade uppfattat att räknaren var ett otillåtet hjälpmedel utan hade förutsatt att den kunde användas. Det var också därför som studenten använde den helt öppet. Miniräknaren var därtill försedd med pipljud.

Enligt lärosätets interna regler ska examinator i både kurs-PM och på tentamensformuläret informera studenterna om vilka hjälpmedel som är tillåtna – även om inga hjälpmedel är tillåtna. Studenten gjorde gällande att ansvarig examinator, i strid med interna regler, hade underlåtit att klargöra att räknare utgjort otillåtet hjälpmedel vid tentamenstillfället.

Medförande av hjälpmedel, gärningssidan: Studenten har på tentamen haft med sig och använt ett otillåtet hjälpmedel i form av en miniräknare.

Medförande av hjälpmedel, ansvarssidan: Studenten har haft miniräknaren med sig och det ansågs uppenbart att hen haft uppsåt att faktiskt utföra handlingen, att räkna med den [eftersom studenten också använde sig av den].

Medförande av otillåtet hjälpmedel, ansvarssidan: När det gällde uppsåt till att miniräknaren var otillåten konstaterar Regeringsrätten att det av läro-

sätets interna föreskrifter följer att medan det är examinatorns skyldighet att informera studenterna om tillåtna hjälpmedel, så är det *tentands skyldighet att ta reda på vilka hjälpmedel som är tillåtna* vid tentamen samt att endast sådana hjälpmedel som på förhand medgivits av examinator får medföras till tentamen. Studenten hade därför varit skyldig att ta reda på vilka hjälpmedel som var tillåtna vid tentamen. [Det kan

här noteras att studenten inte hade gjort några invändningar med avseende på lärosätets föreskrifter rörande tentandens skyldigheter att ta reda på de regler som examinator informerat om].

Vidare konstaterar Regeringsrätten att det framgår att det i kursanvisningarna angetts att hjälpmedel vid tentamen är penna, radergummi och formelsamling. På tentamensformuläret finns som hjälpmedel upptaget "Formelblad (två sidor). Bifogas denna text." Information om tillåtna hjälpmedel fanns vidare på tavlan i skrivsalen och muntlig information gavs vid tentamenstillfället. Studenten hade således brutit mot en regel som det ålegat hen som tentand att följa.

...så är det *tentands skyldighet att ta reda på vilka hjälpmedel som är tillåtna vid tentamen samt att endast sådana hjälpmedel som på förhand medgivits av examinator får medföras till tentamen.*

Försöket att vilseleda: Någon explicit prövning av huruvida studenten haft uppsåt till vilseledandet görs inte utan uppsåt i relation till vilseledande synes förutsättas genom att hen har medfört ett otillåtet hjälpmedel trots att det var studentens skyldighet att ta reda på huruvida det var tillåtet eller inte.

Rättsfallets relation till RÅ 1996 ref 15: Jag menar att avgörandet inte ändrar eller tillför något utöver RÅ 1996 ref 15. En strikt tolkning, givet underinstansernas bedömning och grunderna för överklagandet, ger att *om ett lärosäte har som allmän regel att det är tentands skyldighet att ta reda på vilka hjälpmedel som är tillåtna vid tentamen samt att det endast är sådana hjälpmedel som på förhand medgivits av examinator får medföras till tentamen så är det kännedom om denna "grundregel" som blir avgörande för studentens likgiltighet* inför regler, inte kännedom om reglerna för den specifika tentan.

Det kan noteras att studenten i målet inte ens påstod att hen saknade kännedom om den grundläggande regeln, att tentand var skyldig att ta reda

på vilka hjälpmedel som var tillåtna vid tentamen. Studentens invändning handlade endast om att examinator brustit i sin information och att studenten därför trodde att räknaren var tillåten. Domstolen konstaterar här att examinator inte brustit i sin information.

Att studenten känner till den grundläggande regeln men underlåter att ta reda på vilka regler som är tillåtna anses innebära att hen visat *sådan likgiltighet* inför frågan om miniräknaren var tillåten eller inte, **samt** att *det för dennes agerande saknat betydelse* om miniräknaren var tillåten eller inte. Studenten har därmed *insett risken* för att räknaren var otillåten och därtill varit *likgiltig* till förverkligandet av den risken. Som nämndes ovan synes Regeringsrätten ha förutsatt att likgiltighetsuppsåt därmed också förelåg i relation till vilseledandet.

Kommentar: Det teoretiska resonemanget handlar om hur likgiltighetsuppsåtet kan bedömas i relation till att hjälpmedlet är "otillåtet". Härefter görs ingen direkt prövning av uppsåtet i relation till vilseledandet.

Det innebär att domstolen inte gör en explicit prövning av huruvida ett försök till vilseledande förelåg. Den tycks avgöra målet med stöd av att studenten brutit mot en regel som det ålegat hen att följa. Därav min slutsats, att det i sådana fall rör sig om en form av presumtion för likgiltighet också till vilseledandet.

Kammarrätten i Göteborg, dom av den 29 september 2022 i mål 3977-22; otillåten mobiltelefon i fickan

Studenten hade haft sin mobiltelefon vid skrivplatsen under pågående salstentamen trots att det inte var tillåtet. Tillåtna hjälpmedel vid examinationen var skrivdon, räknare och tio handskrivna egna anteckningar. Information hade lämnats om att personliga tillhörigheter och mobiltelefoner skulle förvaras vid anvisad plats. Studenten uppgav att hen hade mobilen på sig av misstag; hen lade den reflexmässigt i fickan och tänkte inte på det när vakten läste upp reglerna.

Medförande av hjälpmedel, gärningssidan: Studenten har vid tentamens-tillfället medfört ett otillåtet hjälpmedel, nämligen en mobiltelefon. Detta var ostridigt.

Medförande av hjälpmedel, ansvarssidan: Det framgår av utredningen att tentamensvakterna vid flera tillfällen i anslutning till provets början påminde om att mobiltelefon inte fick medföras. Även om studenten [av olika skäl som nämns i domen] var stressad och därför råkade stoppa mobilen i byxfickan, måste hen rimligen, i och med tentavakternas påminnelser, ha kommit att tänka på mobilen och i vart fall då insett att hen råkat få den med sig in i provlokalen. En mobiltelefon har både tyngd och volym och den som har en sådan i byxfickan kan normalt känna det. I detta fall syntes det också utanpå fickan, vilket var anledningen till att en tentamensvakt senare fick misstankar och upptäckte mobilen.

Försöket att vilseleda: Domstolen konstaterar här att det för disciplinåtgärd klart måste framgå av utredningen att studenten genom att ha med sig mobilen har försökt vilseleda vid provet. Trots att studenten själv måste ha insett att hen hade mobilen på sig anmälde studenten inte det inträffade till vakterna. Enligt kammarrättens mening framgår det därför klart att studenten försökt vilseleda.

5.1.2 Annat sätt

Det finns många andra sätt att försöka vilseleda än att använda otillåtna hjälpmedel. I och med bestämmelsens formulering, *med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt*, är det inte ens särskilt intressant att klassificera huruvida det handlar om ett "otillåtet hjälpmedel" eller om det är ett "annat sätt". Bestämmelsen handlar med andra ord om att man *på något sätt* försöker vilseleda. Det handlar inte sällan om att låta någon annans prestation, eller till och med en AI-robots prestation, framstå som sin egen. Flera studenter kan ha samarbetat kring en uppgift men alla lämnar in separat och får det att framstå som individuella prestationer. Försöket att vilseleda kan också ske genom *åtgärder efter ett prov*. Till exempel genom att ändra skrivningssvar sedan examinationen avslutats eller genom att ändra de redan givna poängen på ett skrivningssvar eller en skrivning.²⁹⁰ Bestämmelsen omfattar även vilseledande utan direkt samband med prov, förutsatt att det gäller något som kan påverka *bedömningen av en studieprestation*. Det kan till exempel handla om vilseledande ifråga om medverkan eller arbetsinsatser i obligatoriska utbildningsmoment, laborationer o.dyl.²⁹¹

290 Jareborg (2002), s. 6.

291 Jareborg (2002), s. 8.

De typer av vilseledande som brukar benämnas "plagiat" och "självplagiat" samt användningen av generativ AI behandlas i separata avsnitt, nedan.

5.1.3 *Vems studieprestation ska bedömas?*

Författningstexten anger att disciplinära åtgärder får vidtas mot studenter som med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars ska bedömas. Det nämns inte något om vems prestation som ska bedömas, om det är prestationen hos studenten som försöker vilseleda eller någon annans prestation. En student kan mycket väl försöka vilseleda vid bedömningen av en annan students studieprestation. Genom att t.ex. låta kompisen kopiera labbrapporten eller anteckna en frånvarande kompis som närvarande på ett obligatoriskt kurstillfälle. Att endast låna ut sina anteckningar edyl till någon innebär därmed inte en förseelse enligt förordningen. Men om personen som lånar ut anteckningarna vet (eller misstänker men är likgiltig till det) att anteckningarna kommer att användas

i syfte att vilseleda så innebär det att både den som hjälper till (om hen är student) och den som utnyttjar hjälpen gör sig skyldiga till en förseelse, oberoende av vem som har tagit initiativet.

Här kan Holmqvists iakttagelser från sitt arbete i Uppsalas disciplinnämnd noteras. Medan många (äldre?) lärare anser att det ligger i själva ordet "tentamen" att det är en indivi-

duell prövning, så ser många studenter idag inte något konstigt alls i att samarbeta; "lärarna måste väl ändå fatta att studenter samarbetar om de får ett eller två dygn på sig att besvara frågorna?"²⁹²

Ett sätt att komma runt problematiken med olika syn på vad individuella uppgifter innebär kan vara att tidigt under utbildningen, eller till och med i institutionens regelsamling för examination om en sådan finns, förklara vikten av öppenhet för studenterna. Att de alltid ska uppge om en uppgift har lösts med hjälp av annan eller andra personer än de som står för inlämningen. Om man

...om personen som lånar ut anteckningarna vet (eller misstänker men är likgiltig till det) att anteckningarna kommer att användas i syfte att vilseleda så innebär det att både den som hjälper till (om hen är student) och den som utnyttjar hjälpen gör sig skyldiga till en förseelse...

292 Holmqvist (2020), s. 288.

har samarbetat (kanske för att studenten förutsätter att det är acceptabelt) med någon och uppgiften lämnas in med endast det egna namnet, så ska det skrivas ut att man diskuterat eller samarbetat med någon annan samt i vilken utsträckning det har skett. Står det tydligt angivet på en inlämnad hemtentamen vilka uppgifter som lösts i samarbete med namngiven person (eller, för all del, en chat-robot) kan det inte bli fråga om ett vilseledande. Är samarbetet inte acceptabelt kan examinator alltid underkänna. Om studenten tvekar inför att skriva ut samarbetet kan det ses som en signal om att hen misstänker att det inte är acceptabelt. Lämpligt är då att fråga examinator om huruvida samarbete är tillåtet, för att inte riskera att bli bedömd som likgiltig i förhållande till det otillåtna.

Vilseledandet kan också innebära att man noterar någon som närvarande vid obligatorisk undervisning trots att hen är frånvarande. Såväl den som gör anteckningar som den som bett studiekamraten att göra anteckningen gör sig i sådana fall skyldig till en förseelse just eftersom båda deltar i försöket att vilseleda.²⁹³

Kammarrätten i Jönköping 2021-09-21 i mål nr 659-21;

skicka sitt arbete till annan student

Studenten hade skrivit sin examination och lämnat in den självständigt. Därefter skickade studenten sitt arbete till en medstudent. Det som prövades var alltså huruvida studenten genom att skicka sitt arbete till en annan student hade försökt vilseleda vid prov eller när studieprestation skulle bedömas.

Studenten invände att Jareborg i sin skrift²⁹⁴ utvidgat tillämpningsområdet för bestämmelsen i högskoleförordningen till att också omfatta medhjälp till "fusk". Studenten poängterade att 10 kap. 1 § högskoleförordningen inte omfattar medhjälp till annans fusk och att en sådan rättstillämpning därför strider mot lag och är oförenlig med legalitetsprincipen.

Skicka sitt arbete till annan student, gärningssidan: Enligt kammarrättens mening framgår det klart av utredningen i målet att studenten har skickat sitt arbete till en annan student.

Skicka sitt arbete till annan student, ansvarssidan: Det är tydligt att studenten hade för avsikt att skicka sitt arbete.

²⁹³ Jareborg (2002), s. 8. Se även Holmqvist (2020), s. 286.

²⁹⁴ Studenten syftade här på Jareborg (2002), sannolikt de passager som hänvisats till ovan.

Försök till vilseledande: Kammarrätten konstaterar att det av utredningen i målet har framkommit att studenten har känt till att medstudenten ville använda arbetet för att lämna in det och att studenten därför i vart fall får anses ha varit likgiltig inför det faktum att arbetet skulle kunna komma att lämnas in av medstudenten.²⁹⁵

Vad gäller uppsåtet till att ett sådant agerandet är *otillåtet* konstaterade domstolen, att efter mer än ett års studier måste studenten ha varit väl informerad om de allmänna regler som gäller vid examinerande moment. Studenten måste därmed ha varit medveten om att samarbete, på det vis som skett, betraktas som ett otillåtet samarbete.

Också här förutsätts en student ha tagit del av de allmänna reglerna för examination. Kammarrätten prövar uttryckligen såväl insikt som likgiltighet och landar i att likgiltighetsuppsåt föreligger eftersom studenten visste att medstudenten skulle använda arbetet.

Kammarrätten anser studenten likgiltig inför att medstudenten kan komma att använda arbetet. Om än ej uttalat synes kammarrätten även anse det likgiltigt att inte ta reda på huruvida det sätt medstudenten tänkte använda arbetet på var tillåtet. Även här ligger svårigheten i att dra en gräns mellan vad en student borde känna till efter mer än ett års studier och vad en student faktiskt har sådan insikt om att likgiltighetsuppsåt kan aktualiseras.

5.1.4 *Prestationen som bedöms*

För att kunna ta ställning till huruvida någon försöker vilseleda när studieprestation ska bedömas måste man i någon mån förstå vari studieprestationen som ska bedömas består. Annars kan det bli i princip omöjligt att avgöra vad vilseledandet avser.

Vikten av att förstå studentens försök att vilseleda i relation till studieprestationen synliggörs i Kammarrätten i Göteborgs avgörande rörande ChatGPT,²⁹⁶ där examinationsmomentet bland annat bestod i att utveckla ett eget resonemang kring hur läst litteratur påverkar läsaren och förhåller sig till skolans värdegrund, diskutera nyttan med att använda dikter samt diskutera hur

²⁹⁵ Jfr. Asp et al. (2013), s. 403.

²⁹⁶ Kammarrätten i Göteborg, dom 2023-07-14 i mål nr 4285-23. Målet beskrivs mer utförligt i avsnitt 5.1.8.

huvudkaraktären utvecklas och hur detta kan relateras till miljön i boken; varvid studenten i samtliga uppgifter skulle stödja sitt resonemang med citat från litteraturen. Istället för att själv ta fram citat från litteraturen använde sig studenten för två av uppgifterna sig av verktyget ChatGPT för att leta fram citat att stödja sitt resonemang på.

I disciplinnämnden bedömdes huruvida det var fråga om disciplinförseelse som påstods bestå av att studenten försökt vilseleda examinatorn gällande sin arbetsinsats vid författandet av examinationsuppgiften på så sätt att resonemanget byggde på citat som studenten gav sken av att hen hade hämtat i litteraturen, trots att hen inte gjort det. Man utgick alltså från den studieprestation som skulle bedömas och det var i relation till den som misstanken om försök till vilseledande uppkom.

Såväl förvaltningsrätt som kammarrätt släppte sedan kopplingen till studieprestationen och bedömde den påstådda förseelsen huvudsakligen utifrån huruvida studenten använt ett otillåtet hjälpmedel eller inte.

5.1.5 Tidigare studieresultat mm

Vilseledande rörande tidigare studieresultat, andra förkunskaper, genomgången praktik m.m. i syfte att kunna tillgodoräkna sig dessa omfattas också. Enligt Jareborg omfattas dessutom vilseledande rörande sådana prestationer om de är relevanta för tillträde till viss utbildning. Jareborg ifrågasätter dock om alla sådana fall verkligen avser situationer där en studieprestation skall bedömas.²⁹⁷

Det är svårt att med säkerhet ta ställning till den frågan. Om man ansöker om att få tillgodoräkna sig tidigare resultat och i samband med det lämnar oriktiga uppgifter om sin prestation så har man förvisso inte försökt vilseleda vid prov. Men när universitetsadministrationen tar ställning till huruvida kurser eller delar av kurser ska kunna tillgodoräknas inom ramen för en annan kurs eller program, så är det den i stor utsträckning den tidigare studieprestationen som bedöms. Det är emellertid oklart om sådan studieprestation omfattas av 10 kap. 1 § högskoleförordningen.

²⁹⁷ Jareborg (2002), s. 8.

Här finns också en anknytningspunkt till återanvändningen av sina egna, redan examinerade uppsatser i samband med en ny examination. Åter måste framhållas att nyckelbegreppet är *vilseleda*. Om förutsättningen är att en uppsats ska presteras inom ramen för en kurs på en viss bestämd tid och man återanvänder en redan skriven text så innefattar det sannolikt ett vilseledande rörande förmågan att prestera inom angiven tidsram. Om studenten öppet redovisar att hen har använt sin gamla uppsats – ja, då kanske hen blir underkänd eftersom uppgiften var att skriva en ny uppsats, men något vilseledande kan det inte bli fråga om. Det är här viktigt att understryka vikten av att lärosätena informerar studenterna om villkoren för att tillgodoräkna sig tidigare studieresultat. Det sagda aktualiserar, som nämnts, återanvändning av egen text, användning av andras text eller text som skapats av generativ AI i relation till den egna studieprestationen. Dessa tre fall behandlas i följande avsnitt.

5.1.6 Särskilt om plagiat och vad det kan vara

Den vanligaste orsaken till att studenter blir föremål för disciplinåtgärder är plagiat.²⁹⁸

Teknik

Digital teknik har gjort det lättare att plagiera – men också lättare att upptäcka plagiat. Tekniken har också bidragit till att synliggöra problemet och uppmärksamma det i större utsträckning än tidigare.²⁹⁹ Inte sällan beskrivs disciplinära åtgärder för plagiat som en akademisk skyldighet. Att ta ställning mot plagiat genom disciplinära följder ses till och med som akademins sista försvarslinje.³⁰⁰ Tendenserna ses i utbildningssystem över hela världen och internationellt diskuteras överträdelser av akademisk integritet; *Violations of Academic Integrity (VAI)*.³⁰¹ Den akademiska integriteten ska upprätthållas; även om, vilket påpekas av Östlund, akademisk integritet har betytt olika saker i olika tider.³⁰²

298 Kyrk et al. (2024), s. 9.

299 Ibid.

300 Howard (1995).

301 Blau et al. (2021) Violation of digital and analog academic integrity through the eyes of faculty members and students: Do institutional role and technology change ethical perspectives? *Springer US Journal of computing in higher education*, 2021, Vol.33 (1), p.157-18.

302 Östlund (2022) Plagiarism and university disciplinary policy – Organizational pragmatism and the teacher's role. Högskolepedagogiska texter från enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet (<https://pil.gu.se/publicerat/texter>).

Trots Bolognaprocessen varierar fortfarande det akademiskt acceptabla mellan olika länder, lärosäten, fakulteter och institutioner.³⁰³

Enighet råder dock, principiellt, om att plagiat utgör ett hot mot den akademiska integriteten. Emellertid saknas en enhetlig definition av vad som utgör plagiat.³⁰⁴ Det finns många olika referensstandarder som dessutom används på olika sätt inom olika discipliner och ny teknik ger nya källor som inte alltid är beständiga eller på annat sätt vållar problem för examinator (t.ex. hänvisning med hjälp av länkar till internetsidor som upphört).³⁰⁵ Eftersom en enhetlig definition av vad som utgör plagiat saknas, saknas också samsyn inom akademien kring hur plagiat ska hanteras.³⁰⁶

Bristen på samsyn har pedagogiska konsekvenser. Ken Hyland förklarar hur studenter lär sig att skriva akademiska texter genom att observera, imitera och interagera; skrivandet är en process där studenter lär sig genom att delta i och imitera disciplinära praktiker.³⁰⁷ I klartext: studenterna ska använda andras texter. Genom att efterlikna hur mer erfarna akademiker skriver, lär sig studenterna att skriva akademisk text. Det är en del av det akademiska kunnandet att kunna citera, referera respektive recensera en text skriven av någon annan utan att göra sig skyldig till plagiat. En företeelse som såväl Howard som Karlsson lyfter är när studenten kopierar en källtext och sedan tar bort några ord, ändrar lite i de grammatiska strukturerna och byter ut några ord till synonymer. Traditionellt har sådant förfarande klassificerats som plagiat. Men det kan också, ur ett pedagogiskt perspektiv, vara ett sätt att tillägna sig det akademiska språket.³⁰⁸

...studenterna ska använda andras texter. Genom att efterlikna hur mer erfarna akademiker skriver, lär sig studenterna att skriva akademisk text. Det är en del av det akademiska kunnandet...

303 Glendinning (2015) samt Nilsson (2015), Technology as a Double-Edged Sword: A Promise Yet to Be Fulfilled or a Vehicle for Cheating? i Bretag (red), *Handbook of Academic Integrity*.

304 SOU 2017:10. *Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning*, s. 147.

305 Nilsson (2015), s. 616 f.

306 SOU 2017:10. *Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning*, s. 147.

307 Hyland (2018). *The essential Hyland studies in applied linguistics*. Bloomsbury Academic.

308 Howard (1995) Plagiarisms, Authorships, and the Academic Death Penalty, *College English* 57, 788-806 samt Karlsson (2019) som hänvisar till Chatterjee (2007) Learning to Avoid Plagiarism. *International Journal of Learning*, 13(10).

Det pedagogiska problemet ligger i att få studenterna att förstå att källor bör användas *som bakgrund och stöd för*, inte som ersättare, för egna tankar.³⁰⁹

I en undersökning av Glendinning har studenter från flera europeiska länder (bland annat Frankrike, Rumänien, Bulgarien, Polen och Litauen) svarat att originella idéer och kritiskt tänkande inte premieras samt att studenter, för maximalt poäng, förväntas memorera text ordagrant och återge vad läraren sagt eller skrivit.³¹⁰ Skillnaderna i vad som är önskvärt respektive oacceptabelt kan alltså ses som en följd av ganska stora skillnader i pedagogik och examinationsformer. I kombination med att värdet av *originalitet* varierar såväl

mellan de akademiska ämnena som geografiskt påverkar det i sin tur vilka förväntningar som universiteten har på studenternas självständighet och kritiska förhållningssätt. Det innebär att det kan vara svårt för studenter att skilja på när det är lämpligt, eller inte, att återge andras idéer.³¹¹ Förmågan att skilja mellan situationerna blir

...värdet av *originalitet* varierar såväl mellan de akademiska ämnena som geografiskt påverkar det i sin tur vilka förväntningar som universiteten har på studenternas självständighet och kritiska förhållningssätt.

emellertid, enligt Karlsson, gradvis bättre med tiden, med studenternas ökade akademiska erfarenhet och analytiska mognad.³¹²

Mot bakgrund av ovanstående är det kanske inte så konstigt att många studenter faktiskt saknar kunskap om hur man skriver. Enligt Glendinning får emellertid studenterna inte tillräckligt stöd för att förbättra sitt akademiska skrivande, en situation som givetvis försvåras av att det saknas en allmänt accepterad akademisk standard.³¹³ En student kan ha en teoretisk förståelse för vad som är plagiat, ha förmåga att redogöra för detta, men sedan misslyckas med att översätta kunskapen till praktik vilket i sin tur kan leda till omedveten eller oavsiktlig plagiering.³¹⁴ I en studie visar Karlsson bland annat att stu-

309 Karlsson (2019) När blir det plagiat? – En tvärsnittsstudie av studenters färdigheter och förmågor gällande fusk i form av plagiat. Förvaltningshögskolan. *Högre Utbildning*, 2019, Vol. 9, Iss. 2.

310 Glendinning (2014), Responses to student plagiarism in higher education across Europe, *International Journal for Educational Integrity* [1833-2595] 2014 vol:10 iss. 1 s. 184 -194.

311 Glendinning (2015) och Östlund (2022). Betänk i sammanhanget att det vid mitten av 1800-talet inte var ovanligt vid svenska universitet att professorerna, mot betalning, försåg sina studenter med färdiga avhandlingar. (Frängsmyr (2010) [1], s. 14.)

312 Karlsson (2019) samt Östlund (2022).

313 Glendinning (2015).

314 Karlsson (2019).

denter förmår identifiera relativt enkla fall, exempelvis texter som kopierats genom avskrift eller från en digital källa eller översättningar som används utan referens, som om det vore deras egen text. Däremot kunde studenterna inte identifiera mer komplexa eller oklara situationer.³¹⁵ Konsten att referera anses emellertid vara något som varje student som är kvalificerad för högre studier bör behärska.³¹⁶

Ur disciplinärendeperspektiv är emellertid definitionen av plagiat tämligen oviktig eftersom 10 kap. 1 § högskoleförordningen handlar om *försök till vilseledande*. Bestämmelsen förutsätter alltså inte att begreppet "plagiat" har definierats.

Försök att vilseleda genom plagiat och betydelser av den bedömda studieprestationen

Det vilseledande som är relevant i de flesta fall av plagiat handlar om att *studenten ger sken av att för examinationen relevanta delar utgörs av studentens eget arbete, trots att så ej är fallet*.³¹⁷ Studenten försöker alltså vilseleda rörande den egna studieprestationen. Således är det alltså viktigt att *koppla vilseledandet till den studieprestation som bedöms*. Vilseledandet kan handla om att *en text eller en idé används av studenten i syfte att framställa den som sin egen*, för att den som bedömer studieprestationen ska tro att den text eller idé som presenterats har skapats av individen själv och ingen annan.³¹⁸

Holmqvist exemplifierar problematiken. En student påstår sig ha "inspirerats" av en annan students uppsats. Det har resulterat i att rubriker stämmer överens, dispositionen är densamma och textdelarna kommer i samma ordning. Inspiration eller försök att vilseleda genom att utge annan persons arbete för att vara eget arbete?³¹⁹ Om det handlar om "inspiration" bör det finnas en upplys-

315 Karlsson (2019).

316 Nilsson (2015), s. 616, som i sin tur hänvisar till Standler (2012) Plagiarism in colleges in USA – Legal aspects of plagiarism, academic policy. <http://www.rbs2.com/plag.pdf>.

317 Se Benson (2023) PM rörande vilseledande plagiat och annat vilseledande fusk genom användandet av textgenererande AI-verktyg inom utbildningen vid Lunds universitet. Lunds universitets riktlinjer för plagiering och vilseledande plagiering (Dnr LS 2010/722) definierar "plagiat" som *en brist på självständighet vid formulering eller utformning av ett redovisat arbete jämfört med vad som krävs i relation till utbildningens mål och sammanhang*, och "vilseledande plagiat" som *en brist på självständighet där studenten dessutom med avsikt ger sken av att andras arbete är studentens eget arbete*. Benson noterar här att riktlinjernas definition kan bli problematisk i relation till AI-verktyg; är ett AI-genererat arbete att betrakta som "andras arbete"?

318 Karlsson (2019).

319 Holmqvist (2020), s. 290.

ning, kanske i en not, kanske i det inledande avsnittet, om att ett arbete man inte gjort själv har tjänat som inspiration samt upplysa om vem (eller vad) som gjort det arbetet. Finns en sådan upplysning kan det ej bli fråga om vilseledande – däremot om att bli underkänd för det fall "inspirationen" har tagit överhand på bekostnad av det egna arbetet. Saknas upplysning om inspirationen är sannolikt ett vilseledande för handen. Då hjälper det inte att man ändrat ordföljder och använt synonymer för att inte fastna i Urkund eller Ouriginal; man har inte själv utfört hela den studieprestation som bedöms, men påstår att man har gjort det genom att sätta sitt namn på det.

Ett annat sätt att vilseleda, som beskrivs av Holmqvist, är att "låna fotnoter". Det handlar om att studenten plockar textdelar från någon annans text, men i stället för att referera till den använda texten så klipper studenten bara in

fotnoterna och får det att framstå som att man själv läst de refererade texterna. Sannolikt har studenten tänkt kontrollera ursprungskällan men hinner kanske inte med. Risken för upptäckt blir då stor om studenten råkat referera till en bok som det är i princip omöjligt att få tag i.³²⁰ Har studenten, om än klumpigt eller på fel sätt, angett att det handlar om sekundärkällor handlar det inte om vilseledande. Har

studenten refererat korrekt men inte själv läst de refererade texterna så har studenten försökt vilseleda ifråga om sin prestation, nämligen att ha läst de texter som hen refererar till.

I korthet:

Behärskar studenten inte konsten att referera och hantera källor på den nivå som fordras för kursen ska studenten sannolikt underkännas men inte anmälas disciplinförseelse.

Ett annat sätt att vilseleda, som beskrivs av Holmqvist, är att "låna fotnoter". Det handlar om att studenten plockar textdelar från någon annans text, men i stället för att referera till den använda texten så klipper studenten bara in fotnoterna...

320 Holmqvist (2020), s. 290.

Om studenten däremot, genom den dåliga källhanteringen eller på annat sätt, *har fått det att framstå som att det som presenteras är studentens egen studieprestation* trots att det inte är det, då handlar det sannolikt om ett försök att vilseleda, och då måste man bedöma uppsåtet.

För att uppsåt till vilseledandet ska föreligga måste studenten åtminstone ha insett risken för att ett arbete felaktigt framstår som egen prestation och därtill förhålla sig likgiltig till det.

Kammarrätten i Göteborg 2017-06-29 (mål nr 1240-17):

Plagiering av teorikapitlet i studentuppsats skriven av studenter vid annat lärosäte

En student hade lämnat in en text för bedömning som i vissa delar var mer eller mindre identisk med text i en uppsats som var skriven av andra studenter. Det fanns inte någon hänvisning till den uppsatsen. Studenten anförde att det rör sig om ett misstag att källan inte angavs.

Kopiera text utan att ange källa, gärningssidan: I målet var det ostridigt att studenten, i mer eller mindre obearbetad form, återgett text från en studentuppsats som skrivits av andra studenter utan att ange källan.

Kopiera text utan att ange källa, ansvarssidan: Kammarrätten noterade att studenten i de delar av arbetet som *inte* kopierats från den andra studentuppsatsen varit noga med att sätta ut källangivelser vilket, enligt kammarrättens bedömning, talade emot att det skulle röra sig om ett misstag. Kammarrätten beaktade också att den återgivna texten avsåg en central del i arbetet då det behandlade de teoretiska utgångspunkterna för analysen.

Försök till vilseledande: Avsikten med uppsatsen var att den skulle resultera i ett *individuellt och självständigt författande*. Avgörande för att domstolen ansåg att det förelåg uppsåt att vilseleda var att källangivelser satts ut i övrigt men inte i just uppsatsens teorikapitel i en uppsats som ska vara individuell och självständig.

5.1.7 Särskilt om återanvändning av egen text, akademisk textåtervinning eller självplagiat

Akademisk textåtervinning³²¹ eller, med en vanligare term, *självplagiat* innebär att man återanvänder egna texter på ett otillbörligt sätt. Självplagiat är, om möjligt, ett ännu mer omdiskuterat och komplext begrepp än plagiat.³²²

Det finns å ena sidan en tämligen svart/vit definition av s.k. självplagiat som är tydlig med att studenter inte får lämna in samma (opublicerade) arbete på mer än en kurs, samtidigt som självplagiat inom forskning så gott som uteslutande handlar om publicerat material.³²³ Inom vissa discipliner är det accepterat att återge egen tidigare forskning utan källhänvisning medan det inom andra inte alls är accepterat.³²⁴

Vad som kan accepteras skiljer sig också åt beroende på om det gäller en student på grundutbildningen, en student på forskarutbildningen eller en senior forskare. Till exempel är *dubbelpublicering*, att publicera en och samma artikel i två tidskrifter, på vissa håll helt oacceptabelt medan det i andra sammanhang anses godtagbart på vissa villkor (t.ex. att publicera en översatt version av artikeln efter godkännande från berörda tidskrifter).³²⁵

Eaton och Crossman beskriver begreppet självplagiat som ett lika komplext begrepp som den praxis som omger det. I begreppets kölvatten återfinns ytterligare begrepp som *fragmentering*, *salamimetod* och *styckning*; att bryta ned ett resultat i så många beståndsdelar som möjligt för att kunna presentera dem i separata artiklar.³²⁶

Själva begreppet, självplagiat, är dessutom problematiskt i sig, som ord. Ordet *plagiat* implicerar stöld och man kan inte stjäla av sig själv. Begreppet skiljer heller inte mellan accepterad textåtervinning av egen text och otillbörlig textåtervinning av egen text.³²⁷

321 Enligt Moskovitz har många forskare har ägnat sig åt bland annat etiska implikationer av akademisk textåtervinning. Se Moskovitz (2021) Standardizing terminology for text recycling in research writing *Wiley Online Library: 2 February 2021* som i sin tur hänvisar till ett stort antal författare.

322 För en god bild av den grundläggande problematiken, se Holmqvist (2020), s. 292.

323 Eaton & Crossman (2018) Self-Plagiarism Research Literature in the Social Sciences: A Scoping Review, *Springer Nature B.V. 2018*, published online 16 June 2018.

324 SOU 2017:10, s. 146.

325 Moskovitz (2021) som hänvisar till bland annat Springer's 'Publishing Ethics for Journals' (2020) och Writing for Publication: An Easy to Follow Guide for Nurses' (2014).

326 Eaton & Crossman (2018).

327 Eaton & Crossman (2018) samt Moskovitz (2021). Enligt Glendinning (2015) har flera lärare som deltagit i en undersökning härom, förnekat att självplagiat existerar eftersom man inte kan plagiera sig själv och eftersom författare är fria att återanvända sitt eget arbete efter behag.

Därför används ibland samlingsbegreppet *återanvändning av egen text*³²⁸ och det finns härutöver ett antal alternativa återvinningsbegrepp.³²⁹ Moskovitz gör en ansats att dela in dem i etiska/oetiska respektive lagliga/olagliga. Centralt är frågan om öppenhet och transparens. För att inte vara oetisk eller olaglig, måste man alltid vara öppen med att det är fråga om återanvänt material.³³⁰

Frågan blir då när material återanvänds, eller snarare, när ett material anses som använt (första gången) på ett sådant sätt att man måste vara öppen med att det *återanvänds*? Behöver det vara vetenskapligt granskat? Publicerat? Kan man använda delar av sina tidigare publicerade arbeten (t.ex. bakgrundsavsnitt) utan att ange dessa som källa? Spelar det någon roll om man gör det vid examination av ens studieprestation eller när man försöker skriva en artikel och få den publicerad?

Härtill kommer frågan om vilka av ens tidigare egna arbeten som det är relevant att referera till? Ska man som etablerad forskare hänvisa till gammal C-uppsats i en forskningsansökan? Kan man i sin första vetenskapliga, *peer-reviewed* artikel bygga vidare på sitt examensarbete utan att använda examensarbetet som källa? Kan man i sitt examensarbete bygga vidare på C-uppsatsen utan att ange den förra som källa?

Av yttrande i ett mål i förvaltningsrätten i Uppsala framgår att en mycket stor andel av all vetenskapligt granskad forskning inom biologi och miljövetenskap är gjord av doktorander och en doktorands första artikel bygger ofta på dennes examensarbete; om studenten är medförfattare till artikeln är det i den situationen praxis att inte referera till studentens examensarbete.³³¹

328 *The Text Recycling Research Project (TRRP* (<http://textrecycling.org/>) definierar textåtervinning som återanvändning av textmaterial (t.ex. prosa, annat visuellt material eller ekvationer) i ett nytt dokument om vissa villkor är uppfyllda. Definitionen skiljer emellertid inte mellan etisk och oetisk textåtervinning respektive laglig och olaglig textåtervinning men termen implicerar i alla fall inte att man stulit från sig själv. Se Moskovitz (2021).

329 Exempel på sådana alternativa begrepp är *Developmental recycling* (att återanvända material från opublicerade dokument som tillkommit som en del av forsknings- och skrivprocessen, t.ex. material från en konferenspresentation eller konferensposter i en artikel), *Generative recycling* (att återanvända en begränsad mängd publicerat material i ett nytt arbete som innebär ett nytt bidrag till forskningen, t.ex. bakgrundsinformation eller beskrivning av en metod från tidigare artiklar), *Adaptive publication* (återanvända hela den publicerade texten eller dess centrala innehåll men i ett annat sammanhang, t.ex. resultaten från en publicerad artikel i en kommentar på en blogg eller översätta den till ett annat språk), och *Duplicate publication* (återanvända hela den publicerade texten eller dess centrala innehåll, t.ex. genom att skicka in en publicerad artikel med marginella ändringar till en annan tidskrift som om det vore ett nytt manus) samt vissa ytterligare specialfall. Se Moskovitz (2021).

330 Moskovitz (2021).

331 Yttrande av Thomas Hahn i Förvaltningsrättens i Uppsala dom 2014-05-14 i mål nr 6813-13.

Försök att vilseleda genom att använda egen text och betydelsen av den bedömda studieprestationen

Den grundläggande frågan är alltså åter huruvida studenten på något sätt har försökt vilseleda i samband med prov eller när studieprestation annars ska bedömas.

Om man försöker skriva en artikel för publicering är den egna disciplinens publiceringstradition och syn på vad som är god forskningssed viktigt. Om det gäller ett disciplinärende gäller frågan endast huruvida studenten försökt vilseleda när studieprestationen skulle bedömas. Återanvändning av egen text innebär i de flesta fall, om man drar det till sin spets, att man återanvänder *sina egna* kunskaper. Huruvida återanvändning av egna redovisade kunskaper innebär ett vilseledande måste därför ses i relation till den studieprestation som ska bedömas.

Förvaltningsrätten i Jönköping, dom av den 19 april 2021 i mål 1922-21; självplagiat av diskussionsuppgift i hemtentamen eller tvärt om

Urkund gav på en uppgift utslag för plagiat till 31,13 procent och det visade sig att matchningen rörde text som återfanns i den aktuella studentens egen författade och inlämnade hemtentamen i samma kurs. Det visade sig sedermera att studenten hade använt material från sina diskussionsforum i Ping Pong och lagt dessa i sin hemtentamen. I och med att hemtentamen skickades in som första examinationsuppgift och därmed var den handling som först gick genom Urkund var det vid nästa inlämningsuppgift (att lämna in sitt diskussionsforum) som Urkund reagerade, och då på hemtentamen som ursprungskälla. Studenten hade alltså tagit text från sina tidigare uppgifter på kursen och återanvänt i hemtentamen.

På kurssidan fanns en länk till antiplagieringsguiden och av studiehandledningen framgick att skriftliga inlämningsuppgifter genomgår plagiatkontroll via Urkund. Vid kursintroduktionen informerades dessutom studenterna muntligen och skriftligen om att återanvändning av egen text ger utslag för plagiat och inte är tillåtet. Den skriftliga informationen bestod av att en power point-presentation från introduktionen hade lagts ut i PingPong. Av presentationen framgick bland annat:

Observera att återanvändning av egen text ger utslag för plagiat och är inte tillåten.

Studenten gjorde gällande att hen inte medvetet försökt att vilseleda vid prov. Det handlar om missförstånd och okunskap. Det har inte funnits någon anledning för hen att plagiera sig själv, eftersom det är så pass enkelt att referera. Om hen vetat att man måste referera till det man tidigare skrivit och diskuterat i ett diskussionsforum så hade hen självfallet gjort det. Studenten kom in i utbildningen då de andra läst 3-4 veckor eftersom hen behövde invänta arbetsgivarens godkännande om nedsatt arbetstid för studier. Den inspelade föreläsningen (studenten kunde inte vara med via zoom pga arbete) tog hen del av först sedan båda uppgifterna var inskickade och då var det försent. Det är länge sedan studenten gick vid universitetet senast (2002-2003) och mycket är nytt, även referenssystemet. Studenten hade närmare 5800 ord i hemtentamen, minimikravet var 2500 ord, vilket innebär mer än dubbelt och studenten inte behövt ta med styckena från diskussionen. Studenten tog inte med styckena för att fuska utan för att hen ansåg att det var bra saker och ville få med det.

Återanvändning av egen text, gärningssidan: Det konstateras att examinationsuppgiften innehåller flera textstycken som helt eller nästan helt överensstämmer med text som studenten tidigare lämnat in, utan att studenten refererat till den.

Återanvändning av egen text, ansvarssidan: Förvaltningsrätten ansåg att den information som lämnats tydligt beskriver vad självplagiat innebär och att det inte är tillåtet. Härefter konstaterar rätten att en student har en skyldighet att ta del av de regler som gäller för examination och försäkra sig om vad de innebär. Därmed måste, menar förvaltningsrätten, studenten ha varit medveten om att det varit otillåtet att återanvända egna texter utan att referera eller citera. Förvaltningsrätten ansåg därför att studentens handlande utgjort ett försök att vilseleda vid examination i den mening som avses i 10 kap. 1 § högskoleförordningen.

Försöket att vilseleda: Förvaltningsrätten ansåg att den information som lämnats tydligt beskriver vad självplagiat innebär och att det inte är tillåtet samt att en student har en skyldighet att ta del av de regler som gäller för examination och försäkra sig vad de innebär. Därför, menade domstolen, måste studenten ha varit medveten om att det varit otillåtet att återanvända egna texter utan att referera eller citera.

Kommentar: Domstolen går direkt på att pröva huruvida den påstådda gärningen ägt rum – vilket det ju inte rådde något större tvivel om. Intressantare hade varit att ta ställning till om det var fråga om en textåtervinning som kunde innebära ett *vilseledande*.

Informationen inför examinationen, att *återanvändning av egen text ger utslag för plagiat och är inte tillåten* är inte särskilt upplysande. När återanvänder man egen text? Är en text "konsumerad" om man skrivit något hemma på sin kammare? Måste man lämna in den för examination eller handlar det om publicerade texter? Eftersom regeln vänder sig till studenter är en rimlig tolkning, tycker jag, att man inte får återanvända texter som man redan examinerats på. Om man ville förbjuda att använda *anteckningar* som förts under kursens gång borde man kanske snarare angett att det inte är tillåtet att använda sina diskussionsanteckningar vid examinationen.

Det är också intressant att domstolen behandlade situationen som en form av regelbrott (det normala vid otillåtet hjälpmedel) trots att det inte handlade om ett hjälpmedel: om man nu inte betraktade anteckningarna som otillåtet hjälpmedel – men då borde ju reglerna, som redan sagts, rimligen ha avsett anteckningar.

Förvaltningsrätten i Malmö, dom av den 8 september 2021 i mål 7951-21

En student hade lämnat in ett arbete där övervägande del bestod av återanvänd text från ett arbete som hen tidigare examinerats på inom en annan kurs vid samma universitet.

Studenten gjorde gällande att hen inte haft uppsåt att förvilla institutionen, att hen varit öppen och tydlig med att hen avsett att utgå från och vidareutveckla sin första uppsats under skrivandet av sin andra uppsats samt att institutionen och uppsatshandledaren haft många tillfällen att informera om självplagiat men underlåtit att göra så; vid tillfället för anmälan till nämnden så visste hen helt enkelt inte vad självplagiat var för någonting.

Universitetet gjorde gällande att studenten inte på ett tillräckligt tydligt sätt angett att hen återanvänt ett tidigare arbete på detta sätt och att det måste ha varit uppenbart för studenten att hen inte kan få högskolepoäng flera gånger för samma eller väsentligen samma text. Härutöver menade universitetet att det skulle anses besvärande att studenten frångått den vanliga ordningen när hen lämnat in sitt arbete genom att lämna in det direkt för examination utan föregående kontakt med handledaren, något som enligt universitet tyder på att studenten velat undvika att självplagiatet skulle upptäckas vilket i sin tur visar att studenten måste ha förstått att det var otillåtet att återanvända text från sitt tidigare examinerade arbete på det sätt som hen gjort.

Återanvändning av egen text, gärningssidan: Förvaltningsrätten konstaterar att det i målet är ostridigt att studenten för bedömning har lämnat in ett arbete där övervägande del av texten består av återanvänd text från ett arbete som hen tidigare examinerats för inom ramen för en annan kurs i samma ämne vid samma universitet. Det senare arbetet är i allt väsentligt samma som det tidigare arbetet.

Försöket att vilseleda: Domstolen konstaterar att mot bakgrund av att det var fråga om författandet av ett helt nytt arbete på en helt ny kurs så måste studenten ha varit medveten om att hen utformade det senare arbetet på ett otillåtet sätt. Studenten har i inledningen av det senare arbetet skrivit att det tidigare arbetet ligger till grund för det senare arbetet men inte på ett tillräckligt tydligt sätt och i tillräcklig omfattning angett att hen har återanvänt sig av sitt tidigare arbete. Domstolen ansåg att studenten därmed, genom sitt förfarande försökt vilseleda vid examination.

Här har det räckt att studenten *måste ha varit medveten* om att hen utformade det senare arbetet på ett otillåtet sätt. Det görs inte någon uttrycklig bedömning av studentens uppsåt relativt vilseledandet annat än att hen måste ha varit medveten om att arbetet utformades på ett otillåtet sätt. Varför studenten måste ha varit medveten om det motiveras inte.

Kommentar: Det hade varit intressant med en utförligare diskussion kring hur tydligt det måste framgå att ett tidigare arbete återanvänds för att det inte ska anses vara ett vilseledande. I vilken utsträckning ett tidigare arbete får användas, hur stor del av det som kan återanvändas, för att anses vara akademiskt godtagbart är en annan fråga. Som framhålls av Nilsson; disciplinnämndens

beslut ska *inte* handla om huruvida plagiat (hur man nu definierar det) har förekommit eller inte utan om huruvida *ett försök till vilseledande har skett* medelst textåtervinning (egen eller annans).³³²

Förvaltningsrätten i Uppsala, dom av den 14 maj 2014 i mål 6813-13;

handledarplagiat och angivande av medförfattare som plagiat eller självplagiat

Målet gäller en s.k. sammanläggningsavhandling som bestod av fem artiklar samt en s.k. kappa. Artikel tre och fem blev föremål för misstanke om plagiat.

Påstått plagiat i artikel tre: I avhandlingens artikel tre finns enligt anmälaren material som till ca 25 procent helt eller delvis överensstämmer med en rapport (Berasrapporten) författad av forskarstudenten tillsammans med två studenter. Studenterna hade i sin tur tidigare skrivit ett examensarbete, som forskarstudenten varit handledare för. Examensarbetet låg till grund för rapporten. I artikel tre finns även material som enligt anmälaren är hämtat direkt ur studenternas arbeten. Studenterna är inte angivna som medförfattare till artikel tre utan forskarstudenten är angiven som ensam författare.

Påstått plagiat i artikel fem: Enligt anmälaren består avhandlingens artikel fem till stor del, ca 68 procent, av text och tabeller från ett examensarbete som skrevs år 2007 av en student. Studenten, liksom ytterligare två personer, är angivna som medförfattare till artikel fem.

Hämtat material ur andras studentarbeten respektive eget examensarbete, gärningssidan:

Artikel tre: Det är ostridigt att artikel tre bygger på den s.k. Berasrapporten som i sin tur bygger på ett examensarbete skrivet av de två studenterna som forskarstudenten varit handledare för. Det är vidare ostridigt att forskarstudenten på ett tydligare sätt borde ha hänvisat till Berasrapporten eller examensarbetet i artikel tre [dvs att forskarstudenten inte är upphovsperson till allt som påstås].

Artikel fem: Det är ostridigt att artikel fem till stor del, bygger på ett examensarbete som skrevs år 2007 av en student samt att samme student och ytterligare två personer, är angivna som medförfattare.

332 Nilsson (2015), s. 611.

Hämtat material ur andras studentarbeten respektive eget examensarbete, ansvarssidan: Det föreligger ingen tvekan om att författarna varit fullt medvetna om vad som skett.

Försök till vilseledande, gärnings-

sidan: Förvaltningsrätten ansåg det klarlagt att man ska referera till publicerade studentarbeten när dessa legat till grund för ett senare arbete oavsett om författaren till studentarbetet även är författare till det senare arbetet eller inte. För att ett arbete ska kunna bedö-

mas på ett tillfredställande sätt är det, enligt förvaltningsrätten, viktigt att det klart framgår vilket material som legat till grund för arbetet. Detta oavsett om studentarbetet bygger på ett tidigare eget arbete, då det i sådana fall kan vara fråga om självplagiat, eller på någon annans arbete. Förvaltningsrätten finner därför att forskarstudenten genom att inte tydligt referera till det examensarbete som artikel fem bygger på i sin avhandling har plagierat examensarbetet. Detta oavsett om hen redan vid tidpunkten för publiceringen av artikel fem skulle ha refererat till examensarbetet eller inte.

...man ska referera till publicerade studentarbeten när dessa legat till grund för ett senare arbete oavsett om författaren till studentarbetet även är författare till det senare arbetet eller inte.

Försök till vilseledande, ansvarssidan:

Artikel tre: Det är ostridigt att det är forskarstudenten som har skrivit Berasrapporten med studenternas examensarbete som grund. Forskarstudenten har sedan skrivit manuskriptet till artikel tre med Berasrapporten som grund. Forskarstudenten menar att den bristfälliga referenshanteringen beror på en missbedömning från hens sida och inte på att hen försökt vilseleda när hens arbetsinsats ska bedömas; hen har under flera års tid gjort omfattande omarbetningar av manuskriptet för att få det publicerat och på grund av omfattningen av omarbetningsarbetet samt den tid som förflutit mellan författandet av examensarbetet och publiceringen av artikeln har hen först i efterhand insett att artikeln bar fler likheter med studenternas examensarbete än forskarstudenten först trodde, när hen valde att inte referera till examensarbetet eller att ange studenterna som medförfattare till artikeln.

Förvaltningsrätten konstaterade, med hänvisning till RÅ 2010 ref. 6, att enligt gällande praxis åläggs studenter ett visst ansvar för att ta reda på vilka regler som gäller inför en examination samt att detta ansvar även måste innefatta kontroll av hur innehållet i det studentarbete som man lämnar in förhåller sig till de källor som man använt sig av och hur man har refererat till dessa källor. Genom att ha använt sig av material som helt eller delvis överensstämmer med materialet i såväl Berasrapporten som i studenternas studentarbete utan att referera till någon av dessa källor och inte heller på annat sätt tydliggjort kopplingen mellan källorna och artikel tre *har forskarstudenten enligt förvaltningsrätten försökt vilseleda vid examination* i den mening som avses i 10 kap. 1 § punkt 1 högskoleförordningen.

Artikel fem: Forskarstudenten gjorde gällande att det inom aktuellt forskningsområde är praxis att inte hänvisa till examensarbeten som någon av författarna till en artikel har skrivit. Domstolen fann att det fick anses klarlagt att det finns en uppfattning som är utbredd i en inte obetydlig omfattning inom forskarstudentens forskningsområde, att man inte behöver referera till ett examensarbete som ligger till grund för en artikel om författaren till examensarbetet även är medförfattare till artikeln. Därför, menade domstolen, kan det inte anses osannolikt att forskarstudenten under sin tid som student och forskare har fått uppfattningen att det sätt på vilket hen hänvisat till studentens examensarbete är förenligt med gällande regler och praxis. Förvaltningsrätten fann därmed att *hen inte måste ha insett att hen gjorde sig skyldig till plagiat* av studentens examensarbete när hen lämnade in sin avhandling.

Beviskravet:

Artikel tre: Förvaltningsrätten pekar här på att gällande praxis ålägger studenter ett visst ansvar för att ta reda på vilka regler som gäller inför en examination. Den uttalar sig inte vidare om vad forskarstudenten måste ha insett eller förhållit sig likgiltig till.

Artikel fem: Förvaltningsrätten konstaterar, med hänvisning till tidigare rättsfall, att studenter har ett visst ansvar för att ta reda på vilka regler som gäller och att det ansvaret innefattar kontroll av att det egna arbetet följer reglerna. Det stora problemet i målet ansågs vara *reglerna rörande självplagiat* och hur praxis såg ut inom forskarstudentens forskningsområde.

Utredningen omfattar här bland annat yttrande från rektor, från en docent och lektor i forskningsetik samt från forskarstudentens biträdande handledare, en tjänsteanteckning av högskolans jurist från personligt möte med forskarstudentens huvudhandledare samt ett vittnesförhör vid domstolens muntliga förhandling. Härav drog förvaltningsrätten slutsatsen att det förfaringsätt som forskarstudenten och dennes biträdande handledare beskriver är praxis vid publicering av vetenskapliga artiklar inom deras forskningsområdet. Domstolen ansåg det därför inte osannolikt att studenten uppfattat att hen följde gällande regler och praxis.

Kommentar: Domstolen tycks resonera kring reglerna som vore de sakomständigheter som måste utredas. Vilka regler gäller för källhantering beträffande andras material (artikel tre)? Vilka regler gäller för källhantering beträffande eget material (artikel fem)? Det är fullt möjligt att studenten, vad avser artikel tre, faktiskt försökte vilseleda. Problemet är att domstolen inte prövar det. I praktiken prövar domstolen vilka regler som gäller i olika situationer och huruvida forskarstudenten försökte följa reglerna eller inte.

*Förvaltningsrätten i Malmö, dom av den 17 januari 2022 i mål 14678-21;
återanvändning av egen hemtentamen*

Återanvändning av egen hemtentamen, gärningssidan: Det var ostridigt att vissa delar av den i målet aktuella inlämningsuppgiften bestod av text som studenten återanvänt från en tidigare hemtentamen som studenten skrivit inom ramen för en annan kurs.

Återanvändning av egen hemtentamen, ansvarssidan: Någon särskild information om referensbehandling och plagiat hade inte lämnats inom ramen för kursen. Den enda information som fanns att tillgå via universitet var den information som lämnas på universitetets hemsida.

Förvaltningsrätten konstaterar att informationen inte innehåller några specifika uppgifter om självplagiering även om det går att förstå den generella innebörden av texten som att självplagiering omfattas i vad som utgör otillåten plagiering. Vidare konstaterar domstolen att det av utredningen i målet inte framgår att studenten har getts möjlighet att ta del av någon ytterligare information om regelverket kring plagiering inför det aktuella provtillfället.

Försök att vilseleda: Förvaltningsrätten gjorde den sammantagna bedömningen att det genom disciplinnämndens utredning inte klarlagts att studenten kunde anses ha varit medveten om att hens inlämningsuppgift hade utformats på ett otillåtet sätt varför det heller inte kunde konstateras att hen genom sitt förfarande hade försökt vilseleda vid examination i den mening som avses i 10 kap. 1 § första stycket första punkten högskoleförordningen.

Beviskravet: Eftersom det inte *klarlagts* att studenten varit medveten om att inlämningsuppgiften utformats på ett otillåtet sätt ansågs hen inte heller ha försökt vilseleda. Medvetenhet om att det man gör är otillåtet (insikt om reglerna) utgör här en förutsättning för försök att vilseleda (överskjutande uppsåt).

Eftersom domstolen fann att det inte framgått av utredningen att någon tydlig information hade getts, diskuterades aldrig gränsen för likgiltighetsuppsåt.

Kommentar: Även här överförs frågan om eventuellt vilseledande till en fråga om att följa regler.

5.1.8 Särskilt om AI

Av UKÄ:s rapport *Disciplinärenden 2023 vid universitet och högskolor* framgår att när AI-verktyg använts vid försök till vilseledande så har det framför allt handlat om att generera hela eller delar av en text till skriftliga inlämningsuppgifter, om att omformulera, förbättra, strukturera och kontrollera en egen-skriven text eller om att ställa examinationsfrågor direkt till t.ex. Chat GPT och sedan vid tentamen använda sig av det genererade svaret i obearbetat eller relativt obearbetat skick. Något lärosäte har också nämnt att Chat GPT har använts vid ett praktiskt prov och ett annat lärosäte har uppgett att AI-verktyg har använts för att ta fram svar under en salstentamen.³³³

Den avgörande skillnaden är att fram till nu så har skrivandet av akademisk text fordrat någon form av mänsklig textbearbetning; datorn (och innan dess andra maskiner) har hjälpt oss att *reproducera* betydelsebärande texter, men den har inte kunnat sätta samman texter som överhuvudtaget inte fanns tidigare. Generativ AI ger intryck av att på egen hand kunna skapa meningsbärande innehåll genom att producera text (och även bild, ljud eller video) som är relativt

333 Kyrk et al. (2024), s. 17 f.

välformulerad, koherent och meningsfull för människor (hur verklighetsförankrad den är, är en annan fråga) samt omformulera stora mängder text på ett sätt som inte fastnar i vanlig digital plagiatkontroll.³³⁴ Ur examinationssynpunkt är det alltid svårt att veta om det är studenten som genomfört den uppgift som fordras för att visa att den har nått lärandemålen eller om det i själva verket är en AI-robot som man examinerar, såvida det inte handlar om en salstenta eller munta och studenten har legitimerat sig.

Att andra än studenten som examineras kan vara inblandade i examinerande uppgifter är emellertid inte något nytt. Det har alltid förekommit att studenter fått hjälp i skrivandet, av en förälder, av en kompis, av ett företag.³³⁵ Därmed kan det påstås att AI har demokratiserat möjligheterna att få hjälp vid examinationen på ett sätt som innebär ett vilseledande. Det är inte endast dyra spökskrivare eller välutbildade föräldrar som kan skapa arbeten som tar sig förbi den digitala plagiatkontrollen, redskapet finns nu i var mans hand.³³⁶

Problemet för den som försöker vilseleda kring sin prestation är att flertalet AI-redskap (än så länge) är fullständigt opålitliga, fabulerar vilt men självsäkert och hittar på lämpliga fakta med till synes mycket trovärdiga källor när det behövs för att fylla ut texten och göra den trovärdig.

Problemet för den som försöker vilseleda kring sin prestation är att flertalet AI-redskap (än så länge) är fullständigt opålitliga, fabulerar vilt men självsäkert och hittar på lämpliga fakta med till synes mycket trovärdiga källor när det behövs för att fylla ut texten och göra den trovärdig.

334 Kalantzis & Cope (2024) Literacy in the Time of Artificial Intelligence, *EdArXiv* doi: <https://doi.org/10.35542/osf.io/es5kb>, s. 6. I sammanhanget kan noteras att författarna förklarade att generativ AI kan producera "multimodal derivatives" vilket var ett för mig främmande begrepp. Jag bad då ChatGPT ge mig en mer lättbegriplig formulering, vilket jag fick på bråkdelen av en sekund. Det är alltså ChatGPT:s omformulering jag använder här. Spelar det någon roll huruvida jag använde ChatGPT eller ordbok? Normalt refererar man inte till ordböcker, ska jag referera till ChatGPT?

335 Holmqvist (2020), s. 289 ff. Det kan handla om föräldrar, syskon, kompisar, företag med olika affärsmodeller etc. och metoderna är många gånger avancerade. Holmqvist beskriver exempelvis hur företag dels erbjuder produkter i olika prisklass beroende på hur bra produkt man vill ha, dels erbjuder möjligheten att köpa "paketerbjudanden" där man först får ett dåligt utkast att lämna till läraren; om studenten sedan skickar lärarens kommentarer till företaget så beaktas dessa inför nästa inlämning.

336 Kalantzis & Cope (2024), s. 10, med hänvisning till Sharples (2022) Automated Essay Writing: An AIED Opinion. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 32:1119–26, 2022, doi: <https://doi.org/10.1007/s40593-022-00300-7>.

De viktigaste skälen till att misstankar uppstår kring att studenter använt AI är, enligt UKÄ:s rapport, den språkliga utformningen och sakliga fel. Enligt rapporten handlar det bland annat om följande.

- Inlämnad text har hållit en betydligt högre nivå kunskapsmässigt eller har ett språk på en betydligt mer avancerad nivå än det som studenten tidigare har presterat.
- En inlämnad uppgift har hållit en ovanligt hög nivå (i något fall på forskarnivå) både språkligt och innehållsmässigt.
- En texts språkliga och stilmässiga kvalitet har varit exceptionell i vissa delar men bristfällig i andra delar.
- Texten i en inlämningsuppgift har plötsligt bytt språk och ett annat mer formellt och sakligt språkbruk har börjat användas.
- Text har uppfattats som att den inte har varit skriven av en riktig person, eftersom den blandat engelska och svenska på ett anmärkningsvärt sätt och med språkval som inte har tett sig naturligt samt med begrepp som inte hörde hemma i kursen.
- En text har innehållit begrepp som inte är begrepp som används i kurslitteraturen.
- Studenter har utan rimlig förklaring lämnat in texter som inte har med de aktuella examinationsfrågorna eller kursens innehåll att göra.
- Rättande lärare har uppmärksammat att innehållet i inlämnade texter inte varit korrekt (större sakfel och felaktig information i texten, icke existerande eller felaktiga citat och påhittade karaktärer i böcker).
- Felaktiga eller icke existerande referenser har använts i källhänvisningar.
- Studenters inlämnade litteraturreferat har behandlat argument och exempel som inte har existerat i litteraturen.
- Arbeten återger inte egna erfarenheter som efterfrågas.

Ibland har studenterna missat att ta bort meningar som klart avslöjar användningen av AI, t.ex har en inlämningsuppgift inleddes med textraden "Självklart kan jag hjälpa dig med att svara på dessa frågor som du kan skicka till din universitetslärare". Vid Karlstads universitet har en lärare vid examination i programmering planerat en "fälla" genom att skriva in instruktioner i vit färg

(1 punkt) som var omöjliga att upptäcka med blotta ögat, men som AI-verktyget utförde om texten klistrades in.³³⁷

Om studenten öppet redovisar att den har använt sig av AI samt i vilken utsträckning så har gjorts (och detta stämmer), är det inte fråga om något vilseledande, oavsett om man får göra det eller inte.³³⁸ Precis som med de olika varianterna av plagiat och textåtervinning finns alltså en pedagogisk dimension och en disciplinär dimension av företeelsen.

I UKÄ-rapporten konstateras också att lärosätena tar fram vägledningar, riktlinjer eller guider för personal och studenter om användning av AI-verktyg som omfattar både undervisning och examinationer med information om både när AI-verktyg inte får användas och när det kan vara tillåtet att göra det.³³⁹ Många lärosäten arbetar aktivt med att möta dessa utmaningar och utveckla tydligare regler och rutiner för att hantera problem relaterade till AI i utbildning och examination.³⁴⁰

Försök att vilseleda med hjälp av AI

För att avgöra om ett vilseledande har skett måste man, precis som i fråga om "plagiat", sätta användningen av AI i relation till den studieprestation som examineras och fundera över varit vilseledandet ligger. Om studenten har försökt ge examinatorn en felaktig uppfattning om sina kunskaper eller om hur man gått till väga när prestationen som ska bedömas genomförts och också haft för avsikt, dvs försökt (eller i alla fall förstått att det kan bli så men varit likgiltig inför det) att ge examinatorn denna felaktiga uppfattning är det fråga om ett vilseledande.³⁴¹ Det behöver alltså inte konstateras att det finns regler som förbjuder användningen av ChatGPT för att komma fram till att användningen har utgjort ett vilseledande.

Om studenten i texten är öppen med att ChatGPT eller mamma eller en kompis eller en språklärare exempelvis har hjälpt till med språket så föreligger inte ett försök till vilseledande. Beroende på vad som examineras ska studenten kanske underkännas, men om det i examination är acceptabelt eller till och

337 Kyrk et al. (2024), s. 18 f.

338 Jämför instruktioner rörande AI-användning som ChatGPT, som numer kan ges vid publikation i forskningstidsskrifter, se t.ex: Author Guidelines till Eurim, ([Submissions and Author Guidelines - eucrim](#))

339 Kyrk et al. (2024), s. 20.

340 Kyrk et al. (2024), sammanfattningen.

341 Jfr Jareborg (2002) och Benson (2023).

med uppmuntras att man inför inlämningen av uppsatsen ber en kompis eller släkting att korrekturläsa samt att man använder ett ordbehandlingsprogram för att få bort de värsta språkfelen är det svårt att förstå varför man inte skulle få be generativ AI om samma tjänst.

UKÄ har gjort bedömning att utvecklingen med AI-verktyg kan innebära vissa utmaningar när det gäller de rättsliga aspekterna av examinationen och avser ta upp frågan om AI-verktyg i nästa upplaga av vägledningen *Rättssäker examination*.³⁴²

Kammarrätten i Göteborg, dom av den 14 juli 2023 i mål nr 4285-23; användning av ChatGPT

Enligt studenten hade följande inträffat.

Vid en hemtentamen i engelska för blivande mellanstadielärare gavs en hemtentamen med tre essäuppgifter där man

- (1) skulle utveckla ett eget resonemang kring hur läst litteratur påverkar läsaren och förhåller sig till skolans värdegrund,
- (2) diskutera nyttan med att använda dikter samt
- (3) diskutera hur huvudkaraktären utvecklas och hur detta kan relateras till miljön i boken.

I samtliga uppgifter skulle studenten stödja sitt resonemang med citat från litteraturen. Studenten lämnade in sin tentamen den 13 februari 2023.

För uppgifterna 1 och 3 använde studenten sig av verktyget ChatGPT för att, som hen trodde, få fram giltiga citat som stöd för sitt resonemang i uppgifterna. Enligt studenten är det vanligt bland lärarstudenter att man använder ett verktyg (vanligen Google) för att få fram citat till inlämningsuppgifter eller hemtentamen då man inte har tillgång till litteraturen hemma. Då ChatGPT inte är ett AI-baserat sökverktyg (som t.ex. Google, Bing, etc.) utan ett generativt AI-verktyg blev emellertid citaten för uppgifterna 1 och 3 felaktiga, helt enkelt för att ChatGPT genererat dem.

I uppgift 2 hade studenten tillgång till litteraturen hemma och använde då den litteraturen som källa för sina citat.

Från disciplinnämndens sida påstods i Kammarrätten att studenten med hjälp av AI-verktyget ChatGPT försökt vilseleda examinatoren *gällande sin arbetsinsats* vid författandet av examinationsuppgiften på så sätt att studenten

342 Kyrk et al. (2024), s. 21.

i texten byggt sina resonemang på citat *som framställs som att de är hämtade i litteraturen*. Genom att använda sig av ChatGPT har han haft ett ansvar för att ta reda på hur verktyget fungerar och att kontrollera att de aktuella textstyckena utgjorde korrekta citat.

Studenten menade att användningen av ChatGPT för att söka fram citat som sedan utgör en utgångspunkt för ett resonemang i en hemtenta inte kan vara ett försök att vilseleda vid examination eftersom alla hjälpmedel är tillåtna om annat inte anges i kursplan eller i tentamensuppgiften, enligt Göteborgs universitets regler för examination på grundnivå och avancerad nivå. Några sådana begränsningar fanns inte i den aktuella kursplanen.

Gärningen som konstituerar försöket till vilseledande: En central fråga i det här målet är vad i studentens handlande som utgör själva försöket till vilseledande. Det framstår som en viss osäkerhet förelegat här sedan ärendet hamnade i domstol. Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning, därför är det förvaltningsrättens ställningstaganden som redovisas.

Av förvaltningsrättens dom framgår att disciplinnämnden motiverat sitt beslut huvudsakligen enligt följande.

*De av ChatGPT genererade textstyckena utgjorde en inte oväsentlig del av [studentens] resonemang, och **framställdes i examinationsuppgiften som att det rörde sig om citat som [hen] själv hittat, satt i sina sammanhang, och referat till. [Studenten] har alltså överlåtit skapandet av delar av sin inlämnade text till ett AI-verktyg och måste ha varit medveten om att detta tillvägagångssätt inte var tillåtet. [Hen] har därmed försökt vilseleda vid examinationen och har gjort sig skyldig till en disciplinär förseelse enligt högskoleförordningen. [min fetstil]***

Studenten påstods alltså ha försökt vilseleda ifråga om att *hen själv skulle ha hittat citaten och satt dessa i sina sammanhang*. Vilseledandet handlade alltså, enligt disciplinnämndens beslut, om att studenten försökt vilseleda ifråga om att själv ha läst, eller i alla fall bläddrat i, viss litteratur (av examinationsuppgiften framgår att litteraturen var central) och genom eget läsande ha hittat vissa textavsnitt som hen sedan skulle sätta i sina sammanhang. Detta överlät

studenten till ett AI-verktyg. Disciplinnämndens beslut handlade alltså inte om att studenten skulle ha använt AI såsom ett otillåtet hjälpmedel utan om att studenten på annat sätt försökt vilseleda rörande den studieprestation som skulle bedömas. Genom sin analys av de AI-fabricserade citaten påstår sig studenten

Disciplinnämndens beslut handlade alltså inte om att studenten skulle ha använt AI såsom ett otillåtet hjälpmedel utan om att studenten på annat sätt försökt vilseleda rörande den studieprestation som skulle bedömas. Genom sin analys av de AI-fabricserade citaten påstår sig studenten ha utgått från viss litteratur trots att hen inte har gjort det.

ha utgått från viss litteratur trots att hen inte har gjort det.

Förvaltningsrätten kommer först fram till att utredningen inte visar att studenten skulle ha försökt vilseleda i sin studieprestation genom att ha gjort gällande att ChatGPT-generad textmassa avseende resonemang och analyser skulle ha skapats av studenten själv. Det intressanta är att det överhuvudtaget inte har påståtts.

Förvaltningsrätten konstaterar sedan, mot bakgrund av universitetets regler för hementor, att användande av

AI-verktyg i sig inte kan anses ha utgjort *ett otillåtet hjälpmedel* för studenterna i detta fall. Det är också intressant mot bakgrund av det inte ens påståtts att studenten skulle ha använt ett otillåtet hjälpmedel.

Härefter övergår förvaltningsrätten till att pröva om vilseledande skett på "annat sätt".

Förvaltningsrätten diskuterar först kring att de tre citaten har varit påhitade och därför inte understödjer de textmassor som citaten hänvisar till. Det är förvisso ett korrekt konstaterande och borde ha lett in domstolen på frågan kring vilseledande relativt studieprestationen. Det gör det inte. Istället konstaterar domstolen att de uppgifter som studenten lämnat kring att ha missuppfattat hur ChatGPT fungerar och att det inte är en vanlig sökmotor inte framstår som orimliga. Förvisso är det också en fullt rimlig slutsats men den innebär ju att studenten faktiskt vidgår att hen försökt få det att framstå som att hen utgått från viss litteratur trots att så inte var fallet. Domstolen drar motsatt slutsats och konstaterar att utredningen heller inte i övrigt visar att studenten försökt att vilseleda kring *citatens äkthet eller källa*. Inte heller det hade påståtts.

Sammanfattningsvis har disciplinnämnden ansett att studenten, genom att låta någon annan (ChatGPT) ta fram citat, men ändå framställt det som att hen själv tagit del av viss litteratur och sålunda hittat citaten, har försökt vilseleda när studieprestationen 'förmåga att stödja sitt resonemang med citat från den lästa litteraturen skulle bedömas'.

Förvaltningsrätten har sedan provat huruvida studenten vilselett (och haft uppsåt till det) genom att

- göra gällande att ChatGPT-generad textmassa avseende resonemang och analyser skulle ha skapats av studenten själv,
- ha använt ChatGPT som otillåtet hjälpmedel, eller
- fara med osanning kring citatens äkthet eller källa.

Jag har svårt att se att förvaltningsrätten ens har provat samma gärning som var föremål för disciplinnämndens bedömning. Av det skälet anser jag att det är svårt att tillmäta målet någon större vikt.

*Kammarrätten i Jönköping, dom av den 19 juli 2024 i mål nr 1675-24;
text avviker från tidigare texter*

Enligt anmälan fanns misstanke om att en student med otillåtna hjälpmedel försökt vilseleda vid examination:

I samband med *Skriftlig inlämningsuppgift — projektplan* misstänks att studenten använt sig av icke tillåten AI-genererad text, det vill säga att studenten med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöka vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars skall bedömas. Språket och skrivandet överensstämmer inte med tidigare skrivna dokument, exempelvis mail, men också inledning och vissa sektioner i arbetet och språket överensstämmer inte med uppgiften. Referenser saknas eller har använts på ett felaktigt sätt; när det finns referens så finns inte fakta att finna i referensen. Studenten har dessutom nyligen återkommit från en avstängning avseende disciplinär förseelse; plagiat för vilket studenten blev avstängd i 4 veckor.

Följande information hade getts på den aktuella Canvassidan avseende AI-genererad text: "Innan ni använder er av ett AI-verktyg i ert examensarbete behöver ni stämma av med er handledare och beskriva hur och till vad ni kommer använda AI. Även om det är tillåtet att använda AI-genererad text så får ni inte lämna in den som egen text vid examination. Ni måste alltid vara transparent med hur och när ni använt AI. Säkerhetsställ, likt övrig referenshantering, att

ni anger alla former av AI-användning. Tänk också på att detta gäller även om ni skrivit om eller byt ut olika ord. Skälet till att en dialog med handledaren alltid måste ske innan användning av AI är att AI i vissa fall inte hjälper er utveckla färdigheter som utbildningen syftar till eller att er inlämning vid examination gör det omöjligt för en lärare att bedöma om ni uppfyller lärandemålen.

Observera att otillåten användning av AI-verktyg i samband med examination kan klassificeras som en disciplinär förseelse och kommer därför att anmälas som ett disciplinärende enligt 10 kap. Högskoleförordningen. Ta del av mer information avseende AI: [länk till info om AI]"

Anmälaren upplyste, inför sammanträdet i disciplinnämnden, om följande. Det var svårt att bedöma omfattningen av studentens användning av AI i arbetet eftersom en betydande del av det som uppfattas som vilseledande, med felaktiga eller avsaknad av referenser, skulle kunna vara genererat av AI. Detta stöds av att de delar av arbetet som avviker mest språkligt och använder bristfällig svenska endast utgör en liten del av arbetet. Det är också möjligt att studenten har använt andra språkbehandlingsprogram för att åstadkomma vissa av dessa språkliga variationer. Om de måste uppskatta en specifik andel, och detta är en försiktig uppskattning till studentens fördel, bedömer anmälaren att ungefär 30% av arbetet är genererat av AI.

Användning av icke tillåten AI-genererad text, gärningssidan: Förvaltningsrätten konstaterar att det av utredningen framgår att det är sannolikt att studenten har använt sig av AI-genererad text som hjälpmedel för att klara uppgiften och att detta har gjort att hen rent språkligt har presterat bättre än hen skulle gjort utan hjälp. Studenten har inte varit medveten om att hen även har skrivit fakta som inte är relevanta för uppgiften. Den sammanlagda bedömningen är att studenten inte skulle ha klarat uppgiften utan att använda sig av det aktuella hjälpmedlet. Vid en försiktig uppskattning till studentens fördel bedöms att ungefär 30 procent av arbetet är genererat av AI.

Användning av icke tillåten AI-genererad text, ansvarssidan: Diskuteras inte. Sannolikt beror det på att man förutsätter att man vet vad man gör när man använder AI-genererad text (domstolen ansåg att det var utrett att så skett) och därmed har uppsåt till själva gärningen.

Försök till vilseledande : Mot bakgrund av det som framkommit i målet anser förvaltningsrätten att det är klarlagt att studentens handlande utgör ett försök till vilseledande.

Kommentar: Situationen hanteras utifrån att det handlar om användning av ett otillåtet hjälpmedel (AI). Domstolen konstaterar endast att *det är sannolikt* att studenten har använt sig av AI-genererad text som hjälpmedel trots att det av praxis följer att beviskravet ligger på att *det klart ska framgå* av utredningen. Domstolen diskuterar heller inte alls kring studentens invändningar som just går ut på att hen *inte* använt AI-hjälpmedel.

Trots att det alltså endast är sannolikt att studenten använt AI fortsätter domstolen med att pröva uppsåtet till att det varit en "otillåten" AI-användning och kommer fram till att det handlar om försök till vilseledande.

5.2 Ansvar för andras prestationer

En särskild fråga i disciplinsammanhang är när fler än en person är aktuell i ärendet.

Det handlar framför allt om när flera studenter examineras på en uppgift som enligt examensinstruktionen ska utföras tillsammans.

Frågan är vilket ansvar övriga gruppmedlemmar ska anses ha för att en gruppmedlem försökt vilseleda. I praxis har gränsen dragits vid likgiltighetsuppsåt. Om man har någon form av insikt kring att ens medstudenter försöker vilseleda, till exempel genom att plagiera annans text, måste man helt enkelt reagera. Förhåller man sig som medstudent likgiltig föreligger likgiltighetsuppsåt. Om anvisningarna anger att det är fråga om en uppgift som ska utföras gemensamt tycks utgångspunkten vara att var och en i en grupp ansvarar för det som lämnas in gemensamt.³⁴³ Frågan är hur man ska förhålla sig i fall där studenterna tydligt har delat upp skrivandet mellan sig och själva anser sig ansvara endast för "sin del".³⁴⁴

Kammarrätten i Stockholm 2011-11-21 (mål nr 6151-10):

Plagiat vid skriftlig rapport tillsammans med andra studenter.

Tre studenter genomförde ett projekt i grupp och skrev en rapport. Stora delar av rapporten innehöll kopierad text. Text, inklusive fotnoter, hade kopierats

343 Kammarrätten i Stockholm, dom 2011-11-21 i mål nr 6151-10.

344 För en diskussion kring de problematiska situationer som kan uppstå, se Holmqvist (2020), s.291.

över. Stora delar av den presenterade rapporten i övrigt saknade korrekta källhänvisningar. Frågan rörde svaret för varandras prestationer.

Kopiera text, gärningssidan: Det fanns inga tveksamheter kring att det som påstods ha skett också hade skett. Försöket att vilseleda bestod huvudsakligen av att det handlade om kopierad text, inklusive fotnoter, samt att stora delar av den presenterade rapporten i övrigt saknade korrekta källhänvisningar.

Kopiera text, ansvarssidan och det gemensamma ansvaret: Kammarrätten fann, med hänvisning till den projektbeskrivning som studenterna fått, att ansvaret för innehållet i såväl den muntliga redovisningen som den skriftliga rapporten delas gemensamt av deltagarna i projektarbetet.

Frågan om hur varje student förfarit när hen skrev sina separata delar var därför av underordnad betydelse i sammanhanget.

Huvudfrågan i ärendet var, enligt kammarrätten, om en av medförfattarna till den aktuella rapporten var ansvarig för vilseledande i högskoleförordningens mening, trots att det inte var denne som skrivit de ifrågasatta delarna.³⁴⁵

Kammarrätten konstaterade att det sätt på vilket texten inklusive fotnoter kopierats över till den aktuella rapporten å ena sidan gjorde att texten (och källförteckningen) i den aktuella rapporten gav intryck av att vara i sin ordning. Å andra sidan, konstaterade kammarrätten, framgick det av utredningen i disciplinärendet att ämnet för rapporten var nytt för studenterna och att det var ett av skälen till att de fann det svårt att skriva med egna ord.³⁴⁶

Kammarrätten noterar att:

- 1) ämnet var nytt och obekant för alla inblandade,
- 2) grupparbetet enligt studenten genomfördes på mindre än en vecka och
- 3) den av studenterna som inte skrivit den ifrågasatta delen, hade gedigen studieerfarenhet och var vid tidpunkten forskarstuderande.

Därför, menade Kammarrätten, borde det, med hänsyn till rapportens omfattning och att stora delar bestod av ett mycket bearbetat, initierat innehåll, inte ha framstått som sannolikt för den forskarstuderande studenten att rapporten, i de delar som författats av dennes medstudenter, verkligen författats av studenterna själva.

³⁴⁵ Ibid.

³⁴⁶ Ibid.

Mot den bakgrunden, menade kammarrätten, borde den forskarstuderande studenten ha ifrågasatt både hur texten tillkommit och om den refererats på rätt sätt. Denna slutsats förstärks av det faktum att studenten själv i ett avsnitt själv använt sig av metoden att kopiera text men med angivande av källa.

Av utredningen i målet framgår vidare att de två andra författarna, innan grupparbetet, var helt obekanta för studenten och att de kom från ett annat lärosäte. Under sådana omständigheter måste, enligt kammarrättens mening, kraven på det individuella ansvarstagandet vid gemensamt utförda projekt ställas ännu högre.

Kammarrätten fann att studenten mot bakgrund av det anförda måste anses ha varit medveten om att den i målet aktuella rapporten utformats på ett otillåtet sätt.

Försök till vilseledande: Kammarrätten rör sig från att studenten *borde ha* haft olika insikter (något som är typiskt för oaktsamhet) till att konstatera att studenten *måste anses ha varit medveten* om att texten utformats på ett otillåtet sätt. Konstaterandet av medvetenhet innebär att kammarrätten tar ställning till den *insikt* som fordras för likgiltighetsuppsåt.

Tillsammans med de tidigare formuleringarna kring "borde" och att studenten "måste anses" är det emellertid inte helt tydligt vad kammarrätten menar. Nästa led i likgiltighetsuppsåtet, själva likgiltigheten till vilseledda examinator, diskuteras inte alls. Möjligen ansåg kammarrätten att det var uppenbart eftersom uppsatsen faktiskt lämnades in, trots de insikter som den forskarstuderande studenten enligt kammarrätten måste ha anses ha haft.

Slutsatsen blir dock att *studenter som lämnar in en rapport i grupp har ett gemensamt ansvar*. Avgörande för kammarrättens bedömning, att insikt ansågs föreligga var rapportens bearbetade och initierade innehåll samtidigt som ämnet var nytt för samtliga, rapporten skrevs på mindre än en vecka, och aktuell student hade gedigen studieerfarenhet.

Rättsfallet visar hur svårt det är att avgöra var gränsen mellan likgiltighetsuppsåt och oaktsamhet faktiskt går. Det är inte svårt att instämma i att studenten *borde ha* förstått men det räcker inte; om man *borde* förstått något är man kvar på oaktsamhetssidan. Möjligen är det så att det faktum att studenten själv

använt en metod som är högst tveksam gör att gränsen passeras och att det är fråga om likgiltighetsuppsåt. Det fanns en insikt om att metoden, att kopiera text, användes i rapporten (i vart fall av studenten själv).

5.3 Försöket

Frågan är när ett försök till vilseledande påbörjas. Räcker det att de otillåtna hjälpmedlen finns tillgängliga eller måste studenten ha gjort en ansats att använda dem? Är det inte längre ett försök om examinator godkänner studenten och försöket alltså lyckas innan det upptäcks? Och om studenten försöker vilseleda på ett helt meningslöst sätt; är det verkligen ett försök?

5.3.1 När påbörjas försöket?

Om en student har otillåtna hjälpmedel tillgängliga vid examinationen men inte hinner börja använda dem pågår sannolikt vilseledandet om det är utrett att studenten haft uppsåt att ta med hjälpmedlen samt uppsåt att använda dem i syfte att vilseleda.

En förutsättning måste vara att ett hjälpmedel är så placerat att det är åtkomligt och möjligt att använda. Är denna förutsättning uppfylld, anses ett försök till vilseledande föreligga.³⁴⁷ Ståndpunkten har godtagits av Regeringsrätten i RÅ 1996 ref. 15. Om det klart framgår av utredningen att studenten har haft uppsåt att ta med sig materialet eller hjälpmedlet för att använda det är försökspunkten uppnådd även om hen inte börjat använda det.

Inför en examination kan emellertid ett försök inte anses föreligga enbart om något har gjorts innan provtillfället formellt har inletts. Att preparera litteratur med otillåten text eller att skriva fuskklappar i syfte att använda dem vid en skrivning men sedan inte gå på skrivningen eller underlåta att ta med den preparerade texten är således inte ett försök att vilseleda. Den preparerade litteraturen måste vara med vid examinationen. Detsamma gäller när två personer inför examination kommer överens att hjälpa varandra på otillåtet sätt men sedan inte gör det.³⁴⁸ Sådant är att hänföra till förberedelse och inte försök.

5.3.2 Fullbordat vilseledande

I högskoleförordningen finns ingen bestämmelse som riktar in sig på fullbordat vilseledande. Förordningen omfattar endast *försök att vilseleda*. Det ska,

³⁴⁷ Se Jareborg (2002), s. 7.

³⁴⁸ Ibid.

enligt Jareborg, läsas som att redan försök ska omfattas och därmed utesluter det inte disciplinär åtgärd för det fullbordade vilseledandet. Enligt Jareborg kan formuleringen delvis förklaras med att fusk vanligen upptäcks i anslutning till ett provtillfälle, innan vilseledandet har fullbordats.³⁴⁹ Inställningen är en naturlig följd av synen att en disciplinär åtgärd rimligtvis måste knytas till *studentens klandervärda beteende*.³⁵⁰ Beteendet är ju minst lika klandervärt om studenten lyckas vilseleda som om hen bara försökt. Frågan är också om ett försök som slutar i disciplinnämnden någonsin kan bli mer än ett halvlyckat försök. I och med att beteendet upptäckts och anmälts så är det svårt att påstå att vilseledandet lyckats, det handlar mer om hur länge det dröjde innan det upptäcktes och förvandlades till ett försök. I sammanhanget bör påminnas om den tvååriga preskriptionstiden, se ovan avsnitt 3.6.2.

...en disciplinär åtgärd rimligtvis måste knytas till studentens klandervärda beteende. Beteendet är ju minst lika klandervärt om studenten lyckas vilseleda som om hen bara försökt. Frågan är också om ett försök som slutar i disciplinnämnden någonsin kan bli mer än ett halvlyckat försök.

Kammarrätten i Sundsvall, dom av den 8 juli 2009 i mål nr 3723-08:

otillåtet material vid salstentamen, bok och lösa blad

Vid tentamenstillfället hade studenten tagit upp en bok och några lösa blad och lagt dessa på skrivbordet. Varken bok eller lösa blad var tillåtna (rättsfallet i sin helhet redovisas, under avsnitt 5.1.1). Studenten anförde att hen inte ens tänkt på det otillåtna materialet, än mindre använt det som hjälpmedel vid tentamen.

I och med att studenten tagit upp materialet och lagt det på bordet kunde det enligt kammarrättens uppfattning inte finnas någon annan rimlig förklaring än att studenten också har haft för avsikt att eventuellt använda materialet vid tentamen. Kammarrätten gjorde mot den bakgrunden bedömningen att studenten har haft uppsåt i handlingen att ha med sig materialet samt uppsåt att vid behov använda det.

349 Jareborg (2002), s. 5.

350 I sammanhanget kan nämnas att av det webinarium kring bedömning av disciplinära åtgärder vid disciplinärenden som Arbetsgruppen för disciplinärenden höll den 23 maj 2022 framgick det tydligt att det råder en samsyn kring detta; intresset av att ingripa med disciplinär åtgärd bör rimligen knytas till *studentens klandervärda beteende* i olika avseenden.

Kammarrätten i Jönköping, dom av den 1 juli 2022 i mål nr 1849-22;

otillåtna anteckningar i tillåtet häfte

Studenten deltog i en tentamen vid vilken det var tillåtet att medföra ett visst häfte som hjälpmedel. Studenten visste att det inte var tillåtet att anteckna i häftet men hade gjort anteckningar i det när hen studerade inför tentamen och hade glömt bort dem när tentamen väl ägde rum. Anteckningarna upptäcktes när tentamensvärdena gick runt och kontrollerade hjälpmedel direkt efter att tentamen lämnats ut. Tentamensvärden framhöll att studenten endast haft tillgång till häftet med anteckningarna under de första fem till tio minuterna av tentamen och att han aldrig såg studenten bläddra i häftet.

Kammarrätten instämde i förvaltningsrättens bedömning, därför är det förvaltningsrättens bedömning som redovisas.

Medförandet av otillåtet hjälpmedel, gärningssidan: Det fanns otillåtna anteckningar i ett tillåtet häfte. Häftet var med på tentan, så också anteckningarna. Detta var ostridigt.

Medförandet av otillåtet hjälpmedel, ansvarssidan: Förvaltningsrätten fann att det får anses ha stått tillräckligt klart för berörd student att det inte var tillåtet att göra sådana anteckningar. Det får därmed anses klart framgå att studenten till examinationstillfället medfört ett otillåtet hjälpmedel. Kammarrätten instämde i detta.

Här menar jag att domstolen hoppade över första ledet i prövningen, nämligen huruvida studenten alls haft uppsåt att ha med sig anteckningarna, jämför med Regeringsrättens ställningstagande i RÅ 1996 ref 15. Det kan ha varit så att det förelåg likgiltighetsuppsåt till att anteckningarna fanns med, men det prövades som sagt inte. Istället går domstolen direkt på att studenten kände till att hjälpmedlet var otillåtet, något som studenten själv uppgett sig göra.

Vilseledandet: Av domskälen framgår inga överväganden kring huruvida uppsåt till vilseledandet kunde anses föreligga. Sannolikt beror det på att eftersom domstolen ansåg att studenten i vart fall hade likgiltighetsuppsåt till det otillåtna hjälpmedlet så förelåg, implicit, samma likgiltighetsuppsåt till vilseledandet.

Hade försöket påbörjats? Frågan diskuteras inte. Förvaltningsrätten berör dock att de otillåtna anteckningarna upptäcktes av tentamensvärden redan efter några minuter i samband med bestämmandet av åtgärd och om det skulle

vara skäl för att meddela en varning istället för avstängning eller att besluta om en kortare avstängningstid. Förvaltningsrätten drar emellertid slutsatsen att det faktum att tentamensvärden redan efter några minuter upptäckte de otillåtna anteckningarna inte utgör skäl att mildra den bestämda disciplinpföljden eftersom det framstår som mera av en tillfällighet att anteckningarna upptäcktes.

5.3.3 Otjänliga försök

Om intresset av att ingripa med disciplinära åtgärder knyts till *studentens klandervärda beteende* och inte till de ofta slumpmässiga effekterna därav behöver man inte fundera över huruvida det fanns risk att studenten skulle lyckas med vilseledandet eller inte. Eftersom det är själva försöket som ska föranleda disciplinär åtgärd bör även otjänliga försök till vilseledande, t.ex. att man skrivit fel på fusklappen, leda till disciplinär åtgärd.³⁵¹ Det är själva försöket att vilseleda som ska föranleda disciplinär åtgärd oberoende av hur bra försök det är. Ett dåligt försök till vilseledande är fortfarande ett försök till vilseledande. Det gäller även om studenten skrivit fel på lappen, skrivit av fel bok eller samarbetat med en för dålig medstudent. Bedömningen bör ändå utgå från studentens försök att vilseleda. Givetvis finns en nedre gräns för hur dåligt försöket kan vara och sannolikt finns en gräns för när ett riktigt dåligt försök (till exempel att genom trolldom försöka få examinator att godkänna tentamen) ens kan uppfattas som ett försök.

RÅ 1996 ref 15: oavsiktligt medhanda papper som inte är till någon större hjälp

En studerande anmäldes för att ha medfört ett otillåtet hjälpmedel vid skriftlig tentamen i form av en sammanfattande översikt av två för ämnet betydelsefulla rättsfall (rättsfallet redovisas mer utförligt ovan, avsnitt 5.1.1).

Studenten framhöll att sammanfattningen som fusklapp betraktad saknade allt värde då innehållet i allt väsentligt stod att läsa i rättsfallssamlingen och att samma effekt hade kunnat uppnås genom att markera med överstrykningspennor i olika färger.

Invändningen vann ingen framgång vad gäller just påståendet om att lapparna var otjänliga (men väl i den senare prövningen av uppsåtet att ha med sig lapparna).

351 Jareborg (2002), s. 5.

5.3.4 (Otjänliga) försök och sambandet med vad som examineras

Det framhålls av Jareborg att det som görs i syfte att vilseleda måste ha ett nödvändigt samband med *vad som examineras*. Det relevanta vilseledandet måste vara förknippat med dess syfte; att påverka bedömningen av ifrågavarande studieprestation.

Frågan är när sambandet blir så svagt att det inte längre är fråga om ett försök att vilseleda. Var går i så fall gränsen mot otjänliga försök (som ju enligt ovanstående ska räknas som försök)? Jareborg exemplifierar med en student som under en skrivning, där inga hjälpmedel är tillåtna, ändå tar hjälp av en ordbok. Om inte svarens språkliga utformning tillmätts betydelse vid bedömningen kan studenten, enligt Jareborg, inte sägas ha försökt vilseleda examinatoren genom användning av ordbok.³⁵²

I ljuset av teknikutvecklingen väcker ordboksexemplet emellertid frågor om hur man ska se på ordbehandlingsprogram som innefattar textförutsägelser (Word) eller AI-tjänster som ChatGPT. Som exempel på gränsdragningsproblematiken kan ett beslut från disciplinnämnden i Göteborg nämnas. En student använde ChatGPT för att rätta grammatiken i sina texter. Studenten upptäckte dock inte att verktyget lagt till extra stycken och citat. Disciplinnämnden ansåg att det handlade om vilseledande vid examination eftersom studenten inte bearbetat texten tillräckligt för att den skulle kunna anses vara ett självständigt intellektuellt arbete. Två ledamöter var skiljaktiga och menade att studenten agerat slarvigt men saknat avsikt att vilseleda.³⁵³

Det finns alltså ett nödvändigt samband med examinationsuppgiften; när ett arbete ska examineras som ett resultat av studentens självständiga intellektuella arbete så ska det vara just självständigt. Frågor infinner sig som en följd av fallet; ska det vara möjligt att bearbeta en text som ChatGPT skapat så att den blir självständig eller måste man ha skapat den själv i grunden?

352 Jareborg (a.a., s. 8.) Exemplet innebär dock en svår gränsdragningsfråga mot de otjänliga fallen då det skulle kunna röra sig om studenten som felaktigt trodde att språket skulle examineras och därför har med sig ordboken i syfte att vilseleda; jämför den dåliga fuskappen som studenten trodde skulle vara till hjälp, men som inte är det.

353 Disciplinnämndens beslut i sammandrag så som det framgår av dom från förvaltningsrätten i Göteborg, 2024-01-03 i mål nr 14567-23. Förvaltningsrätten ansåg att det klart framgick att studenten använt ett AI-verktyg på sådant sätt och i sådan omfattning att de inlämnade kursuppgifterna inte kunde sägas vara ett utfall av hans egna självständiga och intellektuella arbete och avslag därför studentens överklagande.

Om tentamensuppgiften innefattar att man själv ska ta fram citat ur litteraturen, är det då ok att söka fram citat på internet, med eller utan hjälp av generativ AI (se rättsfallet från Kammarrätten i Göteborg, nedan³⁵⁴)?

Det är också möjligt att tänka sig att faktiskt försöka dra en gräns mellan otjänliga försök som faktiskt är försök att vilseleda och otjänliga hjälpmedel när studenten saknar uppsåt att vilseleda. En sådan gränsdragning kan låta sig göras om man ser till vad som examineras. Som exempel kan nämnas tillåtna texter som skrivits ut på baksidan av papper med instruktioner för ett sommarjobb (för tentamen *helt* ovidkommande texter men som ändå inte är tillåtna). Det avgörande blir i sådana fall inte om hjälpmedlet faktiskt var till nytta i den specifika prövningen, för just de frågor som fanns på aktuell tenta, utan om den sannolikt kunnat vara till nytta om examinationen skulle ha utformats på ett annat sätt inom ramen för prövningen av aktuell studieprestation.³⁵⁵

Betydelsen av examinationens utformning diskuteras vidare i avsnitt 5.5, nedan.

Kammarrätten i Göteborg, dom av den 14 juli 2023 i mål nr 4285-23; användning av ChatGPT

Rättsfallet redovisas mer utförligt ovan, avsnitt 5.1.8. Rättsfallet visar tydligt vikten av att beakta sambandet med vad som examineras.

Studenten påstods i disciplinnämnden ha försökt vilseleda ifråga om att hen själv skulle ha hittat vissa citat och satt dessa i sina sammanhang. Vilseledandet handlade alltså, enligt disciplinnämndens beslut, om att studenten försökt vilseleda ifråga om att själv ha läst, eller i alla fall bläddrat i, viss litteratur (av examinationsuppgiften framgår att litteraturen var central) och genom eget läsande ha hittat vissa textavsnitt som hen sedan skulle sätta i sina sammanhang. Detta överlät studenten till ett AI-verktyg.

Genom sin analys av de AI-fabricerade citaten påstod sig studenten ha utgått från viss litteratur trots att hen inte har gjort det. Studenten medger ju till och med att det var avsikten; att få fram citat utan att behöva utföra uppgiften. Att här välja ChatGPT framför Google kan kanske snarast karaktäriseras som ett dåligt (otjänligt?) försök, men likväl ett försök. Kammarrätten kom till motsatt slutsats.

354 Se Kammarrätten i Göteborg, dom av den 14 juli 2023 i mål nr 4285-23.

355 Holmqvist (2020), s. 283.

5.4 Sammanfattande slutsatser rörande beviskrav och uppsåt vid vilseledande

5.4.1 *Det generella beviskravet*

Beviskravet för relevanta omständigheter (vad som faktiskt har skett) är att det *klart ska framgå av utredningen*. Om en students förklaring inte framstår som orimlig måste omständigheten gentemot studentens uppgifter vara klarlagd. Alltså måste relevanta omständigheter, när ord står mot ord, *klart framgå av utredningen*.

5.4.2 *Själva händelsen, agerandet*

Man kan försöka vilseleda *med otillåtna hjälpmedel* eller *på annat sätt*. Det som behöver utredas till den grad att "utredningen klart visar" är i sammanfattning följande.

- A. Första steget är *Har det hänt?* Det gäller själva händelsen. Studenten har skrivit en text som har stora textlikheter med annat arbete, studenten har haft med sig lappar till salstentan, studenten har haft med sig en mobiltelefon till tentan, studenten har lämnat in en den misstänkta texten etc etc.

Fall som ger upphov till diskussion rör ofta när att en text gett utslag i ouriginal och det inte omedelbart går att se vad träffen beror på. Notera här att bedömningen inte kan reduceras till att man sätter "trösklar" vid ett visst procentuellt utslag i ouriginal. Utslaget i ouriginal är att se som en varningsflagga om att något kan vara fel. Varningsflaggan betyder dock inte med nödvändighet att det är något fel. Det är lika möjligt med ett mycket högt utslag i ouriginal utan att någon form av försök att vilseleda är för handen, som att ett försök till vilseledande föreligger utan att ouriginal ger utslag alls. Det måste alltså utredas vad som sannolikt har hänt.

- B. Andra steget är om studenten hade *uppsåt till det som hände*. Det innebär att när det har klarlagts att ett otillåtet hjälpmedel faktiskt har medförts eller använts men studenten invänder att det kom med av misstag (glömde lappen i boken, missade att telefonen låg i fickan etc), måste man först undersöka om studenten hade uppsåt till själva handlingen, dvs minst likgiltighetsuppsåt till att ha med hjälpmedlet eller använda hjälpmedlet eller att skriva av texten eller memorera den och skriva ned.

Här kan det invändas att studenten glömt lappar i en bok eller att studenten glömde att mobilen låg i fickan.

Det som provas här, är huruvida studentens förklaring till varför det av studenten påstådda misstaget, att ens ha med sig hjälpmedlen eller vad som nu skett, framstår som osannolik eller inte. Om den inte framstår som osannolik givet vad som i övrigt framgår av utredningen, så bör förklaringen godtas.

Exempel på praxis där just den frågan har bedömts är där studentens förklaring till hur papper hamnat i en bok inte framstod som osannolik. Det var alltså inte klarlagt att studenten *haft uppsåt att ha med sig pappren*.³⁵⁶ Jämför motsatt utgång när en student, vid salstentamen lagt en bok och några lösa blad framför sig på bordet.³⁵⁷ Att inte känna efter och kontrollera huruvida man faktiskt har en mobiltelefon i fickan när skrivningsvakten påminner om att mobiler är otillåtna och ska placeras på anvisad plats talar *inte* för att mobilen är med av misstag.³⁵⁸

Har studenten inte haft uppsåt att faktiskt utföra själva handlingen (t.ex. ha med sig hjälpmedlet) behöver man inte gå vidare och pröva de övriga stegen, i sådana fall är det klart redan här att det saknats uppsåt att vilseleda.³⁵⁹

5.4.3 Otillåtet

- C. Om det är fråga om ett otillåtet hjälpmedel, måste det också avgöras om studenten hade uppsåt till att hjälpmedlet var "otillåtet".

Även om det är klart utrett att studenten hade med sig anteckningar eller en miniräknare edyl. måste frågan ställas om studenten förhåll sig åtminstone likgiltig till att hjälpmedlet var otillåtet. Det måste då klarläggas att studenten åtminstone haft *insikt om reglernas existens men förhållit sig likgiltig till dessa samt till risken att därmed göra sig skyldig till vilseledande*.

Det som provas här, är huruvida studentens förklaring till varför det av studenten påstådda misstaget, att ens ha med sig hjälpmedlen eller vad som nu skett, framstår som osannolik eller inte. Om den inte framstår som osannolik givet vad som i övrigt framgår av utredningen, så bör förklaringen godtas.

356 RÅ 1996 ref. 15.

357 Kammarrätten i Sundsvall, dom 2009-07-08 i mål nr 3723-08.

358 Kammarrätten i Göteborg, dom av den 29 september 2022 i mål 3977-22; otillåten mobiltelefon i fickan.

359 Se dock Kammarrätten i Jönköping, dom 2022-07-01 i mål nr 1849-22, där invändningen att anteckningarna fanns med av misstag överhuvudtaget inte bemöttes.

De relevanta reglerna som studenten måste ha insikt om kan finnas på olika nivåer.

- Om det framgår av lärosätets regler att studenter har skyldighet att ta reda på vilka regler som gäller för den specifika examinationen så måste det klargöras att studenten känner till just denna regel. Att studenten har studerat vid lärosätet under åtminstone ett år har godtagits för att det ska anses klarlagt att studenten har insikt om allmänna regler.³⁶⁰ Det måste vara klart utrett att studenten har insikt om att det är studentens skyldighet att känna till reglerna för examinationen.
 - o Om studenten har denna insikt om lärosätets regel så har studenten en skyldighet att ta reda på regler för sin aktuella examination. Detta förutsätter att lärosätet eller examinator tydligt och klart tillgängliggjort reglerna för examinationen. Om studenten inte tar reda på tydligt och klart tillgängliggjorda regler, anses det innebära att studenten är likgiltig inför risken att bryta mot reglerna för examinationen och även likgiltig inför risken att vilseleda. Likgiltighetsuppsåt anses därmed föreligga.
- Om det inte finns någon sådan allmän regel om att student är skyldig att ta reda på vilka regler som gäller för specifik examination måste, på motsvarande sätt, insikt om varje examinations regler visas i det enskilda fallet för att det ska vara möjligt att påstå att studenten förhåller sig likgiltig inför risken att bryta mot dem.

5.4.4 Uppsåt till vilseledande

- D. Försöket att vilseleda. Detta är den centrala handlingen för att det ska föreligga förutsättningar att vidta disciplinär åtgärd. Det är därför viktigt att alltid reflektera över om uppsåt (minst likgiltighetsuppsåt) föreligger till själva *vilseledandet*.³⁶¹

När det gäller otillåtna hjälpmedel har det oftast räckt med uppsåt till själva handlingen, att ha med sig hjälpmedlet och att det finns uppsåt till att hjälp-

360 RÅ 2010 ref. 6.

361 Notera att i rättsfallet RÅ 2010 ref. 6 stannar domstolen vid att bedöma uppsåtet i förhållande till "otillåtet" och prövar aldrig uppsåtet i förhållande till "vilseleda".

medlet är *otillåtet*. Här tycks alltså en slags presumtion³⁶² ha skapats. Med presumtion menar jag här att om omständigheterna:

- att studenten har använt eller försökt använda (vid salstentamen räcker här att uppsåtligen ha haft det med sig och det finns tillgängligt) ett otillåtet hjälpmedel samt
- att studenten har haft uppsåt (dvs åtminstone likgiltighetsuppsåt) till att hjälpmedlen är *otillåtna*

föreligger, så innebär omständigheterna att det kan antas, presumeras, att studenten också har försökt vilseleda.

Att det föreligger en form av presumtion för försöket att vilseleda innebär, annorlunda uttryckt, att om det inte finns något som talar mot det så kan man anse att det är utrett att studenten har försökt vilseleda.

Det innebär också att disciplinnämnden måste fundera ett ögonblick eller två över *huruvida det finns omständigheter som talar mot presumptionen* eller inte. För om sådana omständigheter finns måste man fundera över om det finns anledning att komma till en annan slutsats om vilseledandet.

Om det misstänkta försöket att vilseleda skett på ett *annat sätt* kan man gå direkt på just försöket att vilseleda. Man behöver inte ta omvägen kring vad som är tillåtet eller otillåtet.

Det kan här hävdas att det kan vara svårt att avgöra huruvida det handlar om ett otillåtet hjälpmedel eller inte eftersom det är svårt att avgöra vad som är ett hjälpmedel. Är en medstudent som man samarbetar med ett "hjälpmedel"? Är en inhyrd spöskrivare ett "hjälpmedel"? Är ett ordbehandlingsprogram ett hjälpmedel? Är en gammal uppsats som man skriver av ett "hjälpmedel"? Jag menar att det spelar mindre roll. Det viktiga är att fokusera på försöket att vilseleda och hur det ha manifesterat sig i relation till den studieprestation som ska bedömas. Det finns inte något krav på att i anmälan ange om det skett "med otillåtet hjälpmedel" eller "på annat sätt" – det viktiga är att det är tydligt vari det påstådda vilseledandet ligger.

Av praxis kan emellertid utläsas att även om vilseledandet har skett på *annat sätt* så har domstolarna börjat leta regler och försöka uttyda dessa för att

362 Presumtion är ett begrepp med många innebörder och det finns många olika slags presumtioner. Om presumtioner av olika slag, se t.ex. Ekelöf et al. (2009) *Rättegång. Fjärde häftet* [JUNO Version: 7], s. 88 ff. samt Lindell (2021) *Civilprocessen – rättegång samt skiljeförfarande och medling* [JUNO Version: 5], s. 633 ff.,

i relation till reglerna avgöra huruvida något otillåtet har skett.³⁶³ Min tro är att det beror på ovan nämnda presumtion. Om det tillräckligt klart kan utredas att en student brutit mot en regel som hen anses ha insikt om så kan det, enligt vad som framgår av praxis, antas att studenten har försökt vilseleda om inget talar emot det. Det kan alltså vara ett sätt att försöka förenkla bedömningen av uppsåtet.

Risken med en sådan metodik är att regelsökande och regeltolkning blir mer centralt än den verkliga frågan, huruvida ett försök till vilseledande har skett när studieprestation ska bedömas. Risken är att man, i brist på regler, kan missa att ens pröva det verkliga försöket att vilseleda³⁶⁴ eller att man, med stöd av att ett regelbrott ägt rum, inte är uppmärksam på att pröva omständigheterna som talar mot vilseledandet och faller tillbaka på antagandet (presumtionen)³⁶⁵.

Oavsett om försöket att vilseleda har skett med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt måste den centrala frågan alltid vara om studenten har försökt att inge examinerator en felaktig uppfattning om den studieprestationen som bedöms, dvs om studenten har försökt vilseleda. Har beteendet, att ge sken av att ha presterat något man inte har presterat, varit ägnat att vilseleda? Har studenten haft för avsikt att dölja de verkliga förhållandena eller handlar det bara om slarv eller allmän oförmåga?

Det är här viktigt att noga skilja mellan

- en students undermåliga kunskaper eller färdigheter vilket kan leda till underkänt i när studieprestationen bedöms, och
- att en student försökt ge en felaktig uppfattning om studieprestationen (vanligen att ge sken av att prestera bättre än vad som är fallet) vilket kan leda till disciplinpåföljd.

5.4.5 Gränsen mot oaktsamhet

Om student förvisso borde ha insett, men faktiskt inte har insett att vad hen gjort skulle kunna vara ett vilseledande så hjälper det inte att hen *borde ha* förstått det. Utan att ens ha insikt om risken är det frågan om oaktsamhet och därmed är det inte ett försök att vilseleda.

363 Se t.ex. förvaltningsrätten i Uppsala, dom 2014-05-14 i mål nr 6813-13 (handledarplagiat och angivande av medförfattare som plagiat eller självplagiat) och Kammarrätten i Göteborg 2023-07-14 i mål nr 4285-23 (användning av ChatGPT).

364 Se t.ex. Kammarrätten i Göteborg dom 2023-07-14 i mål nr 4285-23.

365 Se t.ex. förvaltningsrätten i Malmö, dom 2022-01-17 i mål 14678-21; återanvändning av egen hemtentamen

5.5 Lärandeprocessen, examinationens utformning och risken för vilseledande

Andelen studenter som varit föremål för disciplinärenden har i förhållande till antalet helårsstudenter ökat kontinuerligt de senaste tio åren (med undantag för de två senaste).³⁶⁶ En förklaring till denna ökning är sannolikt att *möjligheterna till oärligt beteende* har ökat över tid. Det är enkelt att använda sig av de enorma mängder information som finns lättillgänglig online utan att redovisa det. Studenter har mer eller mindre obegränsad tillgång till färdiga uppsatser.³⁶⁷ Jag har inte någon statistik på det, men sannolikt har även mängden digitala tentor och även hemtentor ökat i pandemins efterdyningar.³⁶⁸

Flertalet studenter som hamnar i disciplinnämnden synes inte ha haft för uttalad avsikt att vilseleda (vilket inte utesluter det juridiska uppsåtet). Lena Holmqvist beskriver sina erfarenheter från disciplinnämnden i Uppsala och de stämmer väl överens med mina från Högskolan Väst. De flesta studenter har försökt lösa ett akut problem; tiden har inte räckt så man har lånat några texter, från nätet eller andra studenter. Tanken var att skriva om texterna med egna ord, men man hann inte, än mindre tänkte man på att nota. Att problemet blir akut kan handla om ekonomi; studiemedlen är i riskzonen om man inte godkänns. Det akuta problemet kan också ligga i att man måste bli godkänd för att få tillräckligt mycket poäng för att klara olika former av förkunskapskrav eller att man måste bli klar och få ut examen eftersom man redan fått jobb som dock villkorat anställningen av examensbevis. Det kan också handla om oförmåga att förstå och lära sig; kanske till och med på en nivå som gör att studenten inte förstår vad hen måste kunna själv och inte bara ladda ned från en hemsida eller ett moln med gemensamma anteckningar.³⁶⁹ Var går gränsen mellan "inspiration" och plagiat?³⁷⁰ När möjligheterna att hitta bra texter att "inspireras av",

366 Kyrk et al. (2024), s. 6.

367 Marsden (2015) Breaches of Academic Integrity: Introduction i Bretag (red), *Handbook of Academic Integrity*, 183-186, s. 185.

368 Av UKÄ:s rapport 2021:5 kring omställningen till distansundervisning som följd av coronapandemin framgår att digital examination har visat sig innebära flera rättssäkerhetsutmaningar, bland annat att det är svårt att avgöra om det verkligen är studenten själv som genomför tentamen eller om någon annan gör det i deras ställe och huruvida studenter använder otillåtna hjälpmedel eller om de samarbetar med varandra. Även från studenternas håll har det framförts klagomål om att det har blivit enklare att fuska vid tentamina. Se Tegler Jerselius (2021), s. 28.

369 Vad gäller frågan om vad "anteckningar" är ges en god bild av olika tolkningsmöjligheter i Holmqvist (2020), s. 288.

370 Se Holmqvist (2020), s. 284.

göra en allmän sökning eller ställa en snabbfråga till ChatGPT bara ligger ett par klick bort, och man av någon anledning har panik, då är tröskeln till att göra det antagligen ganska låg.

Det handlar också om själva lärandeprocessen där lärandeformer och examinationsformer ibland går ihop på ett sådant sätt att det inte alltid är tydligt var man befinner sig.³⁷¹ Härtill kommer alla gråzoner kring tillåtet önskvärt samarbete och otillåtet samarbete med studiekamrater.³⁷²

Enligt Blau et al. har den pedagogiska forskning som ägnar sig åt akademisk integritet förändrats på senare tid, så att man inte längre endast ser till studenternas beteende och egenskaper utan också fokuserar på lärarrollen, lärstilar och akademisk praxis.³⁷³ Ett exempel på hur man förhåller sig till detta är *University of Sydney* som från och med vårterminen 2025 kommer att införa en tvåspårig modell för bedömningar. Det ena spåret består av s.k. *säkra, personliga bedömningar* som säkerställer att studenterna kan uppvisa de grundläggande kunskaper, färdigheter och förmågor som specificeras i kursens lärandemål, utan extern hjälp. Det andra spåret består av s.k. *öppna bedömningar* som utformas för att integrera olika verktyg och möjliggöra användning av generativ AI mm.³⁷⁴ Att reglera användningen av generativ AI är i sammanhanget en svårframkomlig väg eftersom AI är djupt integrerat i många av de digitala tjänster och program vi använder dagligen. Funktioner som textförutsägelser, grammatikförslag och automatiska sammanfattningar i Microsoft Word, Google Docs och andra kontorsverktyg drivs ofta av AI, sökmotorer som Google Search, Microsoft Bing och You.com använder AI för att optimera resultat och ibland ge direktgenererade svar.³⁷⁵

Utmaningen (och kanske lösningen) är således att utforma examinationsformer som inte inbjuder till någon form av icke önskvärt beteende och som gör

371 Nilsson (2015), s. 614, visar t.ex. på gränsdragningsproblem mellan studentdiskussion som främjar lärande, respektive studentdiskussion som kan utgöra ett sådant otillåtet samarbete som innebär ett vilseledande när studieprestation ska bedömas.

372 Marsden (2015), s. 185.

373 Blau et al. (2021).

374 Se [University of Sydney Leads the Way with AI-Integrated Assessments Policy - EDUtech talks](#). Exemplet från Sydney togs upp under Jörg Pareigis presentation under SUHF:s webinarium i AI och disciplinärenden den 17 december 2024, se [Examination och möjligheter kopplade till AI – Hi, I'm Jörg.](#), senast besökt den 21 december 2024.

375 Eftersom min förståelse för generativ AI är högst begränsad, ställde jag frågan till ChatGPT: "Finns det risk att träffa på AI utan att veta om det?" och vad som framgår här bygger på svaret från ChatGPT. Medveten om ChatGPT:s förmåga att fabulera vill jag flagga för att jag är helt oförmögen att bedöma rimligheten i svaret.

tröskeln så pass hög att det fordras ett aktivt val, ”nu väljer jag att försöka lura examinator att tro att jag är duktigare än jag är”, för att stiga över den.³⁷⁶

5.6 Val av disciplinär åtgärd vid vilseledande

Avstängning vid vilseledande

SUHF:s arbetsgrupp för disciplinärenden har kartlagt avstängningstiden på lärosätena³⁷⁷ och en klar majoritet av lärosätena har en uttalad ”standardtid” vid beslut om avstängning, även om denna varierar mellan fyra veckor och två månader. Mot bakgrund av det ansåg gruppen att en rekommendation om standardtid är nödvändigt för att på sikt ge bättre förutsättningar för en harmonisering av lärosätenas hantering av disciplinärenden om vilseledande.

Arbetsgruppen har förordat att lärosäten använder *sex veckor som standardtid* vid avstängning av student i samband med försök till vilseledande vid examination.³⁷⁸

När det gäller avdrag för förmildrande och tillägg för försvårande omständigheter har inga rekommendationer beslutats.

376 Se även Östlund (2022).

377 35 svenska lärosäten fick frågor om bedömning av disciplinär åtgärd, den 26 april 2023 hade 26 lärosäten svarat.

378 Se SUHF:s Rekommendation om gemensam utgångspunkt för avstängningstid vid vilseledande i samband med examination, REK 2024:5, finns att hämta på [Rekommendationer - SUHF](#).

6

6. Att störa eller hindra

6.1 Gärningen: att störa eller hindra inom ramen för verksamheten

Punkterna 2 och 3 innebär att disciplinära åtgärder får vidtas när en student *stör eller hindrar* undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan eller när student stör verksamheten vid högskolans bibliotek eller annan särskild inrättning inom högskolan.

6.1.1 Effekten måste vara att verksamheten hindras eller störs

Det centrala i bestämmelsen är att en *students agerande* är av sådan art att det *får en effekt för verksamheten*. Oavsett vad själva handlingen består i, så måste den ha som effekt att den *stör eller hindrar verksamheten* inom ramen för utbildningen vid högskolan, högskolans bibliotek eller annan särskild inrättning inom högskolan. För att det ska vara aktuellt med disciplinär åtgärd måste alltså en *störning* ha skett (eller verksamheten ha hindrats) och det är mycket viktigt att det anges på vilket sätt studentens ageranden har inneburit en störning.³⁷⁹

379 Se t.ex. Kammarrätten i Stockholm, dom 2005-04-12 i mål 1247-05: Anmälan gällde att en student hade skrivit meddelanden på kurswebben, dvs ett forum där studenter och lärare med behörighet kunde göra inlägg gällande undervisningen. Inläggen kunde läsas av behöriga användare. Det framkom inte några uppgifter som talade för att studenten genom sina inlägg påverkade denna funktion. *Det har inte närmare angetts på vilket sätt skolans verksamhet skulle ha störts genom meddelandenas innehåll* [min kursivering]. Studenten ansågs därför inte ha stört eller hindrat verksamheten på något av de sätt som krävs för att han skall kunna komma i fråga för disciplinär åtgärd enligt högskoleförordningen till följd av sitt förfarande.

6.1.2 Verksamheten avgränsas inte geografiskt

Utbildningen vid en högskola bedrivs idag såväl fysiskt, på själva lärosätet, som på distans. Förordningens bestämmelser är avsedda att gälla alla former av s.k. studiespecifik verksamhet. De omfattar även t.ex. praktiska moment

” Utbildningen vid en högskola bedrivs idag såväl fysiskt, på själva lärosätet, som på distans. Förordningens bestämmelser är avsedda att gälla alla former av s.k. studiespecifik verksamhet. De omfattar även t.ex. praktiska moment som är förlagda till skolor, sjukhuskliniker, verkstäder, forskningsstationer, myndigheter, naturen osv....

som är förlagda till skolor, sjukhuskliniker, verkstäder, forskningsstationer, myndigheter, naturen osv. Till verksamheten inom ramen för utbildningen hör även forskning, klinisk verksamhet och administrativa funktioner.³⁸⁰

Begreppet studiespecifik verksamhet omfattar givetvis också olika former av digital kommunikativ verksamhet som e-post, lärplattformar eller andra forum som högskolan på något sätt ligger bakom.³⁸¹ Frågan

om huruvida störandet sker inom verksamheten hänger till viss del samman med frågan om högskoleförordningens tillämpningsområde, det vill säga när någon är att betrakta som student,³⁸² se avsnitt 3.2.

En annan fråga är var gränsen går mellan studiespecifik verksamhet och privata mellanhavanden eftersom privata mellanhavanden faller utanför förordningen.³⁸³ Rimligen sammanfaller den frågan i stor utsträckning med frågan om huruvida agerandet haft som effekt att *det stör eller hindrar verksamheten*.

I samband med att de olika typerna av störning hanteras, redovisas några rättsfall från Kammarrätterna i syfte att exemplifiera aktivitet som innebär ett relevant störande av verksamheten. Notera att stor vikt läggs vid effekten, huruvida studentens agerande inneburit en störning. I en del fall prövas inte huruvida aktuell handling har inneburit en störning helt enkelt på grund av att universitetet inte ens har påstått en störning. I vissa allvarliga fall har handlingen förutsatts innebära en störning. Redogörelsen är uppspaltad utifrån handling, effekt och bedömning.

380 Jareborg (2002), s. 14.

381 Se t.ex. Kammarrätten i Stockholm, 2005-04-12, mål 1247-05.

382 Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20.

383 Jareborg (2002), s. 14.

6.1.3 Störa genom att bryta mot regler

Kammarrätten i Göteborg, dom av den 2 december 2022 i mål 5079-22

Handling/agerande: Student har agerat i strid med vad som är tillåtet.

Effekt: Finns ingen beskriven.

Domstolens bedömning: Förutsättningarna för att besluta om en disciplinär åtgärd uppfylls inte enbart genom det faktum att en student agerat i strid med vad som är tillåtet. Det räcker alltså inte att en student överträder en ordningsregel. Det krävs att agerandet har stört eller hindrat undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan. Effekten av att studenten bryter mot regler måste vara att verksamheten störs eller hindras. Om det inte framgår av universitetets utredning på vilket sätt en students agerande har stört verksamhet inom ramen för utbildningen, saknas förutsättningar att besluta om en disciplinär åtgärd.

6.1.4 Störa genom digital aktivitet (skicka e-post, skriva på kursforum, skicka sms edyl)

Kammarrätten i Stockholm, dom av den 12 april 2005 i mål 1247-05

Handling/agerande: En student har på kurswebben publicerat ett stort antal inlägg. Från att ha kritiserat tentamen och bedömningen av den, har inläggen övergått till att angripa och trakassera en lärare genom att djupt kränka och förolämpa denne på en rad olika sätt. Genom att studenten använt kurswebben har inläggen spridits till en större krets.

Effekt: Det har inte närmare angivits på vilket sätt skolans verksamhet skulle ha störts genom meddelandenas innehåll.

Domstolens bedömning: Det har inte framgått att innehållet i studentens meningsyttringar - låt vara att dessa till form och innehåll kan anses i sitt sammanhang omdömeslösa och kränkande - har påverkat undervisningen eller någon annan verksamhet vid högskolan eller någon annans deltagande i denna verksamhet.

Disciplinnämndens beslut om disciplinär åtgärd upphävdes.

Handling/agerande: En manlig doktorand störde under lång tid en kvinnlig doktorand, bland annat genom att via e-post och sms antyda att hon haft förhållanden med den manlige doktorandens handledare och en doktorand-kollega samt genom att vid upprepade tillfällen - trots uppmaningar från avdelningschefen att upphöra härmed - föra diskussioner med henne angående hans önskemål att dela rum med henne.

Effekt: Den kvinnliga doktoranden ville periodvis inte gå till institutionen. Det projekt som den manlige doktoranden haft tillsammans med henne fick delas upp, så att de arbetade separat i olika byggnader.

Domstolens bedömning: Mot bakgrund av det sätt på vilket den manlige doktoranden agerat, genom att bl.a. skapa ett e-postkonto i den kvinnliga doktorandens pojkväns namn för att därefter skicka ett e-postmeddelande till en doktorandkollega och antyda att denne hade ett förhållande med den störda doktoranden, det faktum att störningarna pågått under en lång tid och vad som framkommit om de konsekvenser störningarna fått fann kammarrätten att den manlige doktoranden *stört verksamheten inom ramen för utbildningen*.

Handling/agerande: En student hade vid upprepade tillfällen skriftligen på kursforum och via e-postmeddelanden framfört kritik på ett osakligt sätt, bl.a. genom *negativa karaktäriseringar av kursföreläsaren och universitetet*. Kursföreläsaren och ett par medstudenter uppfattade beteendet som mycket störande och universitets studierektor uppmanade härvid studenten att noga tänka på hur hen uttrycker sig, men beteendet fortsatte.

Effekt: Som en konsekvens av studentens beteende fick *den studentgrupp som studenten deltagit i upplösas*. Kursföreläsaren har mått dåligt av studentens agerande och situationen blev ett *arbetsmiljöproblem*. *Möjligheten att kontakta kursföreläsaren via det internetbaserade kursforumet har därför tagits bort* och studenten blockerades från att kontakta kursföreläsaren via e-post.

Domstolens bedömning: Utifrån *karaktären och omfattningen* av studentens skriftliga uttalanden *samt de konsekvenser som agerandet medfört* ansåg kammarrätten att studenten *stört verksamheten inom ramen för utbildningen* och att det fanns förutsättningar för att vidta disciplinär åtgärd.

Handling/agerande: Student har skickat ett antal meddelanden till anställda vid universitetet. I e-postmeddelande till studievägledaren hade hen kallat en utpekad lärare för psykiskt sjuk, rasist och farlig samt i ett annat e-postmeddelande till kurskoordinatören anförts att denne utpekade lärare bl.a. framkallar ångest, låg självkänsla, huvudvärk, depression, förlust av identitet och personlighet, bristande entusiasm, minnesförlust och koncentrations-svårigheter.

Studenten har också, i e-postmeddelande till studievägledaren, uttryckt att hen kommer att försvara sig om hen känner sig hotad och att de åtgärder hen vidtar för att försvara sig kan leda till oväntade och bestående konsekvenser. Studenten har också skickat e-postmeddelanden till institutionen med klagomål och invändningar mot studiernas upplägg och ställt krav på förändringar avseende studiegången samt framfört hot om våld och krav på skadestånd för effekterna av tidigare disciplinpåföljd.

Effekt: Karaktären av dessa skriftliga uttalanden bedöms, mot bakgrund av tidigare incidenter, samt vad som övrigt framkommit innebära att studenten stört verksamheten inom ramen för utbildningen vid lärosätet.

Domstolens bedömning: I fallet saknas tydliga resonemang kring vilka störande effekter för verksamheten som agerandet haft. Domstolen har i alla fall godtagit påståendet att studenten stört verksamheten. Möjligen har det ansetts ligga i sakens natur, givet e-postmeddelandenas karaktär och att dessa ställts till högskolan och dess medarbetare.

Handling/agerande: En student hade under drygt tre månaders tid skickat ett antal e-postmeddelanden till högskolan och dess medarbetare där hen kallat anställda för olika tillmälen och använt ett allmänt nedsättande språkbruk.

Effekt: Kammarrätten går inte in på vilka konsekvenser agerandet har fått. Samtidigt bör nämnas att knäckfrågan i detta mål var huruvida studenten omfattades av högskoleförordningen eftersom hen var redan avstängd när hen agerade på det sätt som sedermera anmäldes.

Domstolens bedömning: Utifrån karaktären och omfattningen av dessa e-postmeddelanden ansåg kammarrätten att studenten stört verksamheten inom

ramen för utbildningen vid högskolan på ett sådant sätt att det funnits grund för att vidta disciplinär åtgärd mot honom.³⁸⁴

Också i det här fallet saknas tydliga resonemang kring vilka störande effekter för verksamheten som agerandet haft. Möjligen har det ansetts ligga i sakens natur, givet e-postmeddelandenas karaktär och att dessa ställts till högskolan och dess medarbetare.

6.1.5 Störa genom sitt uppförande i samband med undervisning

Viktigt att notera här är att sakliga meningsyttringar aldrig kan sägas störa eller hindra verksamheten.³⁸⁵ Inte heller kan en häftig ordväxling i en undervisningssituation *i sig* anses vara störande, även om den olämplig eller otillbörlig.³⁸⁶

Kammarrätten i Sundsvall, dom av den 12 juli 2006 i mål 2754-05

Handling/agerande: En student ville inte acceptera lärarnas sätt att bedriva undervisning utan krävde t.ex. att lärarna, genom en mer auktoritär undervisningsform, bl.a. ska avbryta studenten när hen talar och inte ge hen tillfälle att yttra sig när så behövs.

Effekt: Av utredningen framgår att studenten agerat på ett sådant sätt att det inte har varit möjligt att bedriva adekvat undervisning i hens närvaro och att allvarliga arbetsmiljöproblem uppstått för lärare.

Domstolens bedömning: Kammarrätten fann att agerandet stört undervisningen på ett sådant sätt som avses i 10 kap. 1 § 2 högskoleförordningen och att det funnits fog för disciplinär åtgärd i form av avstängning.³⁸⁷

Kammarrätten i Stockholm, dom av den 29 april 2010 i mål 7956-09

Handling/agerande: Det förekom häftig ordväxling vid flera tillfällen under en dag. Det handlade om flera incidenter med flera lärare som måltavla för studentens verbala attacker. Av utredningen framgick också att det förekommit avsevärda svårigheter att få till stånd en fungerande undervisning för studenten. Trots omfattande försök att uppnå ett samarbete eller samförstånd mellan

384 Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20.

385 Jareborg (2002), s. 16.

386 Se Kammarrätten Stockholm, dom 2010-04-29 i mål 7956-09.

387 Kammarrätten Sundsvall, dom 2006-07-12 i mål 2754-05.

studenten å ena sidan och lärare och studenter å andra sidan har dessa försök misslyckats.

Effekt: De verbala attackerna upplevdes som skrämmande och hotfulla. Säkerhetsvakter har kallats in i vissa undervisningssituationer och lärare har införskaffat trygghetslarm.

Domstolens bedömning: Studentens agerande har varit så allvarligt att det inneburit att verksamheten vid universitetet störts.

Kammarrätten i Göteborg, dom 2016-07-07 i mål 5795-15

Handling/agerande: En student har under inflytande av psykisk sjukdom vid upprepade tillfällen uppträtt störande, hotfullt eller kränkande mot såväl lärare som andra studenter. Vid ett par tillfällen har studenten även utövat fysiskt våld mot sin omgivning på universitetet.

Effekt: Lärare, studenter och annan personal har utsatts för våld, hot och olika typer av kränkningar vilket skapat rädsla och oro.

Domstolens bedömning: Det får anses som helt grundläggande för en fungerande utbildningsverksamhet att lärare, studenter och annan personal i sin verksamhet vid universitetet inte utsätts för våld, hot och olika typer av kränkningar.

6.1.6 Störa genom att utebli från gemensam arbetsprocess

I vissa utbildningar, särskilt konstnärliga, förutsätter verksamheten att varje student infinnet sig och deltar i en gemensam arbetsprocess. Att någon utan giltigt skäl utebli från repetitioner eller uppförande av t.ex. orkesterverk eller skådespel kan, enligt Jareborg, innebära en påtaglig störning. Han menar att disciplinansvar bör kunna aktualiseras, i vart fall vid upprepat uteblivande utan laga förfall samt att detsamma gäller ifråga om underlåtenhet att infinna sig till enskild undervisning, t.ex. inom musikerutbildning.³⁸⁸

Att någon utan giltigt skäl utebli från repetitioner eller uppförande av t.ex. orkesterverk eller skådespel kan, enligt Jareborg, innebära en påtaglig störning.

388 Jareborg (2002), s. 16.

6.2 Val av disciplinär åtgärd vid störande

6.2.1 Varning vid störande

En student hade vid upprepade tillfällen, skriftligen på kursforum och via e-postmeddelanden, framfört kritik på ett osakligt sätt, bl.a. genom negativa karaktäriseringar av kursföreläsaren och universitetet. Som en konsekvens av studentens beteende fick den studentgrupp som studenten deltagit i upplösas. Möjligheten att kontakta kursföreläsaren via det internetbaserade kursforumet togs bort och studenten blockerades från att kontakta kursföreläsaren via e-post. Kammarrätten ansåg att för dylika störningar bör i första hand den mindre ingripande åtgärden **varning** användas.³⁸⁹

6.2.2 Avstängning vid störande

Nedan beskrivs, kortfattat, av vad ett störande består, följt hur lång avstängning som beslutades.

Avsevärda svårigheter att få till stånd en fungerande undervisning för studenten. Trots omfattande försök att uppnå ett samarbete eller samförstånd mellan studenten å ena sidan och lärare och studenter å andra sidan har dessa försök misslyckats. Anmälades för disciplinförseelse efter häftig ordväxling vid flera tillfällen under en dag med flera lärare som måltavla. De verbala attackerna upplevdes som skrämmande och hotfulla. Säkerhetsvakter har kallats in i vissa undervisningssituationer och lärare har införskaffat trygghetslarm. Eftersom anmälan om disciplinförseelse endast riktade in sig mot vissa konkreta händelser begränsades avstängningstiden till **tre månader**.³⁹⁰

Student hade vid upprepade tillfällen uppträtt störande, hotfullt eller kränkande mot såväl lärare som andra studenter och vid några tillfällen även hade utövat fysiskt våld mot sin omgivning på universitetet. Kammarrätten tog hänsyn till att studentens olämpliga beteende berott på en allvarlig psykisk sjukdom som krävt en relativt omfattande vård och behandling samt att studenten efter avstängningen med gott resultat har genomgått behandling mot den psykiska sjukdomen. Men även med hänsyn till det bedömde kammarrätten att det varit befogat med en så lång avstängning som **sex månader**.³⁹¹

389 Kammarrätten i Göteborg, dom 2017-03-09 i mål 2654-16.

390 Kammarrätten Stockholm, dom 2010-04-29 i mål 7956-09.

391 Kammarrätten i Göteborg, dom 2016-07-07 i mål 5795-15.

Student hade skickat ett antal meddelanden till anställda vid universitetet. I e-postmeddelande till studievägledaren hade hen kallat en utpekad lärare för psykiskt sjuk, rasist och farlig samt i ett annat e-postmeddelande till kurskoordinatorn anfört att denne utpekade lärare bl.a. framkallar ångest, låg självkänsla, huvudvärk, depression, förlust av identitet och personlighet, bristande entusiasm, minnesförlust och koncentrationssvårigheter. Hen har också, i e-postmeddelande till studievägledaren, uttryckt att hen kommer att försvara sig om hen känner sig hotad och att de åtgärder hen vidtar för att försvara sig kan leda till oväntade och bestående konsekvenser. Studenten har också skickat e-postmeddelanden till institutionen med klagomål och invändningar mot studiernas upplägg och ställt krav på förändringar avseende studiegången samt framfört hot om våld och krav på skadestånd för effekterna av tidigare disciplinpåföljd. Med hänsyn till vad som framkommit ansågs det befogat med en så lång avstängning som **sex månader**.³⁹²

Ifråga om student som under en period av lite drygt tre månader skickade ett antal e-postmeddelanden till högskolan och dess medarbetare där hen kallat anställda för olika tillmälen och använt ett allmänt nedsättande språkbruk, beaktades det att det har varit fråga om återkommande störningar. Kammarrätten ansåg det befogat att besluta om avstängning under **sex månader**.³⁹³

392 Kammarrätten i Stockholm, dom 2019-06-10 i mål 3408-19.

393 Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20.

7

7. Att trakassera

Av 10 kap. 1 § punkten 4 följer att disciplinär åtgärd får vidtas mot student som utsätter en annan student eller en arbetstagare vid högskolan för sådana trakasserier eller sexuella trakasserier som avses i 1 kap. 4 § diskrimineringslagen.

7.1 Gärning: utsätta någon för sådana trakasserier som avses i 1 kap. 4 § diskrimineringslagen

I 1 kap. 4 § diskrimineringslagen finns följande punkter som anger vad som avses som diskriminering, nämligen:

1. direkt diskriminering,
2. indirekt diskriminering,
3. bristande tillgänglighet,
4. trakasserier,
5. sexuella trakasserier och
6. instruktioner att diskriminera.

Punkterna 4 och 5 hanterar trakasserier respektive sexuella trakasserier och det är dessa som är relevanta, enligt 10 kap. 1 § 4 högskoleförordningen.

7.1.1 Trakasserier

Enligt bestämmelsen i diskrimineringslagen definieras trakasserier som ett uppträdande som kränker någons värdighet *och* som har samband med någon

av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Av propositionen framgår bland annat följande om vad *trakasserier* innebär.³⁹⁴

Missgynnande

Trakasserier är handlingar, beteenden eller bemötanden som kränker den utsattes värdighet på ett sätt som har anknytning till de skyddade diskrimineringsgrunderna. Trakasserier kan avse fysiskt, verbalt eller annat uppträdande. Handlingarna eller bemötandet ska innebära *missgynnande* i form av skada eller obehag och på så sätt kränka den enskildes värdighet.

Helt bagatellartade skillnader i bemötande bör inte betraktas som missgynnande och därmed trakasserier. Det bör vara fråga om *märkbara och tydliga kränkningar*. Exempel på diskriminerande trakasserier är *nedsättande tillmälen* på grund av den utsattes eller någon annans tillhörighet eller anknytning till någon av diskrimineringsgrunderna. Det kan handla om rasistiska texter, bilder, märken och klotter eller sådant som att någon visslar, stirrar eller gör kränkande gester. Trakasserier kan vidare avse *nedsvärtning* eller ett *förlöjligande* eller *förnedrande uppförande* som t.ex. kommentarer om utseende eller beteende.

Attityder och skämt m.m. som inte riktas mot en eller flera individer omfattas i princip inte. Upprepade nedsättande uttalanden som riktas till en större grupp kan dock komma att betraktas som diskriminering om någon i gruppen gjort klart att yttrandena uppfattas som kränkande. Ett handlingssätt eller bemötande som för omgivningen eller isolerat framstår som harmlöst, kan övergå till att bli trakasserande när det *upprepas* och då *den drabbade klargör att beteendet är kränkande*.

Oönskat beteende

För att det ska vara fråga om trakasserier ska handlandet eller beteendet vara oönskat. Det är *den utsatte som avgör* om beteendet eller handlingarna är

394 Prop. 2007/08:95, *Ett starkare skydd mot diskriminering*, s. 493.

oönskat och kränkande. Bedömningen ska alltså inte göras utifrån antaganden om en allmänt omfattad mening om vilka beteenden som typiskt sett kan sägas vara "ägnade att" kränka någons värdighet. Lagtekniskt framgår ledet "oönskat" av att ordet kränker är en del av definitionen. Den som trakasserar måste ha *insikt* om att hans eller hennes beteende kränker någon på ett sätt som kan utgöra diskriminering.

Den trakasserade bör klargöra att det upplevs som kränkande

Den trakasserade bör göra klart för den som trakasserar att beteendet upplevs som kränkande. Det betyder i praktiken att en person inte med framgång kan påstå sig vara diskriminerad genom trakasserier om hen inte låter den som står för trakasserierna förstå att hen känner sig kränkt av anspelningarna gentemot någon av de skyddade kategorierna. I vissa fall kan omständigheterna vara sådana att kränkningen utan vidare måste stå klar för den som trakasserar. I de fallen behövs inga särskilda påpekanden från den som känner sig trakasserad.

Orsakssamband med diskrimineringsgrund

Ett handlingssätt eller bemötande ska ha ett orsakssamband med den diskrimineringsgrund som är aktuell för att utgöra trakasserier i lagens mening. Liksom är fallet vid de andra typerna av diskriminering är det inte nödvändigt att anknytningen är till den utsattes eget kön, etniska tillhörighet etc. Även när anknytningen gäller någon annans tillhörighet, eller när fråga är om "felaktigt förmodad" tillhörighet till en skyddad grupp, är rekvisitet orsakssamband uppfyllt. På motsvarande sätt behöver tillhörigheten inte vara ensam orsak till handlingen eller beteendet. Även anspelningar på någon av diskrimineringsgrunderna och som grundar sig i personliga motsättningar kan utgöra trakasserier.

7.1.2 Sexuella trakasserier

Enligt bestämmelsen i diskrimineringslagen definieras sexuella trakasserier som ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet.

Diskrimineringstypen är lagtekniskt uppbyggd kring uttrycken *missgynnande*, *oönskat*, *insikt* och *av sexuell natur*. Handlingarna eller bemötandet ska

innebära *missgynnande* i form av skada eller obehag och på så sätt kränka den enskildes värdighet. Handlandet eller beteendet ska vidare vara *oönskat* och den som *trakasserar* måste ha *insikt* om att hans eller hennes beteende *kränker* någon. Innebörden av dessa begrepp är densamma som nyss redogjordes för ovan, i avsnittet om trakasserier.

Det som skiljer sexuella trakasserier från den andra typen av trakasserier är att uppträdandet ska vara av *sexuell natur*. Uppträdandet kan vara verbalt, icke-verbalt eller fysiskt. Verbalt uppträdande av sexuell natur kan vara t.ex. ovälkomna förslag eller påtryckningar om sexuell samvaro. Icke-verbalt uppträdande av sexuell natur kan bl.a. handla om att visa pornografiska bilder, föremål eller skrivet material. Fysiskt uppträdande av sexuell natur kan handla om oönskad fysisk kontakt, t.ex. beröring, klappande, nypande eller strykningar mot en annan persons kropp.³⁹⁵

Kammarrätten i Göteborg, dom av den 30 december 2004 i mål 3413-04

Handling/agerande: En kurs innehöll moment där frågor om exotism och kulturyttringar diskuterades. Under hela läsåret förde studenten, vid upprepade tillfällen, in diskussionerna på ovidkommande ämnen av sexuell natur och uppehöll sig vid dessa. Hen har bl.a. fört in klassdiskussionerna på färgade mäns könsorgan och diskuterat en reklambild utifrån en sexuell synvinkel. Studenten har förnekat anklagelserna och sagt att hen varken verbalt eller fysiskt ofredat någon.

Effekt: Situationen har blivit obehaglig och andra studenter har känt sig kränkta.

Agerande: På en klassfest närmade sig studenten fysiskt två kvinnliga studenter. När en av dem avlägsnade sig följde studenten efter henne och fortsatte följa efter henne vid ytterligare några tillfällen under kvällen. Studenten hade lagt handen på insidan av hennes lår samtidigt som hen lutade sig mot henne.

Effekt: Den kvinnliga studenten kände rädsla för att situationen skulle bli hotfull.

Domstolens bedömning: Det anses klarlagt att studenten i olika sammanhang inom ramen för bedrivna högskolestudier gjort uttalanden av sexuell na-

395 Prop. 2007/08:95, *Ett starkare skydd mot diskriminering*, s. 494.

tur. Hen har också fysiskt närmat sig två kvinnliga studenter varav en på ett sätt som objektivt sett inte kan betecknas som annat än sexuellt trakasseri.

Händelserna har sammantaget *inslag av ett sexuellt trakasserande beteende* och är som sådana olämpliga. För att sexuellt trakasseri ska föreligga enligt lagens mening krävs att det förekommit sådant uppträdande som kränkt en students värdighet i högskolestudierna som har samband med könstillhörighet eller är av sexuell natur. Vid en sam-

lad bedömning av den bevisning och utredning som föreligger i målet ansåg kammarrätten (i likhet med underinstansen) — att det inte fanns tillräcklig grund för disciplinär åtgärd.

Det måste alltså vara *klarlagt* att samtliga rekvisit uppfylls.

För att sexuellt trakasseri ska föreligga enligt lagens mening krävs att det förekommit sådant uppträdande som kränkt en students värdighet i högskolestudierna som har samband med könstillhörighet eller är av sexuell natur.

Kammarrätten i Göteborg, dom av den 26 augusti 2019 i mål 190-19

Handling/agerande: En manlig student tog upprepade och intensiva kontakter med en kvinnlig student genom att bl.a. ringa henne sena kvällar och kontakta henne via sociala medier.

Den trakasserades agerande: Den kvinnliga studenten klargjorde efter knappt en månad, i ett meddelande, att uppvaktningen inte var välkommen och att hon inte ville ha kontakt med honom utöver det som var nödvändigt för deras gemensamma arbete.

Lärosätets agerande: Ett möte hölls mellan den manlige studenten och representanter för utbildningen m.fl. vid vilket studierektorn tydliggjorde att den kvinnliga studenten inte ville ha kontakt med den manlige studenten.

Effekt: Åtgärder vidtogs som innebar att hon inte skulle behöva samarbeta med eller vara i klassrummet samtidigt som honom, vilket han informerades om.

Den trakasserandes agerande efter mötet: Efter mötet avtog kontakterna, men lite drygt en månad senare kontaktades den kvinnliga studenten åter av den manlige, via e-post. Ca en och halv månad efter det skickade han ytterligare ett meddelande samt en vänförfrågan på sociala medier. Vid upp-

följningsmötet på skolan månaden efter uppgav den manlige studenten att han inte kunde säga om han skulle sluta att kontakta den kvinnliga och att hon kunde ändra sig. Han uppgav att anledningen till hans kontakter var att ge den kvinnliga studenten komplimanger och att avsikten var att lära känna henne bättre och skapa en kontakt som var mer än av vänskaplig natur.

Den trakasserades agerande: Vid mötet upprepade den kvinnliga studenten att hon inte ville ha någon kontakt med den manliga.

Effekt: Hon kände obehag av att behöva gå i samma kurs under terminen. Hon hade också bytt telefonnummer för att slippa kontaktförsök.

Bedömning: Kammarrätten ansåg att det i vart fall efter det första mötet måste ha stått helt klart för den manlige studenten att hans uppvaktning var ovälkommen samt att kontakterna, när de därefter fortsatte, fick karaktären av trakasserier. Vidare ansåg kammarrätten att trakasserierna mot bakgrund av innehållet i kontakterna, intensiteten och syftet med dem, får anses vara av sexuell natur. Mot denna bakgrund fann kammarrätten att det fanns grund för att vidta en disciplinär åtgärd.

7.1.3 Gränsdragning mellan att störa verksamheten och att trakassera någon

Det är lätt hänt att man tänker på trakasserier som trakasserier i dagligt tal. I flera av de ovan redovisade målen om störande kommer tanken; men här måste det väl ändå vara fråga om att man har trakasserat en studiekamrat eller lärare? Oftast är det inte så.

För att trakasserier enligt 1 kap. 4 § diskrimineringslagen ska föreligga *måste* nämligen någon av *diskrimineringsgrunderna* aktualiseras. Även om uttalanden (till exempel i e-postmeddelanden) är klandervärda, nedsättande och allmänt kränkande så räcker inte det; de måste kopplas till någon av diskrimineringsgrunderna för att anses diskriminerande.³⁹⁶

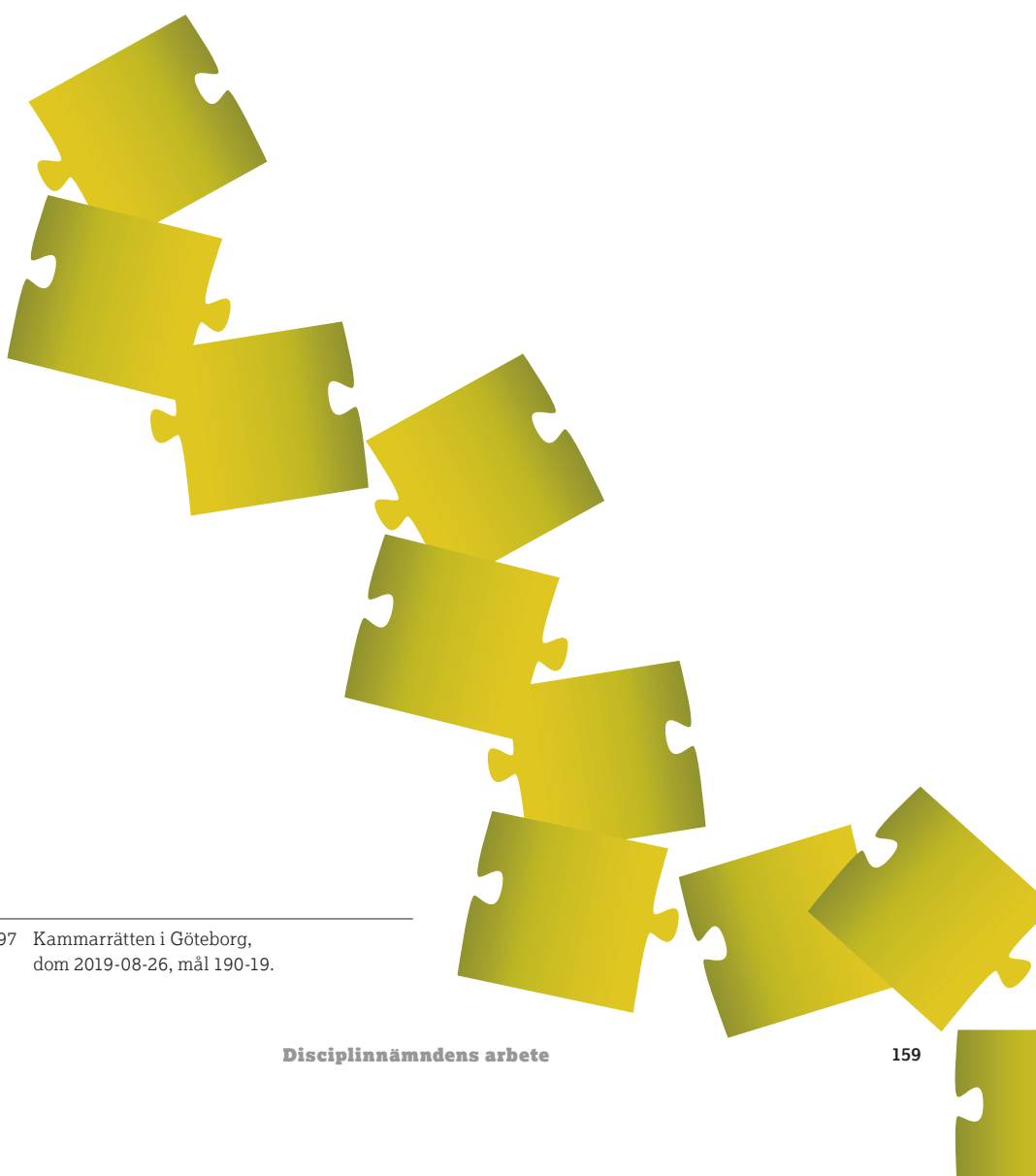
396 Se t.ex. Kammarrätten i Stockholm, dom 2019-06-10 i mål 3408-19 och Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20.

Med det sagt; även om det inte handlar om trakasserier så kan det mycket väl handla om störande av verksamheten, förutsatt att det finns störande *effekter*, och det gör det sannolikt i många fall. Viktigt är då, som understrukits ovan, att det förklaras vari störandet ligger.

7.2 Val av disciplinär åtgärd vid trakasserier

I mål nr 190-19, från Kamarrätten i Göteborg, som gällde sexuella trakasserier och som redogjordes för ovan, fann Kamarrätten att avstängning från utbildningen under **sex veckor** var en proportionell åtgärd.³⁹⁷

³⁹⁷ Kamarrätten i Göteborg, dom 2019-08-26, mål 190-19.

8

8. Avslutningsvis

Disciplinärendena innebär ett utomstraffrättsligt förfarande som ska hanteras förvaltningsrättsligt. Det handlar om ingripande åtgärder som syftar till att straffa och avskräcka. Det finns därför goda skäl att vid prövningen beakta de straffrättsliga principer som gäller till skydd för misstänkt och låta de förvaltningsrättsliga principerna förstärkas av dessa. Det innebär också att minst likgiltighetsuppsåt ska föreligga till vilseledandet eller de störande eller trakasserande handlingarna samt att det som läggs studenten till last klart ska framgå av utredningen för att disciplinär åtgärd ska få beslutas.

Under själva handläggningen måste ärendet diarieföras på ett korrekt sätt och bland annat principerna om partsinsyn och kommunikering ska tillämpas. Studenten måste få veta och förstå vad ärendet handlar om och ges möjlighet att yttra sig över såväl anklagelsen som utredningen innan beslut fattas. Varje beslut ska vara välgrundat och tydligt motiverat. Det måste framgå på vilka skäl nämnden har fattat sitt beslut.

I den mån en students beteende upplevs som störande eller hindrande måste det också förklaras på vilket sätt det stör eller hindrar. Att bryta mot regler eller bete sig allmänt illa är inte i sig skäl för disciplinär åtgärd; det är effekten av beteendet, att det stör eller hindrar verksamheten som är centralt.

Studenten måste få veta och förstå vad anklagelsen handlar om och ges möjlighet att yttra sig över såväl anklagelsen som utredningen innan beslut fattas.

En övergripande slutsats, när det handlar om vilseledande, är att vissa av rekommendationerna från Högskoleverkets rapport 2011 tål att upprepas med viss emfas. Obligatorisk *utbildning* i akademisk integritet, citering och referenshantering behöver införas. Det räcker alltså inte att endast anta skrivna regler som anslås på lämplig plats. Samtidigt måste examinationerna utformas

på ett sätt som dels försvårar fusk, dels underlättar kontroll, så att de som verkligen försöker vilseleda också är de som fastnar i kontrollen.³⁹⁸

Det innebär ett delat ansvar för vad som i slutänden handlar om att vårda den akademiska integriteten och känna trygghet i att de studenter som utexamineras också har den kunskap som de examinerats på:

Undervisande lärare bör sträva efter att skapa en lärandemiljö som lär

ut akademiskt skrivande och diskuterar akademisk integritet. Det måste vara möjligt för studenten att lära sig genom att öva och misslyckas utan att för den sakens skull misstänkas för att försöka vilseleda. Här fordras tydlighet i att om man påstår sig ha skrivit något trots att det är någon annans text, idéer, formuleringar eller källor så kan det vara vilseledande även om källhanteringen är klanderfri.

Som examinerator är det viktigt att utforma examinationen utifrån vilken studieprestation som faktiskt ska bedömas och med samma utgångspunkt överväga vilka hjälpmedel som kan tillåtas. Utformningen bör inte möjliggöra att studenten, utifrån egen upplevelse av misstag (men med juridiskt likgiltighetsuppsåt), försöker vilseleda examinerator genom att ta en lättillgänglig genväg. Tröskeln till det vilseledande beteendet bör vid examinationen vara så hög att man inte oreflekterat stiger över den.

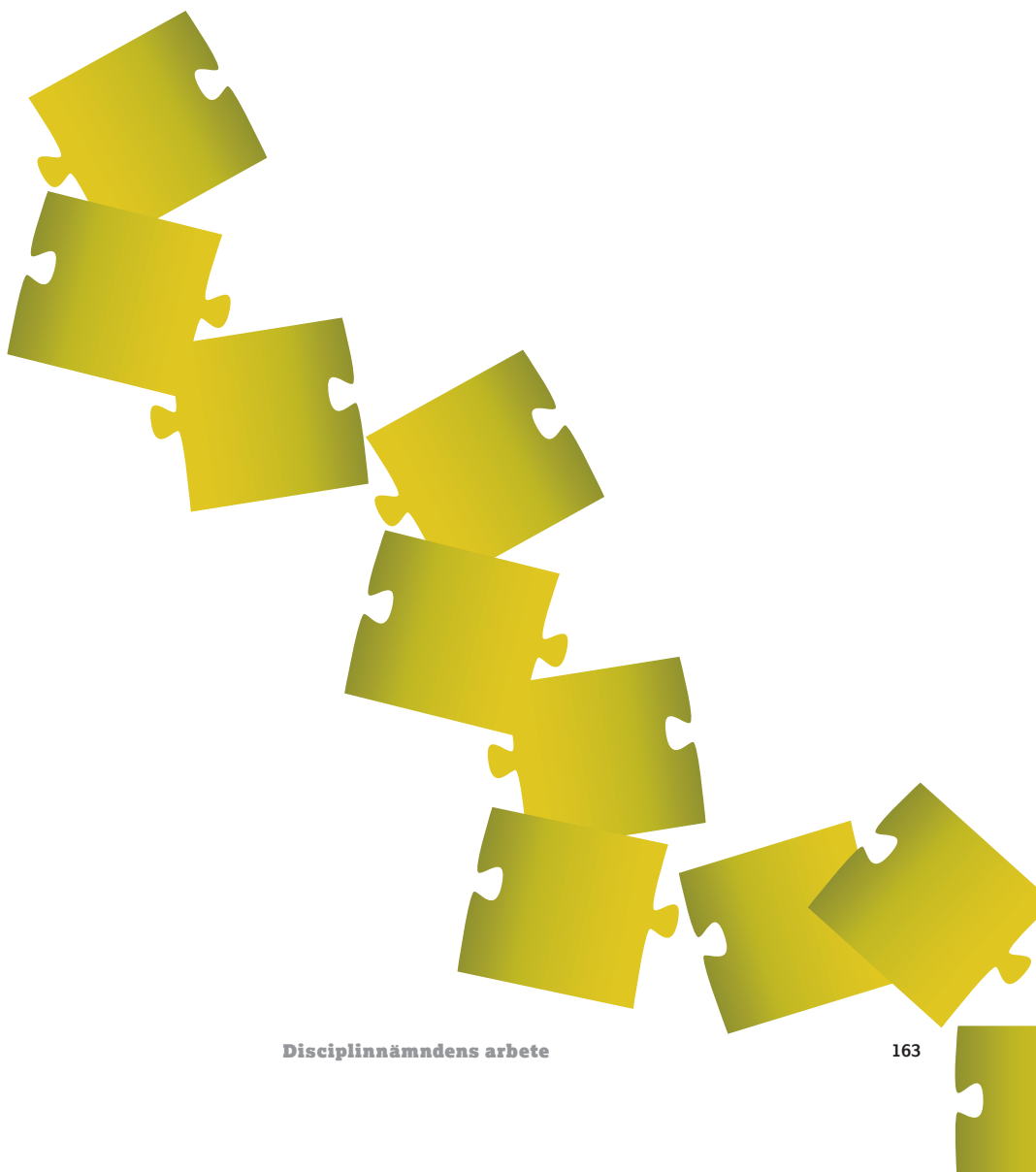

Det innebär ett delat ansvar för vad som i slutänden handlar om att vårda den akademiska integriteten och känna trygghet i att de studenter som utexamineras också har den kunskap som de examinerats på...

398 Jämför slutsatserna i Edelman (2011) *Disciplinära åtgärder mot studenter*, Högskoleverkets rapportserie 2011:10 R.

Studenten har givetvis ett ansvar för att följa regler och att inte försöka ge examinator en felaktig uppfattning om den egna prestationen.

Disciplinnämnden har slutligen ett ansvar att tillse att beslut om disciplinära åtgärder inte avser dåliga prestationer eller allmänt slarv utan avser det som framgår av 10 kap. 1 § högskoleförordningen; försök att vilseleda när studieprestation ska bedömas, störande eller hindrande av viss verksamhet vid högskolan eller att en student utsatt annan student eller personal vid högskolan för trakasserier av angivet slag.

9

9. Källförteckning

9.1 Offentligt tryck

Finansdepartementet (2018) *Tillsyn över och ingripanden mot advokatverksamhet vid tillämpning av penningtvättsregelverket* (Fi2018/02158/B)

Prop. 1979/80:2 *med förslag till sekretesslag m.m.*

Prop. 1981/82:193 *om en övre åldersgräns för antagning till läkarlinjen m. m.*

Prop. 2001/02:27 *Likabehandling av studenter i högskolan*

Prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*

Prop. 2016/17:180 *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag*

SOU 2017:10 *Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning*

9.2 Avgöranden från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Engel mot Nederländerna, no. 5100/71, dom den 8 juli 1976

Tre Traktörer mot Sverige, no 10873/84 den 7 juli 1989

Manasson mot Sverige, no. 41265/98, den 20 juli 2004

Jussila mot Finland, no. 73053/01, den 23 november 2006

Zolotukhin mot Ryssland, no. 14939/03, dom den 10 februari 2009

9.3 Avgöranden från svenska domstolar

Referat av Högsta domstolens avgöranden publiceras i Nytt Juridiskt Arkiv (NJA). Många, men inte alla, prejudikat har en benämning. Om det finns en benämning enligt den officiella listan³⁹⁹ anges det efter NJA-numret.

Regeringsrättens avgöranden refereras i Regeringsrättens årsbok (RÅ). Regeringsrätten bytte namn till Högsta förvaltningsdomstolen den 1 januari 2011.

Högsta förvaltningsdomstolens avgöranden refereras i Högsta förvaltningsdomstolens årsbok (HFD).

Avgörandena från Regeringsrätten respektive Högsta förvaltningsdomstolen har inte några officiella namn.

9.3.1 Avgöranden från allmänna domstolar

NJA 2004 s. 757 *Bilderna i skolan*

NJA 2013 s. 502 *Juniavgörandet*

NJA 2015 s. 587 *Körkortsåterkallelsen*

NJA 2020 s. 285

NJA 2021 s. 56 *Högskoleprovet*

NJA 2022 s. 118 *Avstängningen från högskoleprovet*

NJA 2023 s. 460 *Mordet i hissen*

NJA 2023 s. 869

NJA 2023 s. 1057 *Demonstranten som stannade kvar*

Hovrätten för västra Sverige dom 2021-06-10 i mål B 1878-21

9.3.2 Avgöranden från förvaltningsdomstolar

RÅ 1968 ref. 78 I och II

RÅ 1975 ref. 105

RÅ 1996 ref. 15

RÅ 2010 ref. 6

HFD 2011 ref. 44

399 [officiell-lista-over-dopta-rattsfall.pdf](#)

Kammarrätten i Göteborg, dom 2004-12-30 i mål 3413-04
Kammarrätten i Göteborg, dom 2011-03-15 i mål 6658-10
Kammarrätten i Göteborg, dom 2016-07-07 i mål 5795-15
Kammarrätten i Göteborg, dom 2017-03-09 i mål 2654-16
Kammarrätten i Göteborg, dom 2017-06-29 i mål nr 1240-17
Kammarrätten i Göteborg, dom 2019-08-26 i mål 190-19
Kammarrätten i Göteborg, dom 2022-09-29 i mål 3977-22
Kammarrätten i Göteborg dom 2022-12-02 i mål 5079-22
Kammarrätten i Göteborg, dom 2023-07-14 i mål 4285-23.
Kammarrätten i Jönköping, dom 2021-05-27 i mål 757-21
Kammarrätten i Jönköping, dom 2021-09-21 i mål 659-21
Kammarrätten i Jönköping, dom 2022-07-01 i mål 1849-22
Kammarrätten i Jönköping, dom 2024-05-24 i mål 1218-23
Kammarrätten i Jönköping, dom 2024-07-19 i mål 1675-24
Kammarrätten i Stockholm, dom 2005-04-12 i mål 1247-05
Kammarrätten i Stockholm, dom 2009-04-22 i mål 2544-08
Kammarrätten i Stockholm, dom 2009-04-23 i mål 5878-08
Kammarrätten i Stockholm, dom 2010-04-29 i mål 7956-09
Kammarrätten i Stockholm, dom 2011-11-21 i mål 6151-10
Kammarrätten i Stockholm, dom 2019-06-10 i mål 3408-19
Kammarrätten i Sundsvall, dom 2006-07-12 i mål 2754-05
Kammarrätten i Sundsvall, dom 2009-07-08 i mål 3723-08
Kammarrätten i Sundsvall, dom 2020-11-09 i mål 1381-20
Förvaltningsrätten i Göteborg dom 2024-01-03 i mål 14567-23
Förvaltningsrätten i Jönköping, dom 2021-04-19 i mål 1922-21
Förvaltningsrätten i Malmö, dom 2021-09-08 i mål 7951-21
Förvaltningsrätten i Malmö, dom 2022-01-17 i mål 14678-21
Förvaltningsrätten i Uppsala, dom 2014-05-14 i mål 6813-13

9.4 Beslut

Varje år publicerar Justitieombudsmannen, JO, en ämbetsberättelse som innehåller de principiellt mest intressanta besluten från det gångna året. Det är till denna berättelse som beslut vilka anges med år och sida refererar. För övriga beslut anges beslutsdatum och diarienummer.

JK:s beslut 2022-04-04, *dnr 2021/6462*

JO 2000/01 s. 434

JO 2002/03 s. 397

JO 2003/04 s. 159

JO 2007/08 s. 565

JO 2009/10 s. 462

JO 2015/16 s. 582

JO 2017/18 s. 197

JO 2018/19 s. 337

JO-beslut 2006-05-29, dnr 384-2005

JO:s beslut 2021-12-15, dnr 4310-2019

Överklagandenämnden för studiestöds beslut 2010-03-15, dnr. 2009-04535

9.5 Litteratur, rapporter, rekommendationer m.m.

Abrahamsson och Hallberg (2020) *Rättsliga regler i högskolan Liten handbok för ledamöter i högskoleorgan* (JUNO Version:12).

Ahlström, *Förvaltningslag* (2017:900) Karnov (JUNO).

Asp, Ulväng & Jareborg (2013). *Kriminalrättens grunder*. JUNO version 2.

Asp och Ulväng (2009) Täckningsprincipens ABC. *Juridisk Publikation* 2/2009.

Bejstam (2025) *Högskoleförordning (1993:100) 6 kap. 24 §* Karnov (JUNO).

Benson (2023) *PM rörande vilseledande plagiat och annat vilseledande fusk genom användandet av textgenererande AI-verktyg inom utbildningen vid Lunds universitet*. Lunds universitet.

Blau et al. (2021) Violation of digital and analog academic integrity through the eyes of faculty members and students: Do institutional role and technology change ethical perspectives? *Springer US Journal of computing in higher education*, 2021, Vol.33 (1), p.157-18.

-
- Borgeke (2017) Slutreplik till Suzanne Wennberg om likgiltighetsuppsåtet. *SvJT* 2017, s. 441-444.
- Eaton & Crossman (2018) Self-Plagiarism Research Literature in the Social Sciences: A Scoping Review, *Springer Nature B.V.* 2018, published online 16 June 2018.
- Edelman (2011) *Disciplinära åtgärder mot studenter*, Högskoleverkets rapportserie 2011:10 R.
- Ekelöf et al. (2009) *Rättegång*. Fjärde häftet [JUNO Version: 7], s. 88 ff.
- von Essen (2016) *Processramen i förvaltningsmål Ändring av talan och anslutande frågor*. JUNO Version: 2.
- Frängsmyr (2010) *Uppsala universitet 1852-1916 [1] och [2]*. Acta Universitatis Upsaliensis : Uppsala universitetsbibliotek distributör.
- Glendinning (2014), Responses to student plagiarism in higher education across Europe, *International Journal for Educational Integrity* [1833-2595] 2014 vol:10 iss:1 s. 184 -194.
- Glendinning (2015) European Perspectives of Academic Integrity i Bretag (red), *Handbook of Academic Integrity*, 55-75. Springer.
- Herjevik (2020) *Rättssäker examination* Fjärde upplagan, UKÄ Vägledning.
- Holmqvist (2020) Fusk i Eklund, Lerwall och Lind. (red) *Vänbok till Sverker Scheutz Om rätt och att undervisa rätt*.
- Howard (1995). Plagiarisms, Authorships, and the Academic Death Penalty. *College English*, 57, 788–806.
- Hyland (2018). *The essential Hyland studies in applied linguistics*. Bloomsbury Academic.
- Jareborg (2002) Disciplinansvar för studenter som fuskar eller stör, i Högskoleverket (2002) *Disciplinregler – konferens 16 oktober 2002*. Kalantzis & Cope (2024, April 4). *Literacy in the Time of Artificial Intelligence*. <https://doi.org/10.35542/osf.io/es5kb>
- Karlsson (2019) När blir det plagiat? – En tvärsnittsstudie av studenters färdigheter och förmågor gällande fusk i form av plagiat. Förvaltningshögskolan. *Högre Utbildning*, Vol. 9, Iss. 2.
- Kyrk (2019) *Rättsfallssamling för disciplinärenden vid universitet och högskolor 2009 – 2019*, UKÄ Rapport 2019:15.

- Kyrk et al. (2024) *Disciplinärenden 2023 vid universitet och högskolor*, UKÄ Rapport 2024:4
- Lindell (2021) *Civilprocessen – rättegång samt skiljeförfarande och medling* [JUNO Version: 5].
- Lindell (2024) *Bevis- och rättstillämpning - en samtidig verksamhet En bok om tvivel och val av beslutsalternativ i mer komplicerade fall*, (JUNO version 1).
- Lundmark & Säfsten (2023). *Förvaltningslagen En kommentar*. JUNO version 1B.
- Lundmark och Säfsten (2024). *Förvaltningslagen En kommentar*. JUNO Version:1C.
- Marsden (2015) *Breaches of Academic Integrity: Introduction* i Bretag (red), *Handbook of Academic Integrity*, 183-186.
- Martinsson (2016). *Om straffrättsvillfarelse*. Avhandling, Stockholms universitet.
- Mellqvist (2020). *Processrätt - grunderna för domstolsprocessen*. JUNO version 4.
- Moskovitz (2021). Standardizing terminology for text recycling in research writing. *Wiley Online Library*, 2 February 2021.
- Nilsson (2015) *Technology as a Double-Edged Sword: A Promise Yet to Be Fulfilled or a Vehicle for Cheating?* i Bretag (red), *Handbook of Academic Integrity*, 607-623. Springer.
- Strömberg och Lundell (2022). *Allmän förvaltningsrätt*. JUNO version 28.
- SUHF (2024) *Rekommendation om gemensam utgångspunkt för avstängningstid vid vilseledande i samband med examination*, REK 2024:5.
- Tegler Jerselius (2021) *Omställningen till distansundervisning som följd av coronapandemin. En sammanställning av lärosätenas och studentkårernas egna kartläggningar och analyser* UKÄ Rapport 2021:5.
- Thornefors (2024) *Rättegångsbalk (1942:740) 16 kap. 1 §, Karnov* (JUNO).
- Vogel (2002) *Förfarandet i disciplinärenden enligt högskoleförordningen Några förvaltningsrättsliga frågor*, i Högskoleverket (2002) *Disciplinregler – konferens 16 oktober 2002*. [Disciplinregler - konferens 16 oktober 2002.pdf](#)

- Vogel (2006). Om disciplinansvarsreglerna i 1993 års högskoleförordning i Eliason, Regner, Vogel (red.), *Festskrift till Rune Lavin*, s. 310–327. Lund: Studentlitteratur.
- Warnling-Nerep (1993) Om rättelse av förvaltningsbeslut, särskilt högskolebetyg, *Förvaltningsrättslig tidskrift*, Nummer 1993 4-5.
- Ågren (2021) *Social adekvans: Ansvarsfrihet utan lagstöd* (JUNO version 1).
- Ågren (2023), *Straffansvar* (JUNO version 11).
- Östlund (2022) Plagiarism and university disciplinary policy – Organizational pragmatism and the teacher's role. *Högskolepedagogiska texter från enheten för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (PIL) vid Göteborgs universitet* (<https://pil.gu.se/publicerat/texter>).

9.6 Web-baserat material

- Pareigis, *Examination och möjligheter kopplade till AI, från SUHF:s webinarium 2024-12-17: Examination och möjligheter kopplade till AI – Hi, I'm Jörg.*, senast besökt den 4 januari 2025.
- EDUtech talks: *University of Sydney Leads the Way with AI-Integrated Assessments Policy, 29 November 2024*, [University of Sydney Leads the Way with AI-Integrated Assessments Policy - EDUtech talks](#), senast besökt den 4 Januari 2025.
- The Text Recycling Research Project, TRRP <https://textrecycling.org/> senast besökt den 4 januari 2025.
- Trust (2023) *AI Text Detectors (aka AI Plagiarism Detectors & AI Content Detectors) College of Education*, <https://docs.google.com/presentation/d/1ADogCSeBFaspv0qgiHqOmsdwazdqLjpASpJTutgmCNu/edit#slide=id.p>, senast besökt den 20 december 2024.

Tack!

Arbetet med den här rapporten emanerar ur de diskussioner som förts inom SUHF:s arbetsgrupp för disciplinärenden. Det är således arbetsgruppen som utgjort det grundläggande stödet i skrivprocessen. Tack till prorektor Katrine Riklund, Umeå universitet, rektor Jerker Moodysson, Karlstads universitet, universitetsjurist Mattias Wande, Uppsala universitet och universitetsjurist Ellinor Sigelfeldt, Stockholms universitet, för utvecklande resonemang och erfarenhetsutbyten. Särskilt tack till studentrepresentanten Lehman Benson, utsedd av Sveriges förenade studentkårer (SFS), och lektorn i pedagogik Lars-Erik Nilsson, Högskolan i Kristianstad, som utöver att delta i ovan nämnda diskussioner och erfarenhetsutbyten, läst tidigare versioner av rapporten och kommit med värdefulla synpunkter, förslag och kommentarer ur framför allt ett rättsligt respektive pedagogiskt perspektiv samt utmanat mina tankar och formuleringar på alla möjliga och omöjliga sätt.

Jag vill också tacka lagmannen vid Vänersborgs tingsrätt, Niclas Johannisson för den, med mycket kort varsel, genomförda snabbbläsningen av ett utkast till rapporten. För tålmodig och lyhörd bokstavsskötsel; varmt tack Anni Sundquist.

Sist men verkligen inte minst; tack till biträdande generalsekreterare Christopher Sönnnerbrandt, SUHF:s kansli, för idén om att göra en rapport av det skriftliga underlaget och för uppmuntrande tillrop under arbetes gång. Utan det stödet hade denna rapport inte kommit till stånd.

För det slutliga innehållet och därmed även bristerna i rapporten ansvarar jag helt och hållet själv.

*Christina Olsen Lundh,
Vänersborg, mars 2025*

Christina Olsen Lundh, är chefsrådman vid Vänersborgs tingsrätt, lagfaren ledamot i disciplinnämnden vid Högskolan Väst och docent i miljö rätt vid Juridiska institutionen på Göteborgs universitet. Hennes forskning och undervisning fokuserar på olika aspekter av miljö rätt ur främst nationellt och EU-rättsligt perspektiv. Hon har även varit universitetslektor i EU-rätt samt adjungerad lektor i straff- och processrätt. Vid sidan av sitt arbete i domstol har hon haft uppdrag som ämnesansvarig vid Domstolsakademien samt varit huvudsekreterare i Artskyddsutredningen och ämnessakkunnig vid Regeringskansliet. Därtill är hon en erfaren föreläsare och medverkar regelbundet vid utbildningar för domare och jurister, både nationellt och inom EU.

Författaren ansvarar själv helt och hållet för innehållet i denna rapport.

Rapporten beskriver disciplinärenden vid svenska universitet och högskolor ur ett rättsligt perspektiv och är tänkt att fungera som ett stöd för universitetsjurister, lagfarna ledamöter och övriga disciplinnämndsledamöter men vänder sig också till universitetslärare, både i rollen som lärare och examinator.

Den behandlar centrala aspekter av disciplinnämndens handläggning och beslutsfattande samt de olika slagen av disciplinförseelser med fokus på de rättsliga ramarna och utmaningarna.

Genom att belysa exempel från rättspraxis kan rapporten tjäna som utgångspunkt för fortsatt diskussion om disciplinära åtgärder samt vikten av att skilja mellan pedagogiska problem och disciplinära problem.

SUHF

Sveriges universitets-
& högskoleförbund